

LA VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL A CATALUNYA

Sistema de Registre i Comunicació de la Violència Institucional SIRECOVI

PRIMER INFORME

Novembre 2018

LA VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL A CATALUNYA

Sistema de Registre i Comunicació
de la Violència Institucional SIRECOVI

PRIMER INFORME

Novembre 2018

Amb el suport de:

Amb la col.laboració de:

CONSELL DELS IL·LUSTRES COL·LEGIS
D'ADVOCATS DE CATALUNYA

ÍNDEX

CAPÍTOL 1. INTRODUCCIÓ

El Sistema de Registre i Comunicació de la Violència Institucional (SIRECOVI)	6
Presentació del SIRECOVI	6
Funcionament del SIRECOVI	7
Objectius, estructura i metodologia de l'informe	8
Objectiu de l'informe	8
Estructura i metodologia de l'informe	8
Violència institucional com a objecte d'estudi	9
Agraïments	10

CAPÍTOL 2. PANORÀMICA DESCRIPTIVA DELS CASOS REGISTRATS PEL SIRECOVI	12
---	----

CAPÍTOL 3. EL TREBALL EN XARXA COM EIX TRANSVERSAL

Introducció	19
El treball amb les famílies	19
El treball amb les institucions i les organitzacions socials	23
La xarxa comunicacional del SIRECOVI	23
Casos comunicats a les diferents institucions i organitzacions	23
Anàlisis dels resultats de les comunicacions	24
Institucions públiques d'àmbit estatal i català	25
Defensor del Poble i Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (MNPT)	25
Síndic de Greuges de Catalunya	27
Síndica de Greuges de Barcelona	30
Direcció General de Serveis Penitenciaris (DGSP)	30
Cossos policials: Mossos d'Esquadra, Guardia Urbana de Barcelona i Polícies Municipals	33
Organismes públics d'àmbit internacional	35
Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants (CPT)	35
Relator especial de les Nacions Unides sobre la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants	35
El subcomitè per a la prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants	36
Organitzacions socials d'àmbit estatal i català	36
Organitzacions socials d'àmbit internacional	38
L'Organització Mundial Contra la Tortura (OMCT)	38

CAPÍTOL 4. VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL EN L'ÀMBIT POLICIAL

Introducció	39
Casos de violència policial registrats i gestionats pel SIRECOVI	40
L'excepcionalitat dels fets ocorreguts l'1 d'octubre del 2017	41
Característiques de la violència policial registrada pel SIRECOVI	44
Casos de violència policial registrats	44
Anàlisi qualitativa dels casos registrats de violència policial	45
Casos de violència policial durant l'1 de octubre	49
Anàlisi qualitativa dels casos registrats de l'1-O	50

CAPÍTOL 5. LA PRIVACIÓ DE LLIBERTAT A L'ÀMBIT PENITENCIARI

Introducció	53
L'Aïllament Penitenciari a Catalunya	55
Introducció	55
La sanció d'aïllament en cel·la	56
La classificació en el primer grau de tractament	56
El <i>forat negre</i> del DERT del C.P. Brians 1 i la constitució del Grup de Treball en el Parlament de Catalunya	57
L'emanació de la Circular 2/2017 i la seva aplicació a les presons catalanes	59
Las afectacions als drets humans produïdes per l'aïllament	60
L'afectació al dret a la salut	60
La contenció mecànica com tracte cruel, inhumà i degradant	61
L'afectació al dret a la integritat física i moral	62
Suïcidis i altres morts	63
Conclusions i recomanacions	64
L'Atenció Sanitària en els Centres Penitenciaris Catalans	65
Introducció	65
Marc normatiu	66
Competències en matèria de sanitat penitenciària en Catalunya: Dependència orgànica i funcional	66
Drets dels interns i internes a la informació i a decidir en matèria de sanitat penitenciària	67
Queixes relatives a aspectes de salut penitenciària	68
Dificultats per a sol·licitar o acudir a cites mèdiques	68
Manca de seguiment en malalties greus o cròniques	69
Informes mèdics inexistents o incomplets enfront al·legacions de maltractament	70
Dificultats en l'accés als informes mèdics per part dels interns	72
Imposició de tractaments mèdics rebutjats pels interns	73
Especial menció a la malaltia mental: abandonament per part d'especialistes en salut mental	73
L'excarceració per motius humanitaris	75
Conclusions i recomanacions	76
La situació d'indefensió jurídica en el procés d'execució penal	78
Alguns antecedents	79
El Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària (SOJP)	79
Recomenacions	80
CONCLUSIONS FINALS	84

ABREVIATURES

ACAT: Acció dels Cristians per l'Abolició de la Tortura
ACDDH: Associació Catalana per a la Defensa dels Drets Humans
ACPT: Autoritat Catalana de Prevenció de la Tortura
AIC: Amnistia Internacional Catalunya
APDHE: L'Associació Pro Drets Humans d'Espanya
CAMPA: Col·lectiu de Suport a Dones Preses d'Aragó
CAT: Comitè Contra la Tortura de Nacions Unides
CCPDT: Coordinadora Catalana per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura
CICAC: Col·legis d'Advocats i Advocades de Catalunya
CPDT: Coordinadora per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura
CIE: Centre d'Internament d'Estrangers
CNP: Cos Nacional de Policia
CPT: Comitè per a la Prevenció i la Tortura del Consell d'Europa
CSF: Cossos i Forces de Seguretat
DERT: Departament Especial de Règim Tancat
DGSP: Direcció General de Serveis Penitenciaris
EPO: L'Observatori Europeu de les Presons
FGC: Ferrocarril de la Generalitat de Catalunya
FIES: Fichero de Internos de Especial Seguimiento
GC: Guardia Civil
ICS: Institut Català de la Salut
JiP: Justícia i Pau
JVP: Jutjat de Vigilància Penitenciària
LOGP: Llei Orgànica General Penitenciària
MNPT: Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura
OMCT: Organització Mundial Contra la Tortura
OSPDH: Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans
RIS: *Rights International Spain*
RP: Reglament Penitenciari

SAID: Servei d'Atenció i Denúncia de SOS Racisme

SAIDAVI: Servei d'Atenció i Denúncia davant situacions de Violència Institucional de Irídia

SEM: Servei d'Emergències Mèdiques

SIRECOVI: Sistema de Registre i Comunicació de la Violència Institucional

SOJP: Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària

SPT: Subcomitè per a la Prevenció i denúncia de la Tortura de la ONU

UDAI: Unitat de Deontologia i Assumptes Interns de la Guàrdia Urbana de Barcelona

1

INTRODUCCIÓ

EL SISTEMA DE REGISTRE I COMUNICACIÓ DE LA VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL (SIRECOVI)

Presentació del SIRECOVI

El SIRECOVI és un Sistema de Registre i Comunicació per a la protecció de les víctimes de Violència Institucional, amb competència a l'àmbit català, creat i gestionat per l'Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans (OSPDH)¹, de la Universitat de Barcelona (UB).

L'OSPDH és un Centre de Recerca² que des de l'any 2001 reuneix a professors, estudiants, postgraduats i professionals amb l'objectiu de promoure una cultura dels drets humans a través d'observar, analitzar i informar sobre les institucions del sistema penal (presons, centres de detenció, centres d'internament d'estrangers, sistema judicial, forces i cossos de seguretat), donant eines per a que les persones i organitzacions socials gaudeixin de més poder i tinguin els instruments necessaris a la seva lluita pels drets, la llibertat, la democràcia i la justícia.

En el marc de l'execució de la pena, les persones privades de llibertat sovint són sotmeses a tractaments discriminatoris i manifestacions violentes, suposant aquest fet una greu vulneració dels seus drets fonamentals. Per a fer front a aquesta problemàtica al 2015 es va començar a gestar el SIRECOVI, projecte que es va marcar els següents objectius:

- Enfortir els esforços institucionals encaminats a la protecció i rehabilitació de les víctimes de la violència institucional.
- Millorar la cooperació i articulació entre organitzacions de drets humans que treballen a l'àmbit de l'eradicació i denúncia de la tortura incrementant el seu potencial.
- Formular recomanacions per a la presa de decisions de polítiques públiques i promoure reformes democràtiques basades en informació actualitzada, de confiança i sistematitzada sobre les situacions de risc que generen major vulnerabilitat en persones detingudes.
- Construir coneixement comparat sobre la conceptualització i extensió de la tortura i els tractaments cruels, inhumans i degradants.

D'aquesta manera, el SIRECOVI es configura com un sistema de recepció, registre i comunicació (a institucions nacionals i internacionals competents) i seguiment dels casos de violència institucional.

Per això, el darrer Relator Especial sobre la Tortura de les Nacions Unides, Juan Méndez, va assenyalar a propòsit del mateix que:

Dispositius com el Sistema de registre i comunicació de la violència institucional (SIRECOVI), creat per l'Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la Universitat de Barcelona, són de summa importància per al bon funcionament i eficàcia de la feina de la Relatoria. La millor manera d'executar els mandats i prescripcions normatives plasmades a la

1. Reconegut per la Generalitat de Catalunya com Grup de Recerca Consolidat (SGR 2017 1599)

2. La titularitat legal del SIRECOVI recau en la Universitat de Barcelona.

Convenció contra la Tortura i Altres Tractes o Penes Cruels, Inhumanes o Degradants de 1984 és, precisament, posar en pràctica metodologies de recerca i acreditació dels actes que configuren greus violacions a aquestes normes. Els operadors dels sistemes penals i la comunitat que integra el Dret Internacional dels Drets Humans, devem col·laborar activament en aquesta direcció. El SIRECOVI constitueix un exemple prometedor en aquest sentit. Washington, 20 d'abril de 2016.

Funcionament del SIRECOVI

El SIRECOVI funciona a través d'un software d'alta tecnologia que compleix rigorosament la legislació en matèria de protecció de dades, dissenyat en el seu conjunt per a complir els objectius assenyalats.

Degut a que el Sistema documenta els casos, els sistematitza i els comunica davant nombroses institucions i organitzacions, s'ha creat un fitxer específic de protecció de dades de caràcter personal, la titularitat de la qual recau a la Universitat de Barcelona³.

El sistema funciona al mateix temps a través de protocols i procediments estandaritzats que garanteixen l'eficiència en la resposta inicial davant la recepció de la denúncia, així com la uniformitat en la gestió dels casos i la sistematització dels mateixos i la confidencialitat de tota la informació registrada i comunicada.

El Software compta amb tres eines fonamentals:

1. Un sistema d'alerta i comunicació.
2. Una base de dades que documenta casos de tortura i violència institucional.
3. Un mapa que cartografia els casos a Catalunya.

Les tres eines dissenyades conformen un sistema articulat i integrat orientat de manera conjunta a complir els objectius assenyalats.

El SIRECOVI es posa en funcionament quan l'Equip rep la notícia que una persona ha patit, presumptament, maltractaments o tortures en espais de privació de llibertat (per exemple, presons, comissaries de policia,

centres de menors o centres d'internament d'estrangers) o a la via pública per part d'algun/a agent de l'autoritat.

L'alerta que rep el SIRECOVI pot provenir de la pròpia víctima, els seus familiars, un amic o amiga, el seu advocat o advocada, algun testimoni o alguna organització de drets humans. La comunicació pot realitzar-se a través del formulari que es troba a la pàgina www.sirecovi.ub.edu visitant les instal·lacions de l'Observatori (Facultat de Dret, Universitat de Barcelona), per via telefònica (trucant al 93 402 44 17, 93 403 96 72) o per correu electrònic (alertasirecovi@ub.edu).

Al rebre l'alerta, l'equip del SIRECOVI adopta una sèrie de passos: el primer d'ells és constatar la versemblança dels fets narrats i aconseguir el consentiment informat de la persona afectada, després, procedirà a registrar el cas en el Sistema i posteriorment, sempre que es consideri pertinent, a comunicar-lo a les institucions públiques i organitzacions competents.

Per a que s'activi el Sistema d'alerta i comunicació és imprescindible constatar la versemblança de la comunicació mitjançant contactes i/o visites a la víctima, la recepció i atenció de familiars i/o amiguets de la víctima, contacte amb advocats o advocades, professionals de la medicina o autoritats, a més a més d'analitzar tota la documentació de la que es disposa sobre el cas. Posteriorment, l'equip del SIRECOVI procedeix a obtenir el consentiment de la víctima/informant a través del formulari en línia o per carta, o mitjançant una entrevista personal, amb la finalitat d'enregistrar i comunicar el cas conforme als protocols de protecció de dades. En aquest punt, el cas és enregistrar en la base de dades per a ésser monitoritzat i, en el seu cas, cartografiat.

Després del procés de validació (entrevista, consentiment i enregistrament), el SIRECOVI inicia el procés de comunicació i alerta enviant la notícia rebuda i tots els mitjans d'acreditació de la mateixa a diverses institucions públiques i organitzacions socials (primer a nivell estatal i després a nivell internacional). L'activació de la comunicació no es automàtica i, en cada cas, es realitza a les institucions que es considera oportú conforme a les ca-

3. Aquest Fitxer es troba publicat en el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, amb data 21 de setembre de 2016.

racterístiques de cada situació. El formulari de consentiment permet a la persona afectada excloure institucions o organitzacions de la comunicació.

És important assenyalar que el SIRECOVI no constitueix cap mecanisme processal per a tramitar processos penals ni judicis. Com veurem més endavant, en els casos en què la víctima realitza una petició en aquest àmbit, el cas es derivat a serveis públics com el Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària (SOJP) -l'entitat podrà sol·licitar la designació d'un advocat/da del torn d'ofici- o ho comunica a organitzacions socials que ofereixen assessorament jurídic de forma gratuïta.

Després de l'activació del Sistema, es porta a terme el seguiment del cas amb la finalitat d'obtenir una resposta per part de les institucions públiques i les organitzacions socials, instant a que es dirigeixin a les institucions responsables de la suposada vulneració de drets i sol·licitant informació o accions concretes per a la protecció de la víctima. A les institucions, segons les seves competències, se'ls sol·liciten explicacions sobre el cas, a més a més de demanar mesures de protecció a la víctima com, per exemple, el seu trasllat a un altre Centre, que sigui visitada per personal mèdic, que es presentin els informes mèdics, que es permetin visites de comprovació de l'exterior, etc. Totes les comunicacions, procediments, contestacions i les accions preses per les institucions responsables seran documentades en l'expedient del cas. El SIRECOVI informa de totes les novetats a la família, víctima o persona denunciant, així com també als organismes reportats. Aquestes comunicacions seran confidencials i només estaran dirigides a les persones que la víctima hagués consentit expressament.

OBJECTIUS, ESTRUCTURA I METODOLOGIA DE L'INFORME

Objectiu de l'informe

Durant els últims anys, des del SIRECOVI, hem consolidat un projecte (iniciat al 2015), amb un desenvolupament i desplegament que, com es veurà en aquest Informe, tot i que encara necessitat de major finançament territorial i temàtic, ja s'ocupa de les principals àrees de manifestació de la violència institucional en Catalunya.

Una de les primeres metes que es va proposar el SIRECOVI en la seva vessant analítica era l'elaboració d'un primer informe general, de caràcter analític, que permetés oferir una lectura panoràmica de la violència institucional a l'àmbit territorial de Catalunya, a partir dels casos rebuts i el seu tractament; identificant drets vulnerats, respostes institucionals i mesures de protecció de la víctima, amb l'objectiu de detectar les principals problemàtiques que afavoreixen la vulneració dels drets humans i proposar mesures per a revertir-les.

Després de l'experiència adquirida en les nombroses instàncies de treball, de cooperació i articulació entre els diferents actors implicats en el projecte de l'àmbit català i internacional, el SIRECOVI reafirma la necessitat d'un treball analític i minucios dels casos de violència institucional, que serveixi de contingut per a polítiques i reformes.

Per això hem volgut plasmar en el present document els principals resultats obtinguts després de quasi dos anys de treball, tant en el que respecta a les demandes concretes rebudes com a les respostes que la xarxa comunicacional del SIRECOVI ha sabut oferir a les mateixes.

Estructura i metodologia de l'informe

L'informe s'estructura en sis capítols que en el seu conjunt pretenen oferir una visió panoràmica de tot allò enregistrat a través del SIRECOVI i de les principals problemàtiques detectades per el Sistema, proposant a la seva vegada algunes mesures amb la intenció de revertir-les.

Per al desenvolupament del present informe s'han empleat diverses metodologies de recerca, analitzant les dades i la informació registrada tant en la seva vessant quantitativa com qualitativa.

En primer lloc, es presentaran a través d'un anàlisi descriptiu les principals dades enregistrades pel SIRECOVI durant aquests quasi dos anys d'activitat, amb l'objectiu d'oferir una visió panoràmica del fenomen i de l'activitat realitzada pel SIRECOVI en aquest període. Després de l'extracció de les dades enregistrades pel Sistema s'han empleat tècniques estadístiques per a la seva anàlisi que ens permeten disgregar-los en funció

d'una sèrie de variables -relatives a les característiques de la violència institucional analitzada o a la socio-demografia de les persones afectades- oferint d'aquesta manera una lectura de les dades en la seva vessant quantitativa.

En segon lloc, tractarem el paper fonamental que implica el treball en xarxa en el SIRECOVI, el qual constitueix un eix transversal en el funcionament del Sistema. S'analitzarà per això el treball realitzat amb les famílies, tant pel seu paper com a principal suport de la persona privada de llibertat i, per tant, eix central en el procés de seguiment, com pel fet que les conseqüències de l'emprisonament i de les vulneracions de drets es fan extensives a la seva vegada a l'àmbit familiar. Després descriurem l'àmplia xarxa comunicacional del SIRECOVI i les principals conclusions respecte a la capacitat d'aquesta, a les que s'ha arribat després dels dos primers anys de feina.

Per això, a més a més de l'ús de tècniques estadístiques, s'han emprat tècniques d'anàlisi de discurs i de contingut, a través de les quals s'ha intentat buscar pautes comunes dintre de discursos o intervencions realitzades en el marc de trobades o jornades. Al mateix temps, s'han analitzat les respostes institucionals i de les diverses organitzacions socials que formen part de la xarxa del SIRECOVI a les nostres comunicacions, tant en relació al seu contingut concret com a les seves repercussions a la pràctica.

El capítol número 4 s'ha dedicat a l'àmbit de la violència policial atesa i/o registrada pel Sistema. Després de descriure el protocol de funcionament desenvolupat en aquesta àrea d'activitat es presentaran les dades de manera descriptiva, mostrant els resultats d'una anàlisi quantitativa. Posteriorment, s'analitzaran de forma més detallada les característiques concretes de les vulneracions de drets presumptament comeses per integrants dels Cossos i Forces de Seguretat (CFS) que actuen a l'àmbit territorial català. En aquest capítol, per la seva excepcionalitat i les seves característiques diferencials, s'ha tractat de manera diferenciada la violència policial esdevinguda en el marc del Referèndum d'autodeterminació de Catalunya de la resta de casos enregistrats relatius a casos de violència policial. Aquest capítol integra a la seva vegada l'ús de tècniques d'anàlisi tant quantitativa com qualitativa, realitzada a través de l'anàlisi del con-

tingut dels relats proporcionats per les persones directament afectades, familiars i/o advocats.

En el cinquè capítol es tractarà en profunditat la violència institucional específica del context penitenciari, detectada a través del SIRECOVI. El capítol es divideix a la vegada en tres sub-capítols fonamentals, tractant en cadascun d'ells de forma detallada una de les problemàtiques més rellevants detectades en context de la privació de llibertat en centres penitenciaris catalans: (1) l'aïllament penitenciari i els DERT, (2) la falta o deficient assistència sanitària i (3) la indefensió jurídica que en termes generals pateixen les persones privades de llibertat.

En tots aquells s'ha adoptat una mirada socio-jurídica per a l'anàlisi de la informació registrada, la qual cosa ens permet adoptar conclusions respecte al grau de compliment en la pràctica diària d'aquests establiments de la legislació i normativa vigent.

De la mateixa manera que en anteriors capítols, la principal tècnica per a apropar-nos a la realitat ha consistit en l'anàlisi del contingut dels relats proporcionats per les persones privades de llibertat en el marc de les nostres entrevistes, la qual cosa ens ha permès identificar problemàtiques concretes en cadascun dels àmbits tractats, que seran desenvolupats al detall en cadascun dels subcapítols.

La violència institucional com a objecte d'estudi

És important assenyalar amb precisió el concepte de *violència institucional* amb el que treballem des del SIRECOVI i que suposa una aprofundiment en les dues prohibicions internacionals que assenyalen que ningú sigui sotmès a tortures, però també que ningú sigui objecte de patiment de règims penals ni tractaments que puguin ser considerats de caràcter cruel, inhumà o degradant.

Des del SIRECOVI entenem que tal i com s'explica en el Conjunt de Principis per a la Protecció de Totes les Persones Sotmeses a Qualsevol Forma de Detenció o Presó, l'expressió *tractes o penes cruels, inhumanes o degradants* s'ha d'interpretar de manera que abasti la més àmplia protecció possible contra tot tipus d'abusos.

Aquestes afirmacions preses amb suma rugositat, han portat a alguns països com Argentina a dur a terme

una sistematització en forma de tipologies de situacions específiques que puguin constituir vulneracions de les dues prohibicions al·ludides, que en els últims anys han trobat suport en Informes del Comitè contra la Tortura de les Nacions Unides (CPT)⁴.

Seguint les tipologies al·ludides podem incloure dintre del concepte violència institucional, per exemple a l'àmbit de la privació de llibertat, situacions tals com: les agressions físiques, les amenaces, les males condicions materials de detenció; l'amuntegament, l'aïllament; la falta o deficient assistència a la salut; els impediments de vinculació familiar i social; els escorcolls vexatoris; els trasllats constants i agreujants o sense ser d'acord a dret o l'empresonament llunyà al lloc del domicili familiar.

Així, el terme de violència institucional integra tant accions directes exercides pels funcionaris de l'Estat -com les agressions, les coaccions o les amenaces- com aspectes de tipus estructural o institucional -com la falta d'assistència sanitària- que, tot i no presentar un victimari concret o una intencionalitat específica de causar dany, són el resultat de la passivitat de les autoritats polítiques o institucionals.

Aquest tipus de situacions, quan comporten un elevat nivell de patiment per a la persona privada de llibertat mereixen, a la llum de la Convenció contra la Tortura de les Nacions Unides, la consideració de tractament cruel, inhumà o degradant.

Des del SIRECOVI entenem que, tal i com assenyala el Relator Especial sobre la Tortura de les Nacions Unides (2013:9)⁵, aspectes de tipus estructural com la falta de recursos materials no poden servir de justificació als estats part per a eludir l'obligació de tractar a tota persona privada de llibertat amb humanitat i respecte de la seva dignitat.

També en aquest sentit s'ha manifestat la Cort Interamericana de Drets Humans, des d'on s'ha afirmat sistemàticament que els Estats no poden invocar privacions

econòmiques per a justificar condicions de detenció que no compleixin les normes mínimes internacionals en aquesta àrea i no respectin la dignitat inherent de l'ésser humà⁶.

Així, treballant sota aquesta perspectiva d'anàlisi de la realitat, la totalitat de casos atesos per SIRECOVI, i que per tant han estat objecte d'anàlisi en el present informe, han estat considerats possibles situacions de violència institucional. Entenent alhora que tots els casos analitzats, amb independència de la qualificació jurídica que poguessin merèixer els fets, podrien suposar vulneracions per part de l'Estat de la Convenció contra la Tortura i d'altres Tractes o Penes Cruels, Inhumans, o Degradants.

AGRAÏMENTS

L'equip de treball del SIRECOVI es troba conformat per:

Director: Prof. Dr. Iñaki Rivera Beiras
 Coordinador: Dr. Alejandro Forero Cuéllar
 Equip de treball: Cristina Garés Calabuig; Natalia Giraldo Cano; Rachele Stroppa; Sheila Marín García; Katherine Oliveri.

A més a més de l'equip permanent, el SIRECOVI ha pogut comptar amb la valuosa col·laboració de diverses persones que, treballant en la seva immensa majoria de manera voluntària, han ajudat en diferents etapes del projecte. En aquest sentit volem agrair molt especialment a Mónica Aranda, Celeste Tortosa, Lucía Morale, Rodrigo Chaverra, María José Masís, Belén Muñoz, i Belén Masola. I a Ivan Montemayor, qui s'ha encarregat de la traducció d'aquest Informe.

Així mateix, tot el treball del SIRECOVI no seria possible sense el suport de la Universitat de Barcelona, institució que a més a més de prestar les seves instal·lacions i infraestructura per al desenvolupament del projecte, va sufragar les despeses de la creació del sis-

4. Es pot veure per exemple Comitè Contra la Tortura 33° període de sessions 15 a 26 de novembre de 2004 CAT/C/CR/33/1 10 de novembre de 2004

5. Informe provisional del Relator Especial sobre la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants presentat a l'Assemblea General per l'ex Relator Especial Juan Méndez, al 2013 (Sexagèsim vuitè període de sessions).

6. Veure, per exemple, *Vélez Loor vs. Panamá*, Serie C, núm. 218, párr. 198.

tema informàtic. Comptem també amb el suport del personal de la seva Àrea TIC, de l'Oficina d'Afers Generals de la Facultat de Dret, la Secretaria General i l'Oficina de Protecció de Dades.

Pel que fa a la sostenibilitat del SIRECOVI cal agrair el suport donat per l'Àrea de Drets de Ciutadania, Participa-

ció i Transparència de l'Ajuntament de Barcelona, els quals han subvencionat gran part dels costos del projecte.

El SIRECOVI compta al seu torn amb el suport del Consell dels Il·lustres Col·legis de l'Advocacia de Catalunya (CICAC), entitat amb la qual es va signar un conveni de col·laboració l'any 2016.

2

PANORÀMICA DESCRIPTIVA DELS CASOS REGISTRATS PEL SIRECOVI

El present capítol reflexa els resultats de l'anàlisi quantitatiu de les dades registrades pel SIRECOVI entre desembre de 2016 i el 30 de setembre de 2018.

De cara a aclarir les dades que aquí es mostraran, és important recordar, tal com s'ha assenyalat a l'apartat relatiu al protocol de funcionament, que el Sistema únicament pot registrar aquells casos en què es compta amb el consentiment exprés de la persona afectada. Existeixen excepcions com, per exemple, si la persona ha mort o si es tracta d'una situació on hi ha hagut diverses persones afectades i no s'ha pogut conèixer els noms de les mateixes (com en uns fets ocorreguts al novembre del 2016 en el CIE de la Zona Franca o en els casos de violència grupal en centres de votació per al referèndum de l'1-O). Així mateix, en casos de greus vulneracions pot exceptuar-se aquest requisit en les comunicacions al Síndic de Greuges.

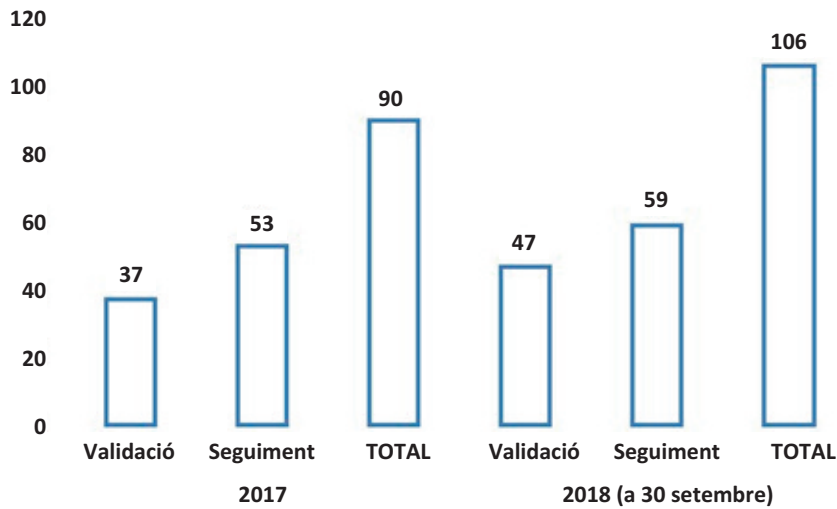
Per obtenir el consentiment de la persona afectada l'Equip ha desenvolupat un protocol de validació en el qual, bàsicament, es realitzen dues tasques: d'una banda, es fa una valoració respecte de la versemblança de la informació aportada i sobre si la situació s'ajusta dins dels paràmetres d'actuació del Sistema (violència institucional en el marc de l'actuació del sistema penal; fets ocorreguts a Catalunya). Per l'altre costat, hem d'aconseguir el consentiment informat i exprés de la persona per poder registrar i comunicar el seu cas. Per poder complir amb aquesta tasca, l'Equip duu a terme entrevistes de validació. Aquesta tasca ha resultat ser

capital en el treball d'aquests dos primers anys. Més enllà de l'objectiu de recaptar informació i el consentiment, les entrevistes s'han convertit en una important labor d'atenció directa a les persones afectades i els seus familiars.

Com es pot veure al gràfic 1, durant aquests 22 mesos es van realitzar 196 entrevistes, 112 de les quals van ser de seguiment. Aquestes últimes són les entrevistes que l'Equip realitza a les persones afectades després de la primera entrevista de validació, amb l'objectiu d'obtenir informació sobre l'evolució de la situació de la persona, per comprovar si en el cas d'haver existit vulneracions als seus drets aquestes han cessat, si la persona ha patit represàlies per denunciar el seu cas, si s'ha adoptat algun tipus de mesura de protecció, etc. Així mateix, les entrevistes de seguiment serveixen perquè l'Equip traslladi a la persona afectada informació sobre les accions que s'estan duent a terme en relació amb el seu cas.

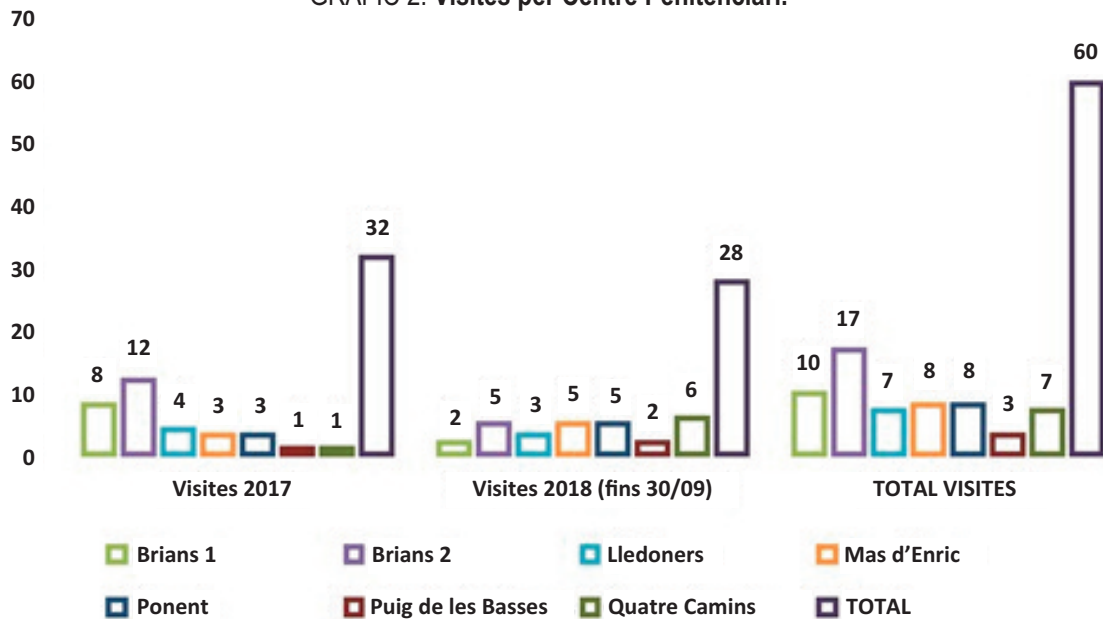
Com es posa en relleu al llarg d'aquest Informe, el major nombre de peticions rebudes pel SIRECOVI han estat relatives a situacions amb població privada de llibertat en Centres Penitenciaris. Per tant, la majoria de les primeres entrevistes, així com aquelles de seguiment, s'han dut a terme dins d'aquests centres. El gràfic 2 mostra la divisió del nombre de visites fetes a cada Centre Penitenciari de Catalunya. En cadascuna de les visites, l'Equip s'entrevista amb diversos presos i preses i, en tant que sigui possible, amb personal de vigilància, tractament i Direcció del Centre.

GRÀFIC 1. Entrevistes de validació i seguiment realitzades.

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC 2. Visites per Centre Penitenciari.

Font: Elaboració pròpia

Una vegada validat el cas, l'Equip procedeix al registre del mateix. L'aplicació, d'ús intern, permet recollir fins a 70 variables diferents sobre els casos. Aquestes variables es distribueixen en diferents apartats que recullen informació relativa a: (a) les dades generals (situació del cas, nombre de cas, responsable de la càrrega, etc.), (b) la persona o persones afectades (c) la persona o organització informant, (d) al fet, (i) al presumpte agressor/es. A més, el registre permet adjuntar documentació relativa a cada cas. L'aplicació explica al

seu torn amb un apartat que permet dur a terme el seguiment de totes les comunicacions realitzades (tant d'entrada com de sortida), en relació a cada cas en concret. Aquest apartat de seguiment funciona amb un sistema d'alarmes que avisen sobre el temps transcorregut sense que una comunicació hagi tingut resposta. Finalment, el sistema permet vincular casos que estiguin relacionats entre si, per exemple, per vincular una mateixa víctima que ha sofert diferents episodis de violència.

Al sistematitzar la informació i comptar amb un cerador temàtic intern, l'aplicació del SIRECOI permet als investigadors e investigadores de l'Equip fer informes temàtics a petició per exemple d'organitzacions de drets humans. Per aquest informe general hem volgut mostrar informació sobre les següents variables, que hem considerat més rellevants:

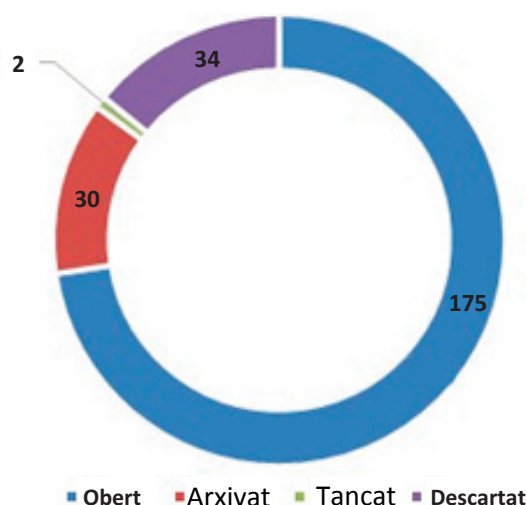
- (1) Situació dels casos.
- (2) Distinció segons casos de violència policial ocorreguda l'1 d'octubre de 2017 i altres casos registrats.
- (3) Distribució territorial dels casos.
- (4) Classificació per sexe.
- (5) Classificació per situació de nacional o estranger/a.
- (6) Distribució per lloc d'ocurrència dels fets.
- (7) Classificació per presumpta força de seguretat responsable.
- (8) Classificació per tipologia de violència institucional.

Existeixen altres variables que resultaria interessant mostrar però que, a causa de la poca informació obtinguda sobre aquest tema, no és possible realitzar conclusions de tipus quantitatiu. És el cas de, per exemple, la informació relativa a la utilització o no del Protocol d'Istanbul davant al·legacions de maltractaments. Encara que som plenament conscients que aquesta és una tasca pendent (malgrat l'interès per algunes administracions de formar al seu personal en la seva aplicació), l'actual manca d'informació sobre aquest tema en les entrevistes no ens ha permès comptar amb dades suficients per analitzar-los.

Entre desembre de 2016 i el 30 de setembre de 2018, van arribar al SIRECOVI un total de 241 situacions que refereixen ser de violència institucional. El gràfic 3 mostra com aquestes situacions es troben classificades actualment en el registre.

Com es desprèn del gràfic, del total de peticions rebudes (241), poc més del 70% s'han convertit en casos que romanen oberts (175), i 34 peticions van ser descartades per diversos motius: ja fos perquè l'Equip va considerar que els fets no eren constitutius de violència institucional, ja fos perquè van ocórrer fora de Catalunya (en aquest cas, quan l'Equip ho va valorar oportú,

GRÀFIC 3. Peticions al SIRECOVI, per estat.

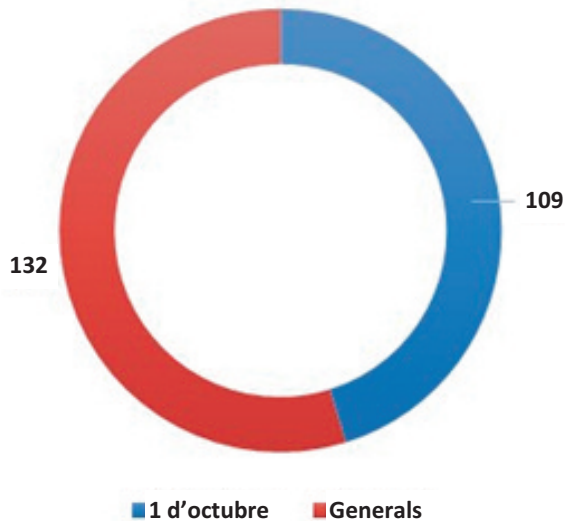
va informar o va derivar el mateix a alguna organització de defensa dels drets humans d'un altre territori), a causa que no va ser possible realitzar degudament la validació del mateix (per falta d'informació, per falta de resposta per part de la suposada víctima, etc.), o a causa que la situació va ser comunicada en més d'una ocasió duplicant-se la informació (com va succeir amb algun cas relatiu al Referèndum de l'1-O). Trenta casos han estat arxivats, la qual cosa suposa que el cas, de moment, no requereix de més actuacions per part del SIRECOVI. Finalment, dos casos han estat tancats per diversos motius: un d'ells a causa del trasllat d'una persona presa a un centre penitenciari fora de Catalunya (tal com aquesta ho sol·licitava) i al no requerir-se més accions; el segon cas, a causa que la persona que estava presa, una vegada en llibertat, no ha volgut seguir amb el procés de denúncia. Abans que l'Equip procedeixi a tancar un cas ho arxiva, deixant-lo en aquesta situació per un temps per si es requereix alguna altra actuació.

Degut a la particularitat de l'ocorregut l'1 d'octubre de 2017, hem volgut analitzar quantitativament les dades de la violència policial ocorreguda aquell dia de manera separada. L'anàlisi de la violència policial de l'1-O i del treball del SIRECOVI serà per tant analitzada en el Capítol 4. La resta de situacions s'analitzaran quantitativament en aquest apartat.

Tenint en compte aquesta separació, de les 241 peticions rebudes pel SIRECOVI, 132 es deuen a situa-

cions generals no relatives a l'1-O (el que representa prop d'un 55%), mentre que aquelles relatives a l'1-O foren 109 (prop d'un 45%). Veure el gràfic 4.

GRÀFIC 4. **Peticions generals / 1 d'octubre.**

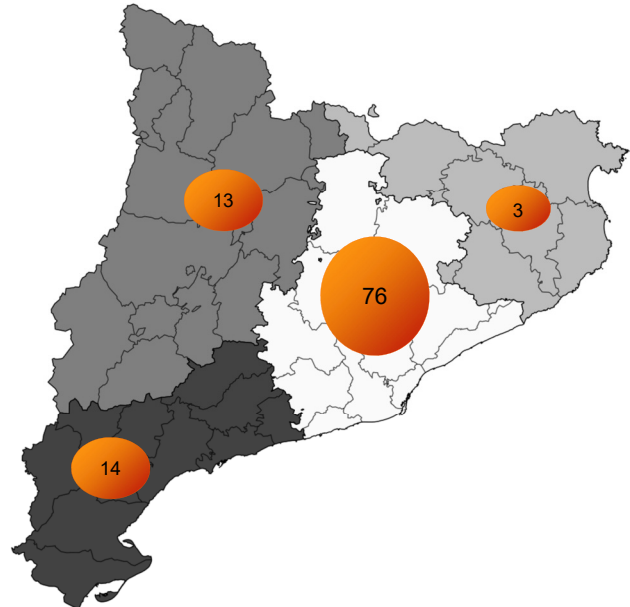

Font: Elaboració pròpia

Deixant de banda per tant els casos ocorreguts l'1-O, les estadístiques que venen a continuació es realitzen sobre els altres casos oberts, arxivats o tancats, els quals sumen **un total de 106**. No incloem els descartats degut a que, com s'ha explicat, per diversos motius, no ha pogut realitzar-se el procés de validació.

A continuació, es mostraran les dades generals segons algunes classificacions. És important tenir en compte que, en algunes d'elles, la suma de les diferents variables no coincideix amb el total dels casos. Aquesta diferència és deguda a diverses causes. Per exemple, hi ha víctimes que han sofert diferents episodis de violència institucional al llarg d'aquests mesos. Aquestes situacions són tractades cadascuna com un fet de violència per si mateix, encara que la persona afectada sigui la mateixa. Així mateix, hi ha casos en què la víctima és múltiple (per exemple, en un cas al Centre d'Internament d'Estrangers de Zona Franca, en un cas en què una parella va denunciar haver estat agredida per uns mateixos agents de policia en el context d'una manifestació, o en el cas en què se'ns va comunicar que els Mossos d'Esquadra van copejar a dos habitants d'una casa).

El proper mapa presenta la **distribució territorial** dels casos tractats:

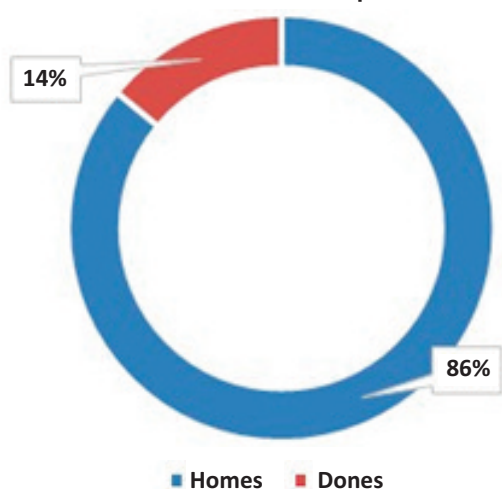

En quant a la **distribució territorial**, podem veure que gran majoria dels casos dels quals va tenir coneixement el SIRECOVI van succeir a la província de Barcelona (un 71,7%). Aquesta diferència numèrica s'explica no solament per motius de concentració poblacional en aquesta província en relació amb les altres, sinó a causa que gran part de l'activitat desenvolupada per l'Equip es va dur a terme en aquest territori, on té la seva seu i on es troben la majoria de les institucions i entitats que fan part de la xarxa de comunicants i que exerceixen la seva activitat també en aquest territori. Un dels objectius a curt termini és potenciar l'estratègia de difusió de l'eina perquè el Sistema sigui conegut en tot el territori i que es converteixi en un **veritable projecte de país**.

Si distribuïm els **casos per sexe** obtenim les dades indicades al gràfic 5.

Com pot observar-se, existeix una representació més elevada d'homes respecte que de dones. En part, aquesta diferència s'explica pel fet que hem centrat la nostra activitat principalment a les presons, on les dones són quantitativament menys representatives, a pesar que el sistema penitenciari català, igual que el de l'Estat espanyol, presenta un dels índexs més elevats d'emprisonament femení d'Europa. Això no significa, per descomptat, que

GRÀFIC 5. Distribució per sexe.

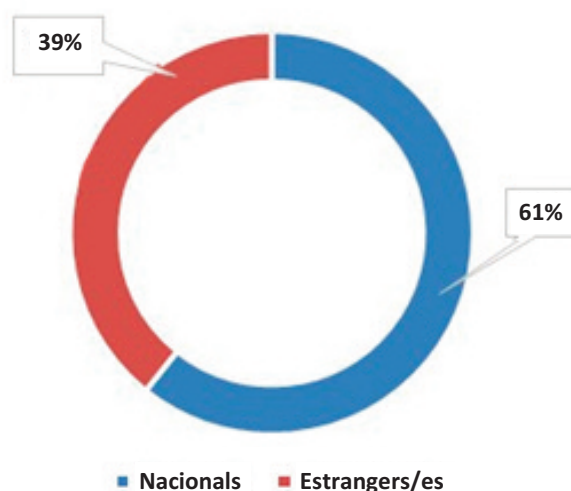
Font: Elaboració pròpia

les dones pateixen menys violència institucional que els homes. Encara que les dones empresonades representen un 6,91% del total de persones empresonades⁷, gairebé un 10% de les dones que han relatat ser víctimes de violència institucional estaven preses. Crida fortament l'atenció que del total de dones (15), un 60% (9) van denunciar haver estat víctimes en situació de llibertat, ja sigui en context de manifestacions, per intervencions policials als seus domicilis, o per agents de seguretat privada.

Si mirem la distribució de les persones **segons la seva condició de nacional o estranger/a**, podem veure en la següent gràfica una important representativitat de persones d'origen estranger (39%). Aquesta sobre-representació (si tenim en compte que el percentatge de persones estrangeres total a Catalunya és del voltant d'un 13,78%⁸), se sobredimensiona a més respecte de la sobre-població de persones estrangeres presents als Centres Penitenciaris catalans (44,3%⁹), que és, com hem anat explicant, en els llocs on el SIRECOVI va desenvolupar la major part del seu treball en aquests gairebé dos anys. Aquestes xifres mostren clarament que, d'una banda, el sistema penal sol actuar amb més èmfasi sobre grups de població en si-

tuació de pobresa, exclusió o vulnerabilitat i, d'altra banda, que la població estrangera (normalment en situació d'exclusió o d'irregularitat administrativa) és objecte amb aparent facilitat de situacions de violència o abús d'autoritat (gràfic 6).

GRÀFIC 6. Distribució nacional / estrangers/es.

Font: Elaboració pròpia

Si analitzem les dades quantitativament respecte a la seva distribució **en funció del lloc en el qual van ocórrer els fets de violència institucional**, podem veure com la gràfica següent assenyala que la majoria dels casos que rebem, denuncien fets ocorreguts a les presons (67,9%). Més enllà d'aquest especial treball que l'Equip va desenvolupar amb persones privades de llibertat als centres penitenciaris és necessari també considerar el significatiu percentatge de casos de violència policial ocorreguts en la via pública (18,8%).

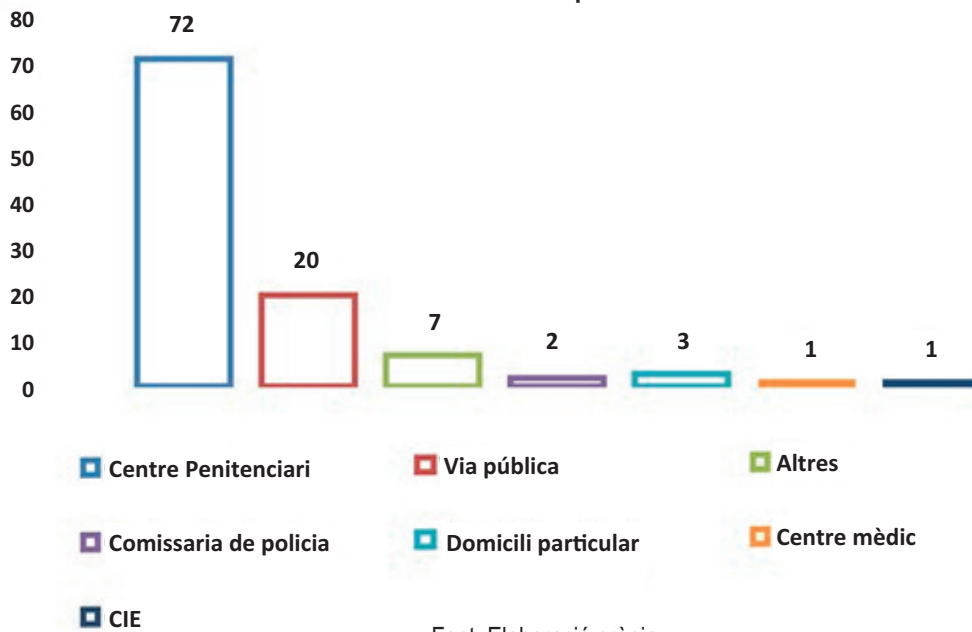
Dins de la categoria d'*uns altres* podem trobar situacions ocorregudes a la seu de la Delegació del Govern a Catalunya, en la xarxa del metro de Barcelona, en l'Estació de Provença dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC), o en l'Aeroport del Prat (gràfic 7).

7. Dades de la Generalitat de Catalunya per agosto de 2018, veure: http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/6_pob.html

8. Dades de l'Idescat <https://www.idescat.cat/poblacioestrangera/?b=0&lang=es>

9. Dades de la Generalitat de Catalunya, agost de 2018, veure: http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/8_pob.html

GRÁFIC 7. Distribució per lloc dels fets.

Font: Elaboració pròpia

Aquesta distribució numèrica que mostra major nombre de casos en relació amb el lloc on més s'ha realitzat treball de monitoratge, igual que ocorre amb l'estadística relativa a la distribució territorial dels casos que es van explicar més amunt, és la mostra d'una realitat que ha de ser tinguda en compte: allà on es treballa en la lluita contra la tortura i els maltractaments és on més casos apareixen, doncs existeix possibilitat de denunciar, d'observar i que les situacions es facin visibles. Aquesta realitat, que també ha reflectit el treball d'importantes organitzacions a nivell de l'Estat espanyol i de Catalunya com la Coordinadora per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura (CPDT), llança una conclusió preocupant, doncs expressa l'extensió d'un fenomen que gran part de la societat suposa excepcional i enfront del com preval l'opacitat.

Seguint amb altres categories, i com pot observar-se en la gràfica següent, si distribuïm, per exemple, els casos per **la força de seguretat que és presumptament responsable dels fets**, veurem que existeix una major representació de casos de funcionaris de presons. Com en el cas anterior, ha de tenir-se en compte que gran part de l'activitat s'ha dut a terme als centres penitenciaris.

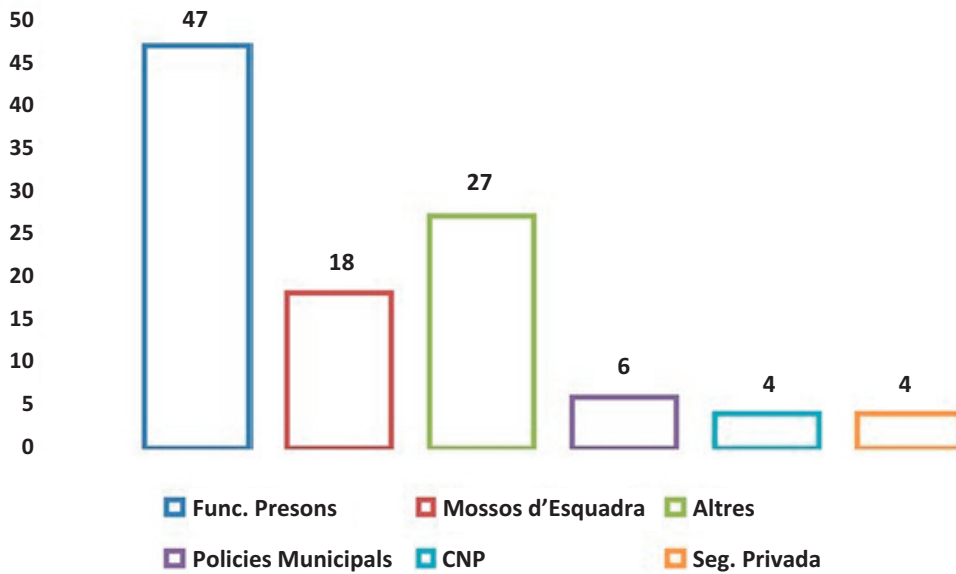
Dins de la categoria *d'uns altres* trobem altres grups de funcionaris com, per exemple, membres de la Policia Portuària. En aquesta categoria s'inclouen també els

casos en els quals no hi ha un agressor identificat, sinó que corresponen a situacions de tancament que, de tornar-se sistemàtiques, poden ser considerades per si mateixes com a cruels, inhumanes o degradants. Moltes d'aquestes situacions són degudes a una atenció deficient a la salut en el context de tancament, o de denegació de beneficis penitenciaris (gràfic 8).

Si ens fixem ara en la **tipologia de violència institucional**, és a dir, respecte al tipus de violència soferta, el primer que ha de tenir-se en compte -per a una correcta interpretació de les dades-, és que el nombre de situacions és major al nombre de casos. Moltes de les situacions que hem tractat presenten diferents tipologies de violència, encara que es tracti d'un únic cas, per exemple, en els supòsits en què persones privades de llibertat han relatat sofrir cops i coaccions, o cops i posteriorment l'ús excessiu de contencions o d'aïllament.

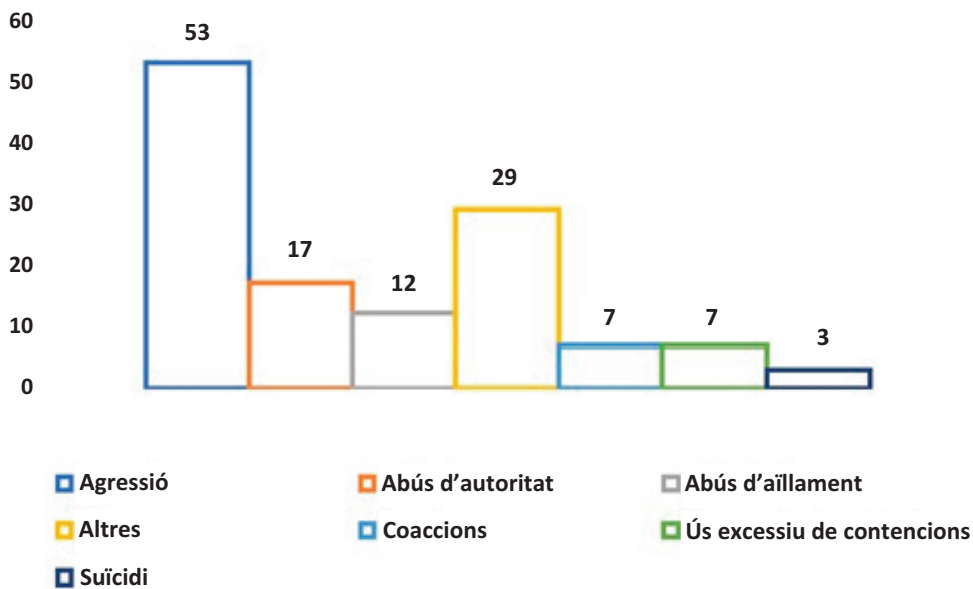
Dins de la categoria *d'uns altres* s'inclouen casos respecte dels quals s'està realitzant seguiment per determinar si suposen, per exemple, condicions lesives d'empresonament o denegació sistemàtica de beneficis penitenciaris. Categories aquestes darreres que, en determinades ocasions, poden ser constitutives de violència institucional i contràries a l'article 1 de la Convenció Contra la Tortura, tal com es va explicar en la introducció d'aquest Informe (gràfic 9).

GRÀFIC 8. Distribució per presumpte/a agressor/a.

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC 9. Classificació per tipologia de violència institucional.

Font: Elaboració pròpia

Es important subratllar que moltes de les situacions de presumptes maltractaments s'han produït dins dels anomenats Departaments Especials de Règim Tancat (DERT) dels centres penitenciaris. Com es pot veure en un altre

apartat d'aquest informe (capítol 5), la situació general de l'aïllament penitenciar en els centres penitenciaris va ser objecte d'un treball intensiu per part de la societat civil en la qual l'OSPDH i el SIRECOVI van formar part activa.

3

EL TREBALL EN XARXA COM EIX TRANSVERSAL

INTRODUCCIÓ

Com s'ha anat veient al llarg del present document per la pròpia configuració del SIRECOVI, aquest està dirigit a dos tipus de destinataris: els directes i els indirectes.

Així, constitueixen destinataris directes del SIRECOVI tots aquells beneficiaris del Sistema respecte a la capacitat del mateix per assegurar l'accés efectiu als seus drets, és a dir, persones privades de llibertat -en sentit ampli- que hagin vist vulnerats els seus drets -o estiguin en risc de ser-ho- per les institucions i que per això contactin amb el SIRECOVI.

Els destinataris indirectes del Sistema són diversos, per una banda ho són els familiars de les persones privades de llibertat, pel seu paper fonamental de suport i acompanyament de la persona afectada, i per tant, una de les principals fonts d'informació respecte a possibles situacions de violència institucional i agents imprescindibles en el procés de seguiment del cas.

D'altra banda, constitueixen destinataris indirectes tots els destinataris de la xarxa de comunicacions: les institucions i administracions públiques amb funcions per a la protecció i tutela dels drets fonamentals dels detinguts/udes i dels ciutadans/es en general, així com de les organitzacions de la societat civil que promouen la protecció dels drets humans. I és que, a través del SIRECOVI, ells veuen enfortida la seva labor de promoció i protecció dels drets humans, possibilitant, a més, l'abordatge del cas de manera integral mitjançant una tasca d'informació, incidència i mobilització de la

ciutadania davant temes recurrentment invisibilitats i negats.

Com veurem, per al bon funcionament del SIRECOVI, resulta fonamental la feina amb els diferents actors involucrats -com les associacions i xarxes de familiars i de persones (ex)privades de llibertat o afectades per la violència institucional, les institucions públiques, les organitzacions de la societat civil i els col·lectius de professionals-, en la consolidació d'espais de compromís, intercanvi i articulació.

És així com el treball en xarxa constitueix un eix transversal en el funcionament del SIRECOVI, i és per això pel que hem volgut dedicar un capítol del present informe per descriure i analitzar les potencialitats i limitacions del treball en xarxa dut a terme en aquests anys i les conclusions derivades del mateix. S'explicarà, en primer lloc, el treball realitzat amb els familiars de persones privades de llibertat i amb el teixit associatiu en aquest àmbit. Posteriorment, es descriurà la xarxa que constitueix el teixit comunicatiu del SIRECOVI i s'efectuarà una detallada descripció d'aquesta metodologia de comunicació, així com alguns dels resultats que aquesta interlocució ha llançat fins al moment.

EL TREBALL AMB LES FAMÍLIES

Es important tenir en compte que les conseqüències de l'empresonament no es limiten a les persones empresonades, sinó que s'estenen a tot el seu entorn familiar i relacional, el qual pateix repercussions de caràcter

personal, a més a més del rebuig i la estigmatització social a la que també es deuen enfrontar.

El sistema penitenciari contribueix a l'empobriment i deterioració dels vincles familiars, i l'allunyament de les amistats i de l'entorn social al que, tard o d'hora haurà de tornar la persona presa. En definitiva, la presó impedeix avançar en l'establiment d'unes relacions interpersonals constructives i positives (OSPDH, 2006)¹⁰.

Des dels inicis del SIRECOVI, a més a més de centrar el focus d'atenció en les víctimes, un pilar fonamental del nostre treball ha estat el visibilitzar la situació dels familiars, els qui com veurem, també es veuen afectats directament en aquests escenaris de vulneració de drets. El sofriment, la sensació d'abandó i de solitud, són experiències que només es poden conèixer i expressar des d'una dimensió exclusivament subjectiva. Conscients d'això, en les activitats desenvolupades des del SIRECOVI hem generat espais per a la participació directa dels familiars, propiciant trobades de reconeixement, diàleg i suport recíproc, o com ells mateixos els denominen, espais on se'ls dona veu als quals no tenen veu.

L'única forma que ha tingut el meu fill per a defensar els seus drets ha estat posar-se en vaga de fam. La darrera va ser l'any passat, quan va estar 65 dies en vaga de fam i 5 també de set. La situació del meu fill s'estava complicant i des de l'Observatori van activar el botó vermell buscant suports. Finalment, van poder aturar el que semblava que anava a ser una mort segura. Intervenció d'una mare, el fill del qual es troba pres, en el marc de les jornades Mapetjant la violència institucional. Primer any de funcionament del SIRECOVI a Catalunya, 6 de febrer de 2018.

De l'àmbit de les presons no en sabem gens, i arran de que el meu fill va entrar, vaig ser conscient del que s'estava coent endins de les presons, de la impunitat en la qual els nostres fills, els nostres pares, els nostres germans estan allà privats de llibertat, i que no tenen possibilitats de defensar-se, de com els treuen més d'un cop la seva dignitat. Vaig ser

conscient que cal lluitar, que hi ha la necessitat que aquests casos s'expliquin. Intervenció d'una mare, el fill del qual es troba pres, en el marc de les jornades Mapetjant la violència institucional. Primer any de funcionament del SIRECOVI a Catalunya, 6 de febrer de 2018.

Amb l'objectiu de generar un espai de trobada entre els familiars, a fi de que compartissin les seves experiències i de fomentar així la conformació de xarxes de recolzament en aquest àmbit, des del SIRECOVI organitzem la *Primera trobada de familiars víctimes de violència institucional*, celebrat el passat 18 de desembre de 2017. Algunes de les persones assistents a aquesta trobada es presentaven com a *supervivents de la violència institucional* i, des d'aquest rol, sentien el deure ajudar a altres persones que estaven passant per situacions similars, i de prevenir noves victimitzacions.

La sensació de desemparament i de desinformació davant aquestes situacions va ser un element comú expressat per tots els i les assistents, al no saber a qui acudir davant casos de violació de drets humans. Es va fer patent al seu torn una sensació generalitzada de desconfiança davant les institucions públiques encarregades de defensar als ciutadans i les ciutadanes de l'actuació o falta d'actuació de les administracions públiques. Se'ns va sol·licitar, en aquest marc, que es fes una major difusió del nostre treball, perquè la informació i les possibilitats de denúncia arribessin realment als qui sofreixen els maltractaments.

Aquesta primera trobada que vam propiciar va complir amb el seu objectiu, ja que moltes de les persones que van assistir al mateix, avui en dia es segueixen reunint amb certa regularitat i prestant-se suport mutu. Com a exemple, podem ressaltar la iniciativa que va sorgir d'acompanyar en algunes de les visites a presó a una dona que es troba delicada de salut i la residència de la qual es troba molt allunyada de la presó on està reclòs el seu marit.

En l'actualitat part dels assistents d'aquesta trobada formen part d'un grup de suport denominat *Famílies contra la crueltat carcerària*. Des d'aquest col·lectiu, a més

10. OSPDH (2006). *La cárcel en el entorno familiar. Estudio de las repercusiones del encarcelamiento sobre las familias: Problemáticas y necesidades*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Quaderns de Barcelona.

de documentar i denunciar aquest tipus de pràctiques, ofereixen suport a familiars de persones que sofreixen o han sofert la violència institucional en l'àmbit penitenciari, i tallers per a l'auto-cura, amb l'objectiu de dotar als familiars d'eines per al seu desenvolupament personal i comunitari i per dur a terme un millor acompanyament de la persona privada de llibertat. La primera trobada d'aquest grup de familiars es va realitzar al setembre del 2017 a *Albocàsser*, constituint ja un important punt de suport mutu i apoderament col·lectiu de familiars de persones privades de llibertat de tot l'Estat. Actualment despleguen les seves accions al llarg de l'Estat espanyol en el marc de trobades, contactes amb advocats/as, assistència a persones privades de llibertat, denúncia de suïcidis recents, i altres accions.

Així mateix, des del SIRECOVI s'han generat diversos espais perquè les víctimes i els seus familiars participin en espais de trobada amb els representants de les institucions públiques que d'una o una altra manera estan involucrades en els seus casos. cal ressaltar, en aquest sentit, el diàleg generat en el marc de la jornada *Mapetjant la violència institucional. Primer any de funcionament del SIRECOVI a Catalunya* del 6 de febrer de 2018, en la qual els familiars de les víctimes van tenir un espai per qüestionar a institucions com el Síndic de Greuges i la Direcció general de Serveis Penitenciaris (DGSP) sobre actuacions i decisions concretes que havien pres, i les repercussions -i patiments- que havien generat, tant per a la persona privada de la llibertat, com para ells en la seva qualitat de familiars.

Aquests espais d'interacció i interlocució directa són molt valuosos també per a les pròpies institucions responsables, ja que, en ocasions, a causa de les pròpies dinàmiques de funcionament d'aquestes, no reben la informació necessària, ni suficient, respecte a presump-tes casos de violència institucional. En diverses ocasions, davant la comunicació i interpel·lació directa per part de les víctimes a representants d'institucions públiques, aquestes han agraït la informació de situacions sobre les quals van reconèixer no tenir coneixement, com va succeir en el cas del Director General de Serveis Penitenciaris, qui va ser interpel·lat en les Jornades del SIRECOVI per la parella d'un pres víctima de violència institucional. Davant el desconeixement de la situació concreta, i el desconcert generat pels fets narrats, el Director li va concedir, als pocs dies, una en-

trevista personal en el seu despatx per parlar sobre el tema.

D'igual manera, els dies 7 i 8 de juny es va realitzar a l'antiga presó La Model de Barcelona les jornades anomenades *Tortura i violència institucional a l'Estat espanyol*, espai de trobada entre famílies, víctimes i organitzacions socials on novament es va donar veu a experiències doloroses de qui han patit de prop la violència institucional. Aquestes trobades són molt valuoses ja que permeten que les famílies contin les seves experiències i generin xarxes de solidaritat i suport amb qui pateixen actualment aquestes experiències.

D'altra banda, el treball articulat i en permanent vincle amb els familiars ens ha permès obtenir informació de primera mà sobre les condicions materials en què es troben les persones afectades. Són les condicions de foscor, invisibilització, fins i tot d'impunitat en les quals es desenvolupen aquestes situacions de vulneració de drets per part dels agents institucionals el que fa que el nostre treball hagi d'estar -imperativament- articulat amb el de les famílies i les seves xarxes de suport. Aquesta relació ens permet també contrastar la realitat i experiències particulars de les víctimes i el seu entorn amb els informes tècnics o resposta de les institucions sobre els casos de violència institucional; a més de constatar la pervivència de condicions de vulneració de drets en l'àmbit de privació de llibertat.

Des del SIRECOVI hem detectat que una de les principals queixes dels familiars és la falta d'informació o desconeixement davant les noves dinàmiques que implica la privació de la llibertat, ja que la presó és un món desconegut per a la majoria de les persones. Això es deu no només a la falta d'interès social pel que pot succeir en l'entorn penitenciari, sinó també per la generalitzada pràctica per part de l'administració penitenciària, en situacions que són difícils per a les famílies, de comunicar únicament allò al que oficialment es veu obligada, desatenent en gran manera alguna de les necessitats dels familiars. Les famílies, per tant, s'enfronten a un desconeixement total de les rígides regles que imperen al món penitenciari, i hauran d'aprendre a des-embolicar-se en un nou escenari, amb noves relacions, noves normes, una nova cultura, una nova estètica, codis i llenguatges.

De la mateixa manera, hem pogut comprovar, a través de les nostres visites regulars, a tots els centres penitenciaris de Catalunya, que la ubicació geogràfica de les presons dificulta bastant l'accés i les visites habituals dels familiars, qui setmana rere setmana han de desplaçar-se grans distàncies per a realitzar les visites. D'altra banda, el servei de transport públic no sempre arriba a totes les presons i les rutes no són molt freqüents, agreujant la situació pel fet que no sempre coincideixen amb els horaris de visita establerts per la presó.

És important ressaltar en aquest punt el paper que exerceixen les dones en aquest entramat social, ja que en la majoria d'ocasions són elles (mares, esposes, germanes, filles i companyes) les que assumeixen l'acompanyament del familiar (home o dona) que ha estat privat de la llibertat, i són per tant elles qui han de comprendre el fosc sistema penitenciari, a més d'enfrontar la conseqüent estigmatització social extramurs. La presó posa de manifest el paper estructural que el treball de les dones té en la nostra societat, ja que la responsabilitat familiar implica buscar nous recursos econòmics, cuidar a les persones amb dependència, tant menors com a persones majors, amb discapacitat funcional o malaltes, a més d'haver de realitzar els treballs domèstics i de cures de la llar, i sobretot, segueix recaient sobre elles la important tasca de conservar els vincles familiars a través de l'acompanyament de la persona empresonada. Queda així en evidència el pes que recau sobre les dones en societats amb una estructura patriarcal.

Conscients de la situació tan complexa que suporten diàriament els familiars, des del SIRECOVI intentem tenir un canal de comunicació permanent amb ells i elles, posant a la seva disposició el nostre despatx, les línies telefòniques i correu electrònic, perquè ens mantinguin informats/as de les condicions en les quals es troba el seu familiar i, al seu torn, nosaltres/as poder comunicar-los cadascuna de les gestions que fem en relació amb el cas. Aquest vincle que s'ha establert ens ha permès en alguns casos adonar-nos de les necessitats que, com a conseqüència de l'empresonament, els van sorgint als familiars. En ocasions, els hem posat en contacte amb

diferents organitzacions que presten serveis d'acompanyament psicosocial.

Per poder exercir d'enllaç entre les necessitats de les víctimes i els familiars, amb els serveis que puguin oferir les diferents organitzacions socials, és el que enriqueix i fa valuosa la tasca del SIRECOVI, per la qual cosa entre els nostres objectius sempre està mantenir i enfortir aquestes xarxes de suport. Incloem aquí per a exemplificar allò assenyalat, algunes intervencions de familiars en el context de dites trobades.

Com a família et passes moltes hores fora per poder entrar. A la porta de les presons fas amistat, companyonia, i et sents una mica família dels familiars dels presos. Llavors allà t'expliquen, sents d'un cas, sents d'un altre. Sents gent que diu "és que s'ha mort d'una sobredosi", i això ho poso en dubte en més d'un cas. Perquè sé que són maltractaments i sé que vulneren els drets i sé que les tortures estan presents en el dia a dia de les presons. I per això fa falta que gent com l'Observatori, com els advocats aquí presents i molts més, com totes les associacions què estan fent un gran treball.

El botó vermell del SIRECOVI, de debò, és el millor quin heu pogut fer, perquè la gent que té algú dins no sap a qui recórrer, no sap com fer-ho, i això és un gran assoliment i felicitats per això¹¹.

Malgrat tot l'assenyalat, des del SIRECOVI som conscients de la necessitat d'enfortir els mecanismes de difusió i divulgació perquè la informació del treball que desenvolupem arribi a un major nombre de víctimes de violència institucional i als seus familiars, perquè hi hagi un major abast i repercussió en la població directament afectada. Constatem al seu torn, que és necessari seguir promovent la conformació de col·lectius de suport a víctimes de la violència institucional i les seves famílies, per generar espais valuosos de reconeixement, diàleg, apoderament i suport mutu. Seguirem treballant amb l'objectiu de potenciar una major articulació de les xarxes perquè es visibilitzin més els casos de vulneració de drets, la lluita contra la tortura i violència institucional, i perquè es fomenti la sensibilització i consciència social sobre aquests temes.

11. Intervencions de mares de persones afectades que integren la Xarxa de familiars de detinguts en el marc de la jornada *Mapetjant la violència institucional. Primer any de funcionament del SIRECOVI a Catalunya*, 6 de febrer de 2018.

EL TREBALL AMB LES INSTITUCIONS I LES ORGANITZACIONS SOCIALS

La xarxa comunicacional del SIRECOVI

El SIRECOVI està conformat, en l'essència del seu procediment i metodologia d'actuació, per un entramat d'institucions públiques i organitzacions socials, tan de l'àmbit nacional com internacional, que permet una actuació intersectorial l'objectiu últim de la qual és protegir a les víctimes de tortures de tractaments o penes cruels, inhumanes o degradants.

En allò que es refereix l'àmbit de Catalunya, les institucions públiques i organitzacions socials que integren la xarxa comunicacional del SIRECOVI són les següents:

- 1) Síndic de Greuges: Autoritat Catalana de Prevenció de la Tortura (ACPT)
- 2) Centre per a la Defensa dels Drets Humans: Irídia
- 3) SOS Racisme
- 4) Amnistia Internacional Catalunya (AIC)
- 5) Jutjats de Vigilància Penitenciària (JVP)
- 6) Direcció general de Serveis Penitenciaris
- 7) Guàrdia Urbana de Barcelona
- 8) Direcció General de la Policia. Mossos d'Esquadra
- 9) Comissions del Parlament de Catalunya
- 10) Delegació del Govern a Catalunya
- 11) Acció dels Cristians per l'Abolició de la Tortura (ACAT)
- 12) Alerta Solidària
- 13) Associació Catalana per a la Defensa dels Drets Humans (ACDDH)
- 14) Justícia i Pau (JiP)

A l'àmbit de l'Estat espanyol, el treball del SIRECOVI manté una interlocució permanent amb els següents organismes:

- 1) El Defensor del Poble
- 2) El Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (MNPT)
- 3) La Coordinadora per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura (CPDT)
- 4) *Rights International Spain* (RIS)
- 5) Amnistia Internacional Espanya
- 6) L'Associació Pro Drets Humans d'Espanya (APDHE)

- 7) Malla. Xarxa de suport davant la repressió

A l'àmbit internacional, el SIRECOVI es vincula amb les següents institucions i organitzacions:

- 1) El Relator Especial de l'ONU sobre la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants
- 2) El Subcomitè de l'ONU per a la Prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants (SPT)
- 3) El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants del Consell d'Europa (CPT)
- 4) L'Organització Mundial Contra la Tortura (OMCT)
- 5) L'Observatori Europeu de les Presons (EPO)
- 6) La Xarxa Euro-Llatinoamericana per a la prevenció de la tortura i la violència institucional

Casos comunicats a les diferents institucions i organitzacions

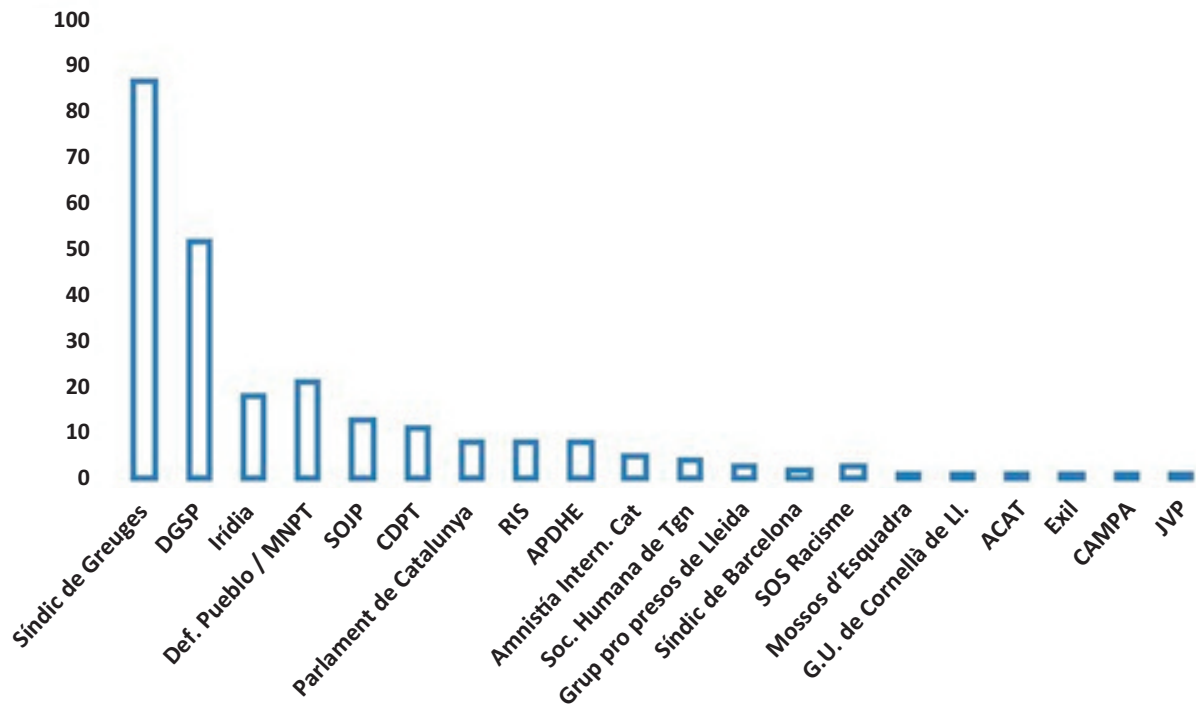
Com s'ha vist, el SIRECOVI ha configurat una àmplia xarxa d'institucions i organitzacions socials a les que comunica els casos de violència institucional que arriben al nostre Sistema.

Al gràfic 10 podem veure una representació de les comunicacions realitzades pel SIRECOVI a les diferents institucions públiques i organitzacions de drets humans que integren la xarxa del Sistema.

Les columnes representen el nombre de comunicacions realitzades a cada actor. El nombre de comunicacions pot ser major al nombre de casos comunicats ja que dins d'un mateix cas poden realitzar-se diverses comunicacions, en el marc del procés de seguiment que es realitza del mateix. En el mateix sentit, sol succeir que un mateix cas es comuniqui a diverses institucions i organitzacions, per la qual cosa el còmput total de casos comunicats és superior al nombre de casos atesos per l'Equip.

Malgrat que la decisió sobre les comunicacions s'adopta de forma consensuada després de l'estudi detallat del cas, s'ha establert un protocol general de comunicacions que ens serveix de guia en la presa de decisions. Entendre un poc més aquets protocol ens ajudarà a interpretar les dades mostrades al gràfic anterior.

GRÀFIC 10. Comunicacions realitzades pel SIRECOVI.

Font: Elaboració pròpia

Segons l'establert per protocol intern d'actuació, quan l'Equip decideix comunicar la situació, en primera instància aquesta es realitza al Síndic de Greuges, com a màxim garant dels drets de les persones a Catalunya, i a la institució directament competent davant la presumpta situació de violència institucional. En aquest sentit ressalta l'escàs nombre de casos comunicats a les unitats de recerca competents dels diversos cossos policials en comparació a l'elevat nombre de casos comunicats a la DGSP. Aquesta discrepància entre ambdues xifres s'explica per diverses raons, que seran tractades amb més detall més endavant, sent els principals motius el major nombre de peticions de persones privades en llibertat en centres penitenciaris que arriben al SIRECOVI i el fet que la majoria de casos de violència policial registrats en el SIRECOVI es troben judicialitzats, ocorrent el contrari amb els casos de vulneracions de drets denunciades en l'àmbit penitenciar.

Seguint amb el protocol de comunicacions, si passat un temps prudencial des de la comunicació realitzada a la institució competent, la situació que va donar motiu a la comunicació persisteix, ja sigui per falta de resposta institucional o perquè les mesures adoptades no garan-

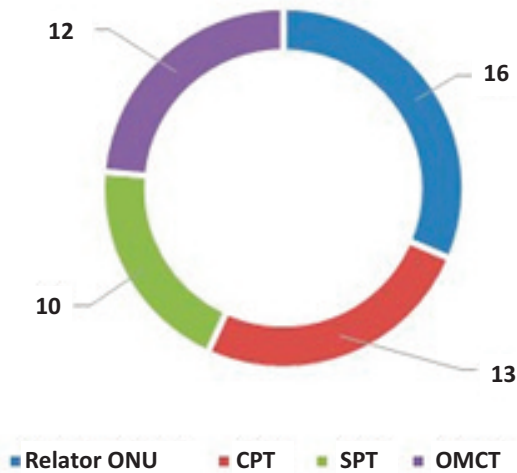
teixen els drets de la víctima, es comunica el cas a les diferents organitzacions socials perquè aquestes, des del seu àmbit d'activitat, exerceixin les mesures que considerin oportunes. Finalment quan es considera que el cas reverteix una especial gravetat o que la institució no ha adoptat les mesures oportunes per al seu cessament i/o esclariment, el cas és comunicat a instàncies internacionals perquè sigui inclòs en els seus informes, en possibles preguntes a l'Estat i administracions competents, o els serveixi d'informació clau per planificar les seves properes visites a Catalunya, tal com va ocórrer recentment després de l'última vista del Comitè per a la Prevenció i la Tortura del Consell d'Europa, que es va produir del 6 al 13 de setembre de 2018.

Al gràfic 11 es pot veure el nombre comunicacions realitzades a entitats internacionals de defensa de drets humans:

Anàlisi dels resultats de les comunicacions

En aquest apartat s'analitzarà de forma més detallada els canals comunicatius establerts amb aquelles institucions i organitzacions amb les quals s'ha mantingut

GRÀFIC 11. Comunicacions realitzades a entitats internacionals.

Font: Elaboració pròpia

fins al moment un major diàleg i/o se'ls ha comunicat un major nombre de casos, i els resultats derivats dels mateixos. Com hem vist a l'apartat precedent, el treball amb les institucions i organitzacions no es limita únicament a les comunicacions realitzades en el marc del Sistema. La consolidació d'espais per a la discussió i el debat en el qual participin els diversos agents implicats en el SIRECOVI resulta fonamental per al desenvolupament del Sistema, facilitant-se d'aquesta manera en el marc de les trobades i jornades un major acostament entre els participants a les realitats diferencials experimentades per cadascun d'ells en relació amb la problemàtica de la violència institucional i el treball coordinat en la cerca de possibles mesures per fer-li front.

Institucions públiques d'àmbit estatal i català

Defensor del Poble i Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (MNPT)

Pel que fa a la institució del Defensor del Poble, tant en la seva funció de supervisor de l'activitat de les administracions públiques com a garant dels drets fonamentals i les llibertats públiques de tots els ciutadans i ciutadanes de l'Estat espanyol, com en la seva funció de Mecanisme Nacional de Prevenció de la Tortura (MNPT), cal destacar l'interès mostrat en el projecte des de les primeres trobades i la bona predisposició pel diàleg i el treball coordinat. Responsables del Defensor del Poble han participat en tots

els actes i jornades organitzats pel SIRECOVI als quals han estat convidats, coincidint tots dos al seu torn en altres actes organitzats per altres entitats, on els seus representants han mostrat una vegada més el seu suport al SIRECOVI. S'han dut a terme també reunions de coordinació, entre les quals caldria destacar la trobada organitzada al juny de l'any passat pel Defensor del Poble i diverses organitzacions socials d'àmbit estatal, que el seu objectiu era crear un espai d'interacció, comunicació i col·laboració conjunta entre la institució pública i diverses organitzacions que treballen en l'àmbit de la prevenció i denúncia de la tortura i els maltractaments.

En quant a la comunicació de casos concrets a dita institució s'han de realitzar certes aclariments.

Respecte a la funció del MNPT, és important tenir en compte que dita institució no té competències per a l'atenció de queixes respecte a fets concrets, tenint una funció de caràcter preventiu i no reactiu. Entre les seves funcions es troba la realització de visites periòdiques als espais de privació de llibertat i realitzar informes relatius a l'activitat realitzada, els resultats dels quals són presentats a les Corts Generals i al Subcomitè per a la Prevenció i denúncia de la Tortura.

Tenint en compte l'assenyalat en les primeres etapes del projecte, no es va comunicar cap cas directament al MNPT, limitant-se les comunicacions cap al Defensor del Poble. Malgrat això, com s'assenyala en l'últim informe del MNPT (2018: 268), ambdues institucions treballen de forma coordinada, associant les queixes relatives a situacions concretes de maltractaments als expedients de seguiment dels diversos llocs de privació de llibertat, considerant-les *un material valuós a la planificació de futures visites i per a l'avaluació de la resposta de les Administracions respecte de les conclusions emeses i les recomanacions i suggeriments formulats*. Malgrat l'assenyalat, a inicis d'aquest any, en el context d'una visita del MNPT a una de les presons catalanes, membres de l'equip SIRECOVI es van reunir amb representants d'aquesta entitat, acordant comunicar al MNPT certs casos relatius a temes d'especial interès de la institució, independentment que hagin estat comunicats al seu torn a l'oficina del Defensor.

L'últim informe anual del MNPT publicat (2018), pot veure's una anàlisi detallada que es va dur a terme rela-

tiu als Departaments d'aïllament i l'ús de mesures de contenció mecànica. Per al desenvolupament d'aquest apartat es van realitzar visites, entre uns altres, als DERT dels Centres Penitenciaris de Brians 1 i Brians 2 -centres en relació amb els quals des del SIRECOVI s'havien reportat queixes de suposades situacions de violència institucional- en el marc de les quals representants de l'entitat van poder entrevistar-se amb alguns interns. En aquest informe s'assenyalen com a motius de preocupació la majoria d'aspectes relatius a aquests departaments analitzats en el present informe, reiterant una vegada més la necessitat d'adoptar mesures concretes per prevenir-les. Al seu torn, després d'aquest estudi, des del MNPT s'estableix el compromís de fer seguiment de l'aplicació de la nova Circular 2/2017 relativa als DERT, tant pel que fa al règim de vida en departaments d'aïllament com a aspectes concrets que constitueixen motius de preocupació per a aquesta institució, com l'aplicació de mesures de contenció mecànica. Des del SIRECOVI seguirem treballant en coordinació amb entitats com el MNPT per assegurar el compliment de les recomanacions internacionals a fi de prevenir els maltractaments i altres manifestacions de violència institucional en el context d'aquests departaments.

Pel que respecta al Defensor del Poble, aquest a l'igual que el SIRECOVI, disposa d'una plataforma informàtica per a la presentació telemàtica de queixes relatives a vulneracions de drets per part de les administracions públiques. A diferència del SIRECOVI, la comunicació de la queixa a través d'aquesta plataforma resulta un requisit indispensable per a la presentació de la mateixa, no podent per tant comunicar el cas a aquesta institució a través del nostre propi software informàtic destinat a tal efecte, que com s'ha assenyalat ens permet una resposta més àgil i el compliment estricte dels nostres propis protocols de confidencialitat. A pesar d'això, la plataforma per a la tramitació de queixes del Defensor permet dur a terme un seguiment de totes les accions efectuades per la institució en relació a cadascun dels casos comunicats, el que ens ha permès dur a terme el seguiment de les mateixes informant a través d'un sistema de notificacions al SIRECOVI de cadascuna de les resolucions adoptades.

Pel que fa a la resposta adoptada per la institució davant les queixes presentades, s'ha d'assenyalar que per cadascun dels casos comunicats s'ha obert per part del

Defensor del Poble un expedient intern, observada la diligència en les actuacions. Malgrat això, en la majoria de casos els terminis de resolució d'expedients són molt dilatats, la qual cosa sembla deure's a les demores per part de la DGSP -institució competent en tots els casos comunicats- a respondre a les sol·licituds d'informació formulades pel Defensor del Poble. Com es desprèn del contingut de les resolucions, aquestes demores acaben impossibilitant en molts casos la realització d'investigacions rigoroses, ja que amb el pas del temps ens trobem amb que s'ha esborrat el contingut de les càmeres de video-vigilància i les possibles marques visibles del maltracte, els possibles testimonis han estat traslladats a altres centres penitenciaris, els funcionaris suposadament implicats treballen en altres mòduls o Centres penitenciaris, o l'intern ha estat posat en llibertat.

Resulta preocupant al seu torn que la majoria dels expedients s'hagin resolt després de sol·licitar informació a l'Administració penitenciària, institució que remetia generalment els resultats de les seves investigacions internes, amb les limitacions que com veurem a l'apartat pertinent semblen presentar aquestes investigacions. A manera d'exemple, pot veure's l'últim informe publicat del Defensor del Poble relatiu a l'any 2017. En el mateix (2018: 181) es detallen les diverses queixes presentades des del SIRECOVI durant el 2017 -la gran majoria relatives a al·legacions de maltractaments en el DERT de Brians 1- i les actuacions realitzades en relació a cadascuna de les queixes. Com pot observar-se, el Defensor posa de manifest que en tots els casos gestionats, el Servei d'Inspecció de l'Administració Penitenciària va procedir a l'arxiu de les investigacions per entendre que no existia suficient versemblança en el testimoni de l'intern, la qual cosa en termes generals comporta que des de la Institució del Defensor es procedeixi al seu torn a l'arxivament de les actuacions. Malgrat això, s'ha d'assenyalar que, en algun cas, després de rebre informació de la Direcció General, es mantenen obertes les investigacions per part del Defensor, a l'espera de rebre majors aclariments per part de l'Administració penitenciària en relació a les diligències d'investigació concretes adoptades i els resultats de les mateixes, com podria ser el contingut concret del testimoni de l'intern o el resultat del visionat de les càmeres de video-vigilància.

Des de l'equip SIRECOVI considerem que tal i com recullen les recomanacions internacionals, davant la pre-

sència de qualsevol al·legació de maltractaments, diligències com l'entrevista amb la persona afectada, amb altres interns o internes possibles testimonis dels fets o amb els funcionaris suposadament implicats, la realització d'exàmens mèdics rigorosos (que segueixin les recomanacions recollides al protocol d'Istanbul) i el visionat de les càmeres de video-vigilància, haurien de considerar-se imprescindibles abans de donar per tancades les actuacions.

D'altra banda, diversos dels casos comunicats pel SIRECOVI al Defensor del Poble fan referència a situacions de malalties greus d'interns que, tot i estar rebent tractament mèdic a la presó, per raons humanitàries, sol·liciten un tercer grau. En tots els casos des del Defensor del Poble es va procedir a sol·licitar informació als serveis mèdics de la presó, sent la resposta de l'administració en termes genèrics que l'intern estava rebent el seguiment mèdic oportú i que per no haver aconseguit els objectius dels programes de tractament es decidia la seva permanència en segon grau. Després de rebre aquesta resposta per part de l'Administració penitenciària, en la majoria de casos des de la institució del Defensor del Poble es va procedir a l'arxivament de les actuacions, protocol similar al seguit per institucions anàlogues com el Síndic de Greuges de Catalunya.

Des de l'equip SIRECOVI considerem que davant el coneixement de situacions d'aquest índole, en les que la vida i la integritat d'una persona poden estar en risc, les diligències haurien de tindre com objectiu realitzar un seguiment exhaustiu de la possible devaluació dels drets i llibertat fonamentals de les persones suposadament afectades, investigacions que no haurien de basar-se únicament en les dades i registres d'un informe. Davant peticions relatives a greus deterioracions de salut o falta d'atenció mèdica, instem al Defensor a comprovar la realitat de les situacions que es posen en coneixement seu a través d'altres mitjans més enllà de sol·licitar informació als serveis mèdics del propi Centre Penitenciari. Tal i com es tractarà a l'apartat relatiu a l'atenció sanitària als centres penitenciaris catalans, la suposada independència dels serveis mèdics de la presó de la Direcció del Centre -que es desprèn del traspàs de competències-, no s'observa tan evident a la pràctica, prevalent en molts casos aspectes d'ordre regimental en valoracions relatives a aspectes sanitàries, com les possibles excarceracions per motius humanitaris.

Síndic de Greuges de Catalunya

El Síndic de Greuges té assignada la funció d'atendre les queixes de totes les persones que es troben desprotegides davant l'actuació, o falta d'actuació, de les administracions catalanes, a més a més d'aquelles derivades de la seva condició d'Autoritat Catalana de Prevenció de la Tortura, convertint-la en un dels principals garants dels drets de les persones privades de llibertat en àmbit territorial català.

Des dels inicis del projecte, es van establir reunions amb representants d'aquesta entitat a fi de presentar-los l'eina i plantejar-los vies de col·laboració. Representants del Síndic han participat en les diverses trobades i jornades organitzades des del SIRECOVI, trobades que com ja assenyalem van donar en diverses ocasions a les víctimes i familiars l'oportunitat de plantejar als representants de la institució les seves opinions i valoracions respecte a la gestió dels casos que havien dut a terme. Des de la institució del Síndic de Greuges s'ha demostrat a tot moment el reconeixement del SIRECOVI com a interlocutor vàlid, havent-se comunicat a aquesta institució a data de tancament del present informe 87 casos no relatius a l'1 d'octubre i uns 40 relatius als fets ocorreguts aquell dia. Com hem pogut veure en el gràfic relatiu a les comunicacions, el Síndic és la institució a la qual s'ha comunicat un major nombre de casos, i amb la qual s'ha mantingut un diàleg més continuat.

El Síndic ofereix la possibilitat de presentar queixes a través de diversos mitjans, disposant també d'una plataforma telemàtica. La diversitat de canals per a la presentació de queixes ha permès que les comunicacions realitzades a aquesta institució es duguin a terme sempre a través del software SIRECOVI, permetent una major celeritat en la tramitació de les mateixes i oferint al seu torn totes les garanties en matèria de protecció de dades. Lamentablement, les respostes a les nostres comunicacions arriben sempre a través de correu postal, la qual cosa comporta la necessitat de dur a terme una actualització constant del fitxer SIRECOVI davant les respostes a les comunicacions.

Les comunicacions al Síndic de Greuges es fan sempre en la seva condició d'Autoritat Catalana per a la Prevenció de la Tortura, a pesar que com ocorre amb la institució del MNPT, aquest organisme com tal no té com-

petències per a la tramitació de queixes concretes, gestionant les mateixes com Síndic de Greuges. cal assenyalar que, de forma diferencial a l'equip del Defensor i del MNPT, els quals són entitats amb diferents equips de treball, a Catalunya, els màxims responsables d'una i una altra institució són el propi el Síndic i el seu Adjunt.

S'ha de destacar que en tots els casos comunicats pel SIRECOVI al Síndic de Greuges s'ha obert un expedient, al que se li assigna automàticament un nombre de registre, del que se'ns informa amb diligència.

Quant a les actuacions realitzades per aquesta institució davant els casos comunicats, en termes generals, es poden extrapolar les conclusions de l'anàlisi realitzada de la gestió duta a terme per la Institució del Defensor del Poble.

S'ha comunicat al Síndic un gran nombre de casos relacionats amb l'abús de l'aïllament penitenciari, l'ús excessiu de la força o l'abús d'autoritat per part dels funcionaris de presons, procedint en la majoria d'ells en primer lloc a sol·licitar informació sobre aquest tema a la DGSP. Com en el cas del Defensor del Poble, s'observen demores per part de la DGSP a l'hora de donar respostes a les peticions del Síndic, sent habitual que se'ns comuniqui que davant la falta de resposta s'ha reiterat la petició a l'Administració. Posteriorment, després de rebre el Síndic de Greuges una resposta de l'Administració referent als fets o els resultats de la investigació interna duta a terme pel Servei d'Inspecció, arxiva el cas al no trobar irregularitats. Així, s'observa una tendència per part d'aquesta institució a limitar les seves investigacions a la sol·licitud d'informació a la pròpia administració penitenciària, arxivant el cas després de l'oportuna resposta de l'administració en la qual en termes generals es posa en qüestió la versemblança dels fets relatats per l'intern i, per tant, es procedeix a l'arxiu de les investigacions internes. En la gran majoria de casos s'observa al seu torn una tendència a conformar-se amb la versió, i en el cas d'investigacions amb els mitjans de prova adoptats des de la DGSP, malgrat les limitacions que aquests presenten com es detallarà més endavant.

No tenim constància de cap cas en que des del Síndic de Greuges s'hagi sol·licitat a l'Administració penitenciària l'adopció d'altres mitjans d'investigació dels treballadors, com el contingut concret del testimoni de

l'intern o altres interns possibles testimonis dels fets, la realització de nous exàmens mèdics o el visionat del contingut de les càmeres de vídeo-vigilància.

S'ha d'assenyalar, això sí, que en alguns dels casos comunicats representants del Síndic de Greuges es van entrevistar amb l'intern o la interna directament afectat/da, ja fos presencialment o mitjançant video-conferència. Crida l'atenció que no s'adopti aquesta pràctica com a protocol habitual, especialment davant al·legacions de maltractaments per part dels interns i es procedeixi a l'arxivament de les actuacions sense arribar a contrastar la versió del centre o de la DGSP amb la de la pròpia persona afectada. Cal destacar en aquest sentit l'arxiu per part de la institució del Síndic d'expedients relatius a situacions de maltractaments que van provocar lesions en els interns, com en algun cas fins i tot van poder constatar membres de l'Equip. Tot i haver alertat a la institució del Síndic d'això, no es van dur a terme visites als interns per poder constatar aquestes lesions, procedint com en la resta dels casos després de la recepció d'informació per part dels serveis mèdics o de la DGSP a arxivar el cas.

D'altra banda, s'observa una tendència a procedir a l'arxiu de les actuacions sense donar resposta a part del contingut de certes queixes, sense entrar a valorar els mitjans de prova emprats per l'Administració penitenciària per dur a terme les oportunes investigacions o sense estendre les seves pròpies investigacions als serveis sanitaris. Per exemple, davant al·legacions per part dels interns de mala praxi per part del personal mèdic, especialment davant situacions de maltractaments, no es té constància des d'aquest equip que es duguin a terme valoracions del contingut i forma dels informes mèdics pertinents, per veure si s'adapten a les recomanacions realitzades per la pròpia institució el Síndic o altres similars com el Defensor del Poble, en el que a la investigació de maltractaments es refereix. I això malgrat que des de la pròpia institució del Síndic es realitzés una formació específica en el Protocol d'Istanbul i en la recerca de les al·legacions de maltractaments, dirigida a tot el personal sanitari dels centres penitenciaris catalans.

En els casos en els quals el Síndic després de la recepció de l'oportuna informació per part de la DGSP ha constatat l'existència d'alguna irregularitat en l'actuació de l'Administració penitenciària, ha procedit realitzant

certes recomanacions a l'Administració amb l'objectiu de minimitzar-les, desconeixent no obstant això des de l'equip SIRECOVI el seguiment concret que es dugui a terme respecte de la implementació de les mateixes. El que si hem pogut constatar en algunes de les entrevistes amb Directors/as de centres penitenciaris és que aquests/as, no les assumeixen com a imperatives i d'obligat compliment, amb el que el resultat que d'aquestes es derivi dependrà de la predisposició del mateix/a per adoptar-les.

Cal destacar un cas que va ser comunicat tant al Síndic de Greuges com a la DGSP. La DGSP després de realitzar les investigacions pertinents va poder constatar l'existència de certes irregularitats en l'actuació dels funcionaris del CP Mas d'Enric, reconeixent el desconeixement del protocol de contencions per part dels funcionaris i dels caps de servei d'aquest centre, i recomanant l'adopció de diverses mesures correctores. El Síndic, després de rebre el contingut d'aquesta resolució va donar per tancades les actuacions, sense realitzar cap valoració ni apreciació sobre aquest tema. Des de l'equip SIRECOVI entenem que, tenint en compte la preocupació que l'aplicació de les mesures de contenció mecànica ha generat tant en els organismes internacionals com a nacionals de prevenció de la tortura, una institució com el Síndic de Greuges, després de tenir coneixement per part de la pròpia DGSP d'aquest desconeixement, hauria d'adoptar algun tipus de mesura de cara a assegurar l'adequada implementació d'aquest protocol en tots els centres penitenciaris de Catalunya.

Crida l'atenció que en els últims informes anuals publicats pel Síndic i per l'ACPT (relatius a l'any 2017), a l'apartat en el qual es detallen les alegacions per maltractaments en el context penitenciar conegudes per la institució, no s'aporti informació en relació a cap dels casos comunicats pel SIRECOVI, malgrat el gran nombre de casos relatius a aquest tipus de fets comunicats durant l'any 2017, que tal com s'ha assenyalat, van donar lloc a l'obertura de nombrosos expedients.

D'altra banda destaca al seu torn el fet que en aquest apartat s'aporti informació únicament en relació a dos casos concrets relatius a un únic Centre Penitenciar de Catalunya, la qual cosa a opinió d'aquest equip de treball, podria fer l'efecte de la inexistència de denúncies per aquest tipus de pràctiques en el context dels centres pe-

nitenciaris catalans. Per contra en últim informe anual publicat pel Síndic de Greuges sí es fa esment a l'informe elaborat pel SIRECOVI en el qual es recullen les diverses alegacions de maltractaments en el marc del Referèndum d'Autodeterminació de Catalunya celebrat l'1 d'octubre del 2017 de les quals vam tenir coneixement, -informe que com es detallarà més endavant va ser remès a diverses institucions i organitzacions que formen part de la xarxa-. Segons se'ns va informar des del Síndic, els 40 casos relatius a aquells fets van ser arxivats després de valorar que no va haver-hi cap irregularitat en l'actuació dels agents del Cos Nacional de Policia.

Pel que fa a la resta de casos relatius a situacions de violència policial, com s'ha assenyalat, aquests quan arriben al SIRECOVI generalment sempre estan sent objecte d'investigacions judicial. D'acord amb la Llei 24/2009 del 23 de desembre el Síndic de Greuges no pot admetre les queixes relatives a actes que estan sent objecte d'investigació judicial, sent aquestes queixes desestimades.

En diverses ocasions es van comunicar al Síndic de Greuges casos relatius a interns amb malalties molt greus que entenen eren incompatibles amb la vida a la presó, sol·licitàvem al Síndic que intercedís davant l'Administració Penitenciària perquè per raons humanitàries, se'ls concedís un tercer grau. En tots els casos el Síndic va sol·licitar informació a la Direcció general i a l'Institut Català de Salut, i fins i tot en algun cas es va entrevistar amb els interns o internes afectades. Finalment remetent als informes dels serveis mèdics de la presó en els quals en termes generals s'afirma que, si ben els interns pateixen malalties molt greus i incurables estan rebent l'atenció mèdica necessària, es donen per tancades les actuacions i es procedeix a arxivar el cas. No tenim coneixement de cap cas en el qual des del Síndic s'hagi qüestionat el protocol habitual adoptat per les Juntes de Tractament dels Centres penitenciaris de rebutjar les peticions de tercers graus per raons humanitàries, tret que els interns estiguin propers a la mort.

Entenem que les competències d'aquesta institució són limitades, però fem una crida al fet que es dugui a terme seguiments més exhaustius i perllongats, més encara quan el que està en joc són drets fonamentals com la vida i la integritat de les persones privades de la llibertat. Si bé reconeixem les grans limitacions legals que

tenen institucions com el Síndic de Greuges, considerem que el seu paper com a màxim garant dels drets fonamentals de les persones a Catalunya no s'ha de limitar a sol·licitar informes a les Administracions. Per contra, d'acord a les seves competències¹², a les seves mans està la possibilitat de sol·licitar recerques exhaustives i de realitzar auditories després de rebre reiterades comunicacions sobre un mateix assumpte, com la falta d'atenció sanitària dels interns/as, o els maltractaments rebuts en els departaments especials de règim tancat.

Síndica de Greuges de Barcelona

Abans de procedir a incloure a una institució pública o organització social a la xarxa comunicacional del SIRECOVI, s'ha dut a terme en tots els casos una presentació del Sistema davant representants de la institució, amb l'objectiu de donar-los a conèixer l'eina i sensibilitzar-los amb els objectius de la mateixa. Malgrat els repetits intents per part de l'equip SIRECOVI de concretar una entrevista amb la Síndica de Greuges de Barcelona per presentar-li el nostre Sistema i trobar diferents vies de col·laboració, ha estat impossible obtenir una resposta per la seva banda a les nostres peticions. No obstant això, a la fi de 2016 comuniquem a aquesta institució uns fets ocorreguts al Centre d'Internament d'Estrangers de Barcelona (CIE), en els quals el nombre de víctimes era desconegut, amb l'objecte que es realitzessin les investigacions oportunes, no obtenint cap tipus de resposta per la seva banda. Per tot l'assenyalat es va decidir no incloure a aquesta institució en la llista de possibles destinataris del SIRECOVI.

Malgrat l'assenyalat caldria apuntar que des d'aquest mateix Equip s'han realitzat altres comunicacions a aquesta institució, que sí han rebut atenció. En algunes ocasions, quan un cas és descartat durant el procés de validació per considerar que els fets que la víctima relata no són competència del SIRECOVI, però l'Equip considera que constitueixen vulneracions de drets, s'intenta d'alguna manera oferir algun tipus d'assessorament o suport a la persona afectada. I en aquest marc d'activitat es va comunicar en setembre del 2017 a la Síndica de Barcelona el cas d'unes dones que denunciaven vulneracions de drets en el context d'un pis d'acolliment per a víctimes de violència de gènere subvencionat per l'Ajun-

tament de Barcelona. En aquest cas, hem de ressaltar l'exhaustiva investigació que es va dur a terme, que va incloure la realització de qüestionaris a les usuàries i entrevistes amb les treballadores de la casa d'acolliment, a més de la sol·licitud de diversa documentació a les entitats implicades per analitzar les seves obligacions contractuals. Això va concloure en un informe de 46 propostes de millora a tenir en compte per l'Associació subvencionada i una sèrie de recomanacions a la Regidoria de Feminismes i LGTBI. Considerem que tan rigorosa investigació denota precisió en la labor d'aquesta Institució i esperem s'adoptin procediments equivalents davant qualsevol possible vulneració de drets fonamentals.

S'ha de senyalar també que aquest mateix cas va ser comunicat al Síndic de Greuges, Institució que va decidir arxivar el cas després de constatar la inexistència d'irregularitats.

Des de l'equip SIRECOVI considerem que una recerca rigorosa, imparcial i per tant eficaç, requereix la realització de diferents mitjans per acostar-se a la realitat, que requeriran d'un acostament previ a les persones directament afectades. Una investigació que tingui en compte únicament la versió de l'Administració que suposadament està vulnerant els drets de la persona afectada, no podrà considerar-se mai rigorosa i imparcial, sent per tant molt poc eficaç per a l'esclariment dels fets i per tant per a l'adopció de mesures per esbiaixar-los.

Després de tot l'assenyalat, esperem que en pròximes etapes del projecte la Síndica de Barcelona es configuren un destinatari habitual de la xarxa del SIRECOVI.

Direcció General de Serveis Penitenciaris (DGSP)

Pel que fa a la DGSP cal destacar la bona predisposició mostrada per aquesta institució, especialment per part del seu Director General, per establir vies de col·laboració amb el SIRECOVI. Representants d'aquesta entitat han participat en totes les trobades i jornades organitzades des del SIRECOVI als quals han estat convidats, mostrant la seva preocupació davant la situació de familiars de persones privades de llibertat que participaven al seu torn en aquestes trobades.

12. Article 4, Llei 24/2009.

Gràcies al reconeixement del SIRECOVI per part de la DGSP, hem pogut accedir des de la posada en funcionament del Sistema a tots els Centres Penitenciaris de Catalunya davant la petició per part de qualsevol intern o interna. A més a més de les autoritzacions de totes les visites, hem de destacar el bon tracte rebut pel personal dels Centres Penitenciaris catalans, havent estat ateses a tot moment les sol·licituds d'entrevista realitzades a equip directiu, amb l'objectiu de conversar respecte a casos per informar respecte de certes qüestions observades o d'obtenir informació de cara a dur a terme el procés de validació del cas. Malgrat que com s'ha assenyalat totes les nostres peticions d'entrevista a equip directiu han estat ateses, s'observa una major predisposició al diàleg i una major interès i preocupació mostrada pels casos concrets tractats en el marc de la reunió per part d'alguns/as Directors o Directores que uns altres.

Quant als casos comunicats a la DGSP, tal com pot observar-se en el gràfic relatiu a les comunicacions, a causa que la situació de les persones privades de la llibertat és una de les nostres principals àrees de treball, la Direcció General s'ha convertit en un dels nostres destinataris principals, ja que gran part dels casos que ens arriben de l'àmbit penitenciari li són comunicats a través del Sistema.

Per a l'elaboració d'aquest informe sol·licitem a la Direcció general informació relativa al nombre de investigacions obertes pel servei d'Inspecció Penitenciària i les resolucions de les mateixes, ja que en el marc de les jornades del SIRECOVI del 6 de febrer de l'any 2018, el Director General va afirmar que s'obria una investigació per cada cas que els comuniquem. Lamentablement, ens van respondre que aquestes dades no eren d'accés públic. Ens trobem així amb que el contingut de les investigacions internes dutes a terme per la DGSP, en termes generals, no ens és comunicat, igual que les mesures adoptades davant cadascun dels casos concrets. En alguns casos, l'Equip ha pogut constatar a través de les entrevistes de seguiment amb els interns o internes que aquests després de les nostres comunicacions han rebut la visita d'inspectors de la DGSP, els qui en alguns casos fins i tot han informat en el context de les entrevistes als interns sobre els mitjans de prova considerats o els primers resultats de les investigacions. Com s'ha assenyalat en epígrafs ante-

riors en alguns casos els resultats d'aquestes investigacions ens són comunicats pel Síndic de Greuges o pel Defensor del Poble, en la mesura en què, com hem vist, el contingut de les mateixes constitueix generalment la motivació per donar per tancades les actuacions i procedir a l'arxiu del cas.

En altres casos, en el marc de les nostres reunions periòdiques, hem pogut conèixer les mesures adoptades per la DGSP davant algun dels casos més greus comunicats. En el context de l'última reunió, representants de l'equip SIRECOVI van tractar amb el Director General la pertinència que se'ns mantingui informats de les principals mesures adoptades en cada cas i dels resultats de les investigacions internes dutes a terme pel servei d'inspecció, aspecte que va quedar pendent de ser estudiat. Segurament, si en molts casos tinguéssim constància de les accions realitzades des de la Direcció general davant els casos comunicats, no es faria necessari presentar la queixa al seu torn davant institucions com el Síndic o el Defensor del Poble / MNPT, almenys fins a conèixer els resultats d'aquestes investigacions.

De cara a generar un diàleg més productiu i de minimitzar els esforços de les diverses administracions i institucions públiques i organitzacions socials que treballen en el mateix àmbit, esperem sigui tinguda en compte la nostra petició i en un futur proper, augmenti la informació que se'ns aporta des de la DGSP i per tant la transparència d'aquesta institució.

Quant al contingut concret de les investigacions dutes a terme pel Servei d'inspecció penitenciària i els resultats de les mateixes, com s'ha dit, únicament hem tingut accés a informació en relació amb d'algunes d'elles, amb el que les conclusions que aquí es detallen no fan referència a la totalitat de recerques realitzades.

En primer lloc s'ha d'assenyalar que, malgrat el recollit en les recomanacions internacionals, no tenim constància que la Direcció general estableixi com a protocol d'actuació davant la presència d'al·legacions de tortura o maltractaments, l'adopció de mesures de protecció per a la presumpta víctima a fi d'evitar possibles re-victimitzacions, com pogués ser el trasllat de la persona presa o del funcionari presumptament responsable a un altre Centre Penitenciari fins que es

dugui a terme una investigació exhaustiva de cara a esclarir els fets relatats. Encara que en algun cas si hem pogut constatar com l'intern va ser traslladat de Centre Penitenciari després d'haver al·legat ser víctima de maltractaments, aquesta mesura no sembla constituir un protocol habitual.

Des de l'equip SIRECOVI considerem que l'adopció de mesures de protecció davant possibles al·legacions de maltractaments hauria de ser una pràctica habitual, ja que com hem pogut constatar l'existència de denúncies prèvies per part d'interns feia un funcionari, pot comportar represàlies per a l'intern, com a amenaces, coaccions o altres manifestacions d'abús d'autoritat com no recollir les instàncies de l'intern, escorcolls constants i injustificats, presentar una actitud brusca i hostil cap a l'intern, o la interposició de parts disciplinàries constants o falsos, davant conductes de poca rellevància com protestar.

Pel que es desprèn de les recerques de la DGSP de les quals hem tingut coneixement, després de tenir constància que un intern/a ha referit haver estat víctima d'una situació de maltractaments, els mitjans de prova que en termes generals emprà l'Administració Penitenciària per dur a terme les seves investigacions són: entrevista amb els funcionaris implicats i amb l'intern o la interna denunciant, visualització del contingut dels enregistraments de les càmeres de video-vigilància i revisió dels informes mèdics.

Evidentment, les càmeres de video-vigilància per la seva objectivitat, constitueixen el mitjà de prova més útil per poder contrastar la versió de l'intern o la interna amb l'aportada pels funcionaris. Lamentablement ens trobem amb que en un gran nombre de casos els interns/es denuncien que els maltractaments es produeixen en espais on no hi ha càmeres, com en les cel·les o a les sales d'escorcoll.

S'observa al seu torn que en un gran nombre de casos en els quals els interns o internes ens refereixen haver sofert maltractaments per part d'algun funcionari del centre, aquests/es han estat al seu torn denunciats pels funcionaris (ja sigui penal o disciplinàriament), acusats d'haver estat ells els que van amenaçar o van agredir als funcionaris. En aquests casos, en contraposar la versió dels fets aportada per cadascuna de les parts,

s'observa una tendència per part del Servei d'Inspecció a donar major credibilitat a la versió aportada pels funcionaris que a la dels/es interns/es. Els funcionaris, en constituir un grup, estan en condició de consensuar una versió conjunta, i prestar diverses declaracions inculpatòries on assenyalen haver estat ells els agredits i justifiquen que van haver de defensar-se emprant *la força mínima imprescindible* o els mitjans coercitius necessaris.

La majoria de les denúncies de maltractaments es registren en els Departaments d'aïllament (DERT), mancant per tant els/les interns/es en termes generals de proves testificals que acreditin la seva versió dels fets. Malgrat l'assenyalat, en algun cas dels gestionats, vam poder entrevistar-nos amb els interns de les cel·les adjacents els qui ens van manifestar haver pogut escoltar les agressions que havia patit el seu company. Malgrat haver-hi detallat tals fets en el contingut de les nostres comunicacions no s'ha tingut constància de cap cas en el qual l'Inspector o la Inspectora encarregat/da de la investigació del cas s'hagi entrevistat a altres interns possibles testimonis dels fets.

D'aquesta manera, davant la inexistència de càmeres, més enllà del testimoni de l'intern l'únic mitjà de prova del que disposa el mateix és l'informe mèdic. Com es tractarà amb detall a l'apartat relatiu a l'atenció mèdica als centres penitenciaris catalans, pel que hem pogut constatar, les exploracions mèdiques dutes a terme davant al·legacions de maltractaments no compleixen amb les garanties mínimes que recomanen els organismes nacionals i internacionals de defensa de drets humans i que són recollides en el Protocol d'Istanbul (Manual per a la investigació i documentació efectiva de les al·legacions de tortura i maltractaments).

En aquest sentit, crida l'atenció que malgrat que des del Servei d'Inspecció es constati en repetides ocasions que les visites mèdiques del metge de guàrdia es fan en presència de diversos funcionaris -fins i tot en els casos en què l'intern o la interna es troben lligat de peus i mans en les lliteres de contenció-, es consideri un motiu que desvirtuï la veracitat de la versió aportada per l'intern/a, que aquest no hagués manifestat al metge durant les exploracions l'haver patit agressions. Així, malgrat reconèixer que aquesta pràctica no garanteix la necessària privadesa entre el metge i el pacient, es justifica amb això

la no aplicació del protocol davant denúncies per maltractaments.

Ens trobem d'aquesta manera amb que, davant la inexistència de càmeres, les persones preses es troben amb moltes dificultats per poder demostrar els maltractaments al·legats. Trobant-nos a més a més amb que en aquells casos en els quals sí hi ha càmeres -atès que aquestes no solen recollir la totalitat de l'incident o solament registren les imatges però no el so-, se segueix atorgant una major fiabilitat a la versió aportada per l'intern/al fet que a la dels funcionaris.

A partir de la informació a la qual aquest Equip ha pogut tenir accés, es desprèn que en cap dels casos comunicats, la DGSP ha pogut constatar l'existència d'alguna irregularitat susceptible de sanció, en l'actuació de l'Administració i el seu personal. Destaquem en aquest sentit el cas d'un intern, el qual va anar ja recollit en l'epígraf relatiu al Síndic de Greuges, que va denunciar maltractaments en el context de l'aplicació d'una mesura de contenció mecànica. L'inspector encarregat de la recerca del cas, va poder revisar el contingut de les càmeres de videovigilància, constatant que, tal com al·legava l'intern va haver-hi una mala praxi per part del funcionari en pressionar amb el genoll el coll i l'esquena de l'intern, malgrat trobar-se aquest ja tombat de cap per avall en la llitera de contenció i lligat de mans. També va poder constatar que aquesta maniobra havia causat unes lesions a l'intern que no van ser verbalitzades per aquest davant el metge de guàrdia que el va visitar, segurament perquè es trobava allà present el funcionari causant de les lesions. Una vegada cessada la immobilització, quan l'intern va poder entrevistar-se tot sol amb el metge, li va explicar el succeït, podent constatar el mateix la presència de lesions a l'esquena i a la zona cervical de l'intern.

Malgrat tot l'assenyalat l'instructor va concloure que l'actuació del funcionari no era susceptible de sanció disciplinària posat que el mateix desconeixia la seva impropedència i no ho va fer amb intenció de causar dany. Aquesta presumpció de veracitat, no obstant això, no s'aplica en els procediments sancionadors cap als interns/es, als qui com hem pogut constatar, el desconeixement de la impropedència d'un acte o la seva incapacitat manifesta d'evitar-ho (en alguns casos pel tipus de personalitat o per l'estat emocional en el qual es trobaven en aquell moment), no els eximeix en cap manera

de la sanció, tot i que aquestes poden tenir conseqüències tan lesives com en el cas de l'aïllament penitenciari o de la contenció mecànica.

Cossos policials: Mossos d'Esquadra, Guàrdia Urbana de Barcelona i Polícies Municipals

Tenint en compte l'escàs nombre de casos que han estat comunicats pel SIRECOVI a les unitats d'investigació interna dels diversos Cossos Policials, s'ha decidit unificar les conclusions al respecte en un mateix apartat.

Com s'assenyalava al principi d'aquest capítol, una de les principals raons que explica el reduït nombre de casos comunicats a les unitats d'assumptes interns dels diversos Cossos policials és el fet que la gran majoria de casos registrats relatius a al·legacions de maltractaments per part d'agents dels Cossos i Forces de Seguretat han estat objecte de denúncia judicial, la qual cosa comporta la necessitat de coordinar-se amb les advocades o els advocats que els representen a l'hora de dur a terme la gestió del cas. Ens trobem així, amb que en termes generals aquests/es professionals coincideixen que no resulta pertinent aportar certa informació als Cossos policials, per considerar que això podria repercutir negativament en el procés judicial. També és cert que moltes vegades els casos ens arriben per altres organitzacions de la xarxa, passat ja un llarg període des que van ocórrer els fets reportats, amb el principal objectiu que siguin registrats en el Sistema i publicats de manera anònima en el nostre mapa de casos.

En un altre ordre de coses s'ha d'assenyalar que, a excepció de representants de la Direcció dels Mossos d'Esquadra i del Comissionat de Seguretat de l'Ajuntament de Barcelona, no s'han realitzat presentacions del SIRECOVI i per tant plantejat vies de col·laboració davant altres Cossos policials. Prèviament a la posada en funcionament del SIRECOVI, es va realitzar una presentació formal de l'eina davant qui era Director dels Mossos d'Esquadra en aquell moment, amb l'objecte de sensibilitzar-los en relació amb els objectius del projecte i establir vies de comunicació. Se'ls va informar al seu torn sobre el funcionament del Sistema i es va acordar se'ls comunicarien els casos dels quals tinguéssim coneixement a fi que s'iniciessin les recerques pertinents des de la unitat competent: la Divisió d'Assumptes Interns.

Al maig del 2017¹ se li va comunicar a aquesta Unitat¹³ un cas relatiu a una suposada agressió per part d'agents dels Mossos d'Esquadra, a la qual se'ns va respondre amb diligència informant-nos que s'havien realitzat totes les gestions que es van considerar necessàries en relació amb l'actuació policial, així com amb els òrgans judicials amb la finalitat d'esclarir l'estat del procés penal. Després de la qual cosa se'ns informava que els resultats d'aquestes gestions s'havien comunicat al Síndic de Greuges de Catalunya, en atenció a la seva competència en la matèria que informàvem, a fi de que poguéssim valorar els fets ocorreguts i les circumstàncies processals que ho envolten.

D'aquesta comunicació es desprèn que, o bé des de la Unitat d'Assumptes Interns d'aquest cos policial, o bé per part del seu propi Director General, no es reconeix al SIRECOVI com interlocutor a la matèria que ens competeix.

Des del Síndic de Greuges se'ns va respondre en resposta a la comunicació relativa a aquest cas que donat el temps transcorregut des dels fets, la mateixa no era competent per investigar, però que ens informaven que des de la Direcció de policia s'havia contactat amb el jutjat competent, des d'on s'havia informat, que no constava denúncia presentada per la suposada víctima, trobant-se per contra una causa en la qual aquesta era el denunciat, havent estat condemnat per lesions als agents.

Després d'aquesta comunicació es va acordar no comunicar més casos a aquesta institució fins que no es mantingués un nou diàleg amb la mateixa amb l'objectiu de conèixer millor els protocols de funcionament de la unitat d'Assumptes Interns i establir canals comunicatius a fi de col·laborar en la realització de recerques útils i pertinents davant qualsevol al·legació de mal tractes presumptament comesa per agents dels Mossos d'Esquadra.

Esperem que en futures etapes del projecte puguem establir noves relacions amb responsables d'aquesta divisió del Cos de Policia Autònoma, a fi de treballar conjuntament en l'objectiu anteriorment assenyalat.

Pel que fa a les Polícies Municipals, s'ha d'assenyalar que a excepció de la Guàrdia Urbana de Barcelona -que ha creat la Unitat de Deontologia i Assumptes Interns (UDAI)- no hem gestionat cap altre cas, en el qual el Cos de Policia Municipal al que pertanyés el presumpte o presumptes agents responsables, disposi d'unitats de investigació interna per a la recerca dels possibles actes il·lícits o irregulars comeses pels seus agents.

És oportú assenyalar en aquest punt la problemàtiques derivades d'interposar una queixa o denúncia quan la Policia Municipal no disposa d'una unitat d'assumptes interns que la tramiti. Vegem per a això un exemple. Des del SIRECOVI decidim comunicar un cas en el qual els supòsits responsables eren integrants de la *Unitat Tango* de la Guàrdia Urbana de Cornellà de Llobregat. En constatar que aquest Cos policial no disposava d'una unitat d'assumptes interns (o similar), es va decidir comunicar el cas al responsable polític del cos policial municipal de l'Ajuntament de Cornellà de Llobregat (el Tinent d'alcalde de l'àrea d'Espai Públic i Convivència). Davant la nostra sorpresa, la nostra comunicació va ser resposta ràpidament pel cap de la Guàrdia Urbana de Cornellà (inspector d'aquest cos policial i comandant directe) responnent a la mateixa que atès que existia un procés penal en curs, l'Ajuntament actuaria en funció de la sentència resultant.

Des del SIRECOVI considerem preocupant que els responsables d'atendre queixes relatives a la possible comissió d'actes il·lícits per part d'agents dels diversos cossos policials no siguin independents del cos policial al que suposadament pertany el presumpte agent responsable. És evident que en tals condicions es fa pràcticament impossible garantir la imparcialitat i per tant la rigurositat de les investigacions realitzades, quedant d'aquesta manera invalidat l'objectiu que persegueixen aquestes recerques i per tant la fiabilitat dels resultats de les mateixes.

Enfront això assenyalat, es va decidir no seguir comunicant casos de del SIRECOVI als Cossos Policials que no disposen d'una unitat d'Assumptes Interns.

13. Entre les funcions del qual es troba: *Supervisar la recerca d'aquelles activitats presumptament il·lícites o contràries a l'ètica professional que puguin comportar sancions disciplinàries, exercides per funcionaris de policia i en pràctiques de la policia de la Generalitat.*

Organismes públics d'àmbit internacional

El Comitè Europeu per a la Prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants (CPT)

Donada la important trajectòria del CPT a assenyalar les principals deficiències de l'Estat espanyol i de Catalunya en matèria de lluita contra la tortura i els maltractaments, i a causa de la relació preexistent entre e l'OSPDH i aquest organisme, hem establert com a protocol posar en el seu coneixement els casos més greus de violència institucional. Donada la naturalesa d'actuació preventiva d'aquest organisme, aquestes comunicacions són estudiades i tingudes en compte tant per a les interlocucions pròpies del CPT amb les administracions competents de l'Estat espanyol i de Catalunya, com per organitzar les seves visites i activitats de monitoratge.

Més enllà dels casos individuals comunicats al CPT, en aquests gairebé dos anys de treball l'Equip ha realitzat diversos informes temàtics per posar en coneixement del Comitè temes d'especial preocupació. És així com a principis de 2017 se'ls va fer arribar un informe sobre la situació dels DERT a Catalunya, a la fi de 2017 un respecte de la violència policial ocorreguda l'1 d'octubre d'aquest any a Catalunya, i al setembre de 2018 un altre sobre suïcidis i altres morts a les presons catalanes.

La relació de confiança creada des de fa anys amb el CPT ha ofert la possibilitat de comptar amb la participació dels seus experts en diversos actes en realitzats a Catalunya, com per exemple en el Grup de Treball sobre els DERT en el Parlament de Catalunya, o en les jornades de presentació de resultats del SIRECOVI, realitzades al febrer del 2018.

Aquesta relació de confiança generada amb el Comitè també ha permès que se'ns reconegui com a interlocutors per obtenir informació fiable prèvia a les visites de l'organització a Catalunya, tal com va ocórrer durant l'última visita realitzada *ad hoc* per una delegació del CPT a Catalunya en setembre del 2018. En aquesta trobada membres de l'equip SIRECOVI van poder informar a representants d'aquesta entitat d'alguns aspectes problemàtics relacionats amb els Centre Penitenciaris i les forces de seguretat policials catalanes.

Relator especial de les Nacions Unides sobre l a tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants

La relació amb el Relator Especial contra la Tortura de l'ONU ha estat molt important, especialment en el procés de naixement i desenvolupament del SIRECOVI. El suport i compromís mostrat pel darrer Relator, el Sr. Juan Méndez, des de la creació del Sistema i el seu posterior desenvolupament va generar una relació estreta i una via directa de comunicació de situacions greus de maltractaments a Catalunya. No solament la comunicació va ser sempre fluïda, sinó que les denúncies enviades van tenir important repercussió pràctica. És així com un cas paradigmàtic (el del Sr. Antúnez Becerra), el qual va constituir la primera gran campanya de comunicació del SIRECOVI, va acabar apareixent en l'Informe Anual del Relator Especial de 2016, considerant-se que s'havia violat l'article 16 de la Convenció contra la Tortura de les Nacions Unides (CAT).

També hem de ressaltar que el Comitè Contra la Tortura de Nacions Unides (CAT) en la seva Llista de qüestions prèvia a la presentació del setè informe periòdic d'Espanya (desembre de 2017), va recollir entre aquestes qüestions 3 casos individuals que els havien estat reportats pel SIRECOVI. Al seu torn, aquest llistat -que busca cridar l'atenció de l'Estat parteix sobre alguns dels punts de l'informe especialment-, mostra la preocupació per la situació de fustigació de la qual va ser objecte l'OSPDH per part d l'exdirector del CP Brians 1 respecte de les al·legacions de maltractaments en el context del DERT d'aquesta presó davant el Grup de Treball del Parlament de Catalunya relatiu a aquests departaments i a l'aïllament penitenciari.

Malgrat aquesta bona relació i del compromís mostrat pel darrer Relator, hem de lamentar la gairebé total falta de resposta en l'actualitat per part del nou Relator Especial a les comunicacions realitzades pel SIRECOVI. A la manca de resposta per part del Relator i el seu equip, caldria sumar els problemes tècnics detectats en el nou sistema creat per a l'enviament de comunicacions (<https://spsubmission.ohchr.org/>), el qual encara no funciona correctament. És important i considerem imprescindible reforçar la relació amb aquesta institució perquè no decaigui la confiança que tenen posada en ella els organismes de defensa dels drets humans.

El Subcomitè per a la prevenció de la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants

De la mateixa manera que succeeix amb el CPT del Consell d'Europa, les comunicacions cap aquest organisme es realitzen amb l'objectiu que tinguin en compte aquesta informació per a la planificació del seu treball respecte de l'Estat espanyol i de Catalunya, de la seva relació amb el MNPT i la ACPT, i de les possibles visites que realitzi a aquests territoris.

Organitzacions socials d'àmbit estatal i català

Com hem pogut veure a l'inici d'aquest capítol, el SIRECOVI ha conformat una àmplia xarxa d'organitzacions socials que treballen tant en l'àmbit català, com en l'estatal, i l'internacional. Durant l'etapa de disseny del Sistema, després de dur a terme un estudi detallat de les organitzacions socials que treballen en l'àmbit de prevenció i denúncia de la tortura i altres formes de violència institucional, es va entrar en contacte amb elles, se'ls va presentar el Sistema i se'ls van oferir cartes d'adhesió al mateix.

Totes aquelles organitzacions socials que van decidir signar les cartes d'adhesió amb el SIRECOVI van ser convidades a participar en una trobada a manera de taller de treball sobre el Sistema que es va celebrar el 21 de desembre de 2016 en l'Il·lustre Col·legi d'advocats i advocades de Barcelona. Aquell dia es va presentar amb detall el SIRECOVI i els seus protocols de funcionament a representants de totes les organitzacions assistents i es va treballar conjuntament en cerca d'estratègies per millorar la cooperació i l'articulació, amb l'objectiu de maximitzar el potencial de totes les organitzacions en els objectius de prevenció de la tortura i la violència institucional.

Com ha succeït amb les institucions públiques, després de la conformació de la xarxa SIRECOVI, en la pràctica diària, el nivell d'interlocució mantingut amb cadascuna de les organitzacions que forma part de la mateixa ha estat molt divers, depenent aquest de diversos factors entre els quals caldria destacar: el perfil d'usuaris/es als quals dirigeixen la seva atenció (sent en algunes organitzacions molt més específic que en altres), els serveis que ofereixen (sent les més comunes les demandes respecte a aspectes jurídics), la diligèn-

cia amb la qual actuen, i si intervenen al seu torn com a fonts d'informació.

Caldria ressaltar en aquest punt el paper transcendental que exerceixen les organitzacions socials en el SIRECOVI, ja que, d'una banda, reben a través del Sistema peticions en relació a casos concrets, perquè d'acord a les seves funcions i competències adoptin les mesures que considerin oportunes en cada cas en particular, amb l'objectiu últim de protegir a les víctimes. Entre les demandes més comunes trobem: l'assessorament i l'assistència jurídica, l'acompanyament psicossocial, o exercir algun tipus de pressió davant l'Administració competent perquè adopti mesures davant un possible cas de vulneració de drets d'una víctima de violència institucional.

Al seu torn, les organitzacions tenen un altre paper fonamental pel SIRECOVI que és el de servir de font d'informació en relació a tots els casos de tortura i violència institucional que arriben a la seva organització, ja sigui perquè únicament els registrem en la nostra base de dades -nodrint d'aquesta manera el fitxer-, siguin al seu torn publicats anònimament en el nostre mapa de casos, o siguin emprats per a estudis i per tant visibilitzats, o perquè a més siguin comunicats a les Autoritats corresponents o altres entitats de la Xarxa, sol·licitant-los que actuïn davant el cas.

Com es tractarà en el capítol següent, dedicat a l'àmbit de la violència policial, algunes de les organitzacions d'àmbit català, han exercit un paper fonamental en aquest sentit, especialment el Centre per a la defensa dels Drets Humans Irdia, des d'on se'ns ha comunicat una gran proporció dels casos de violència policial registrats en el SIRECOVI. Això, com s'explicarà més detalladament implica un estret treball de coordinació amb les entitats a fi de portar un correcte seguiment dels casos comunicats. En la mesura en què des de Irdia s'ofereix assessorament jurídic i psicossocial davant casos de violència institucional, ha constituït al seu torn un dels principals receptors de casos per part del SIRECOVI. Han estat diversos els casos comunicats a aquesta entitat, en els quals el seu equip jurídic a decidit assumir la representació legal del cas, o en el qual des del seu equip psicossocial han pogut dur a terme un procés d'acompanyament amb la víctima i/o amb les seves famílies.

També altres organitzacions socials com Alerta Solidària han participat en la nutrició del fitxer SIRECOVI, especialment en el que a la comunicació de casos de violència policial es refereix. Encara que en molt menor grau -donat el seu àmbit concret d'activitat-, però en un sentit similar s'ha treballat amb l'organització Sos Racisme, els qui han actuat tant com a comunicadors de casos com de receptors.

Lamentablement, com serà tractat al llarg del present Informe, el nivell de demanda d'assistència o assessorament jurídic igual que la necessitat de suport o acompanyament psicològic en l'àmbit de la privació de llibertat, és molt major que el que les organitzacions que formen part de la xarxa SIRECOVI són capaces d'assumir. Organitzacions com Iridia o Alerta Solidària es troben desbordades en el que a demandes jurídiques es refereix, sent incapaces d'atendre tots els casos que els arriben. En el cas de les persones que es troben en fase d'execució penal, la llunyania dels Centres Penitenciaris dificulta encara més a les organitzacions socials el poder oferir els seus serveis, sent molt escàs el nombre de casos en aquest context que són capaços d'assumir.

En alguns casos hem pogut comptar amb la valuosa col·laboració d'organitzacions d'altres províncies. És el cas del col·lectiu d'advocats/des Societat Humana, amb qui després d'una presentació del Sistema a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats i Advocades de Tarragona, vam establir línies de col·laboració. En ocasions hem pogut comptar amb elles perquè visitessin a algun intern del Centre Penitenciari Mas D'Enric, o se li oferís algun tipus d'assessorament jurídic.

Com es tractarà amb més detall en el Capítol 5, les persones privades de llibertat en centres penitenciaris catalans disposen d'un servei públic des del qual s'ofereix assessorament jurídic, el Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària (SOJP). Però, com es veurà, les limitades competències i capacitats d'aquest servei, tampoc són capaces de donar cobertura a les demandes jurídiques en el context dels centres penitenciaris, sent un servei al seu torn, que en termes generals, no gaudeix de molta confiança per part de les persones privades de llibertat.

Davant l'elevat nombre de demandes que arriben al SIRECOVI que teòricament serien competència d'aquest servei, es va decidir establir canals comunicatius amb el

mateix. Durant el 2017, duem a terme diverses reunions de coordinació amb la Presidenta del SOJP, en les quals van participar també el President del Torn d'Ofici i representants de l'àrea de Drets Humans del Consell de l'Advocacia Catalana. En un primer moment, acordem comunicar al SOJP tots els casos que ens arribaven en els quals els interns o internes ens manifestaven la necessitat d'algun tipus d'acompanyament jurídic. Transcorreguts uns mesos, tenint en compte que els protocols de funcionament del SOJP estableixen que serà imprescindible que l'intern/a sol·liciti a través de la instància pertinent la visita d'un advocat/da de el SOJP perquè aquesta es programi, i l'elevat nombre de peticions que el servei estava rebent, es va acordar de cara a no duplicar les peticions canviar el protocol. Així es va decidir que se'ls comunicarien únicament aquells casos que requerissin d'una resposta urgent i el d'aquells interns/es que malgrat haver-ho sol·licitat repetidament o havent passat ja un temps considerable després de la sol·licitud, no havien estat encara visitats.

Cal remarcar la importància de comptar amb organitzacions, entitats o grups que treballin al llarg del territori català. Donada la llunyania d'alguns centres penitenciaris de la ciutat de Barcelona -en la qual té les seves oficines l'equip SIRECOVI- davant situacions greus o urgents, resulta de gran utilitat comptar amb organitzacions que puguin d'alguna manera ajudar en el procés d'acompanyament o seguiment del cas.

Volem remarcar el paper exercit pel Grup de Suport a presos de Lleida. Un grup de joves que des de la societat civil s'han coordinat per oferir suport a persones privades de llibertat i per visibilitzar i denunciar situacions de violència institucional que es donen en el context de la presó. Des d'aquest grup s'ha ofert suport i acompanyament a alguns interns i internes del CP de Ponent (Lleida) que així ho han sol·licitat, ja sigui directament o a través del SIRECOVI. La presència de grups de suport que des de la societat civil donin veu a les persones preses i els acompanyin davant situacions d'abandó o abús per part de l'Administració resulta imprescindible per trencar amb l'opacitat que caracteritza aquests espais, i fer arribar fora dels murs les peticions de les persones preses.

També amb el Col·lectiu de Suport a Dones Preses d'Aragó (CAMPÀ) -els qui compten amb professionals

del dret que poden oferir assessorament jurídic encara que no assumir la defensa legal dels casos- hem treballat conjuntament en el cas d'alguna dona privada de llibertat en el CP Ponent, donada la seva proximitat a la província de Lleida.

Mentre que com s'ha vist les organitzacions d'àmbit català ofereixen un tipus de serveis orientats en major mesura a l'acompanyament o suport de les víctimes de violència institucional, les organitzacions d'àmbit estatal i internacional actuen en major mesura exercint pressió sobre les institucions competents, visibilitzant les situacions de violència institucional o exercint algun tipus d'incidència política i social. En aquest sentit s'ha de ressaltar el paper exercit per organitzacions com l'Associació Pro Drets Humans d'Espanya (APDHE), *Rights International Spain* (RIS), l'Organització Mundial Contra la Tortura (OMCT) o la Coordinadora per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura (CPDT). Aquestes organitzacions a més de rebre i per tant documentar casos -incloent-los en els seus informes o estudis- han actuat en certs casos com un mecanisme de pressió davant l'Administració pública, per exemple, redactant cartes oficials a les institucions competents, recordant-los les seves obligacions i instant-les a actuar i sol·licitant-los adoptin al seu torn algun tipus de mesura de protecció cap a les víctimes.

Quant a la CPDT cal destacar el treball realitzat en coordinació amb totes les entitats que conformen la Coordinadora Catalana per a la prevenció i denúncia de la Tortura en l'àmbit del aïllament penitenciari. En aquest context es va fer un important treball de documentació, anàlisi, i incidència social i política en llavors a l'eradicació del règim d'aïllament i dels DERT, que serà tractat amb una mica més de detall a l'apartat relatiu a l'aïlla-

ment penitenciari. D'altra banda, el SIRECOVI s'ha constituït com l'organització que centralitza els casos de violència institucional que coneixen les altres organitzacions que conformen la Coordinadora Catalana per ser enviats a la Coordinadora Estatal amb la finalitat d'integrar-los en el seu informe anual.

Organitzacions socials d' àmbit internacional

L'Organització Mundial Contra la Tortura (OMCT)

L'Organització Mundial Contra la Tortura ha estat una de les nostres principals interlocutores a nivell internacional. Els casos més greus de tortura i violència institucional dels quals hem tingut coneixement els hem remès a la OMCT, i en totes les ocasions hem obtingut una ràpida resposta i actuacions molt diligents sempre enfocades a la protecció de les víctimes. El seu reconeixement i trajectòria l'han convertit en un aliat estratègic per al nostre Equip, ja que les seves cartes i comunicats oficials davant les institucions públiques tenen una major dimensió i abast.

S'ha de destacar al seu torn la bona disposició per part de la OMCT per participar en actes i jornades que hem organitzat des del SIRECOVI.

De la mateixa manera que a les institucions públiques d'àmbit internacional, a més de comunicar-los casos individuals, des del SIRECOVI hem remès a la OMCT informes temàtics sobre assumptes d'especial rellevància a Catalunya, com l'informe sobre la situació dels DERT, sobre el registrat pel SIRECOVI en relació als fets ocorreguts l'1 d'octubre en el marc del Referèndum sobre l'autodeterminació de Catalunya o sobre els recents suïcidis i altres morts a les presons catalanes.

4

VIOLÈNCIA INSTITUCIONAL EN L'ÀMBIT POLICIAL

INTRODUCCIÓ

Abans de començar a analitzar les característiques dels casos comunicats al SIRECOVI de persones que al·leguen haver estat víctimes de vulneracions de drets humans per part d'integrants dels Cossos i Forces de Seguretat en territori català (ja sigui en el marc d'una detenció o una altra diligència a la via pública, durant els trasllats, a comissaries o altres tipus d'espais de detenció com el Centre d'Internament d'Estrangers de la Zona Franca de Barcelona), es fa necessari realitzar certs aclariments respecte a l'esmentada àrea d'activitat.

És important tenir en compte que, malgrat que el SIRECOVI constitueix un Sistema per a la protecció a víctimes de tot tipus de violència institucional, en tractar-se d'un projecte en consolidació, la pròpia història o trajectòria de l'OSPDH, ha tingut un paper determinant en aquest procés de finançament. En aquest sentit, l'experiència de treball en l'àmbit penitenciari de l'OSPDH ha permès que el SIRECOVI es doni a conèixer de manera ràpida entre les persones preses i els seus grups de suport. Moltes d'elles ja s'havien constituït com a interlocutores directes de l'OSPDH en anteriors etapes o projectes, facilitant, d'aquesta manera, la consolidació del projecte en l'àmbit de la presó i desenvolupant-se aquí, per tant, amb major abast.

D'altra banda, cal també assenyalar que la violència policial posseeix característiques que la fa diferencial d'aquelles vulneracions de drets fonamentals que es cometen en l'àmbit de la presó (a excepció d'aquelles comeses en el context dels Centres d'Internament

d'Estrangers), moltes de les quals faciliten una ràpida resposta o gestió del cas. Així, davant la comunicació de situacions de violència policial, la resposta resulta més directa i immediata: des de l'entrevista personal de validació amb la presumpta víctima, qui generalment no es troba privada de llibertat; a la possibilitat d'obtenir proves mèdiques que portin a confirmar els fets relatats; a la possibilitat d'oferir un assessorament jurídic en el cas o, fins i tot, un acompanyament psicossocial a la víctima per ajudar-la a afrontar l'experiència viscuda.

En darrer lloc, caldria assenyalar que la problemàtica de la violència policial i l'ús abusiu de la força per part d'integrants dels CFS és abordada per diferents entitats defensores de drets humans, sent objecte de preocupació d'un gran nombre d'ONG i organitzacions socials. Algunes de dites organitzacions no només denuncien aquestes pràctiques a través de documentació de casos, sinó que a més a més ofereixen un ventall de serveis a les possibles persones afectades i als seus familiars, com suport psicossocial, assessorament jurídic o la possibilitat de dur a terme litigis estratègics.

Per tot això, des dels inicis del treball que desenvolupa el SIRECOVI, hem estat conscients que el treball a desenvolupar en aquest àmbit hauria de seguir protocols diferencials als de l'àmbit de la presó, fomentant en major mesura el treball de coordinació amb la resta d'entitats o associacions que treballen en el mateix àmbit, maximitzant els esforços per establir xarxes de comunicació que permetin donar una resposta integral a les peticions que ens poguessin arribar.

CASOS DE VIOLÈNCIA POLICIAL REGISTRATS I GESTIONATS PEL SIRECOVI

Com s'ha assenyalat anteriorment, existeixen dins de la xarxa comunicacional del SIRECOVI un gran nombre d'organitzacions socials que ofereixen atenció directa i específica a les víctimes de violència policial. Moltes d'aquestes organitzacions treballen amb dedicació específica per donar una resposta concreta a les necessitats d'aquestes víctimes. Es fa al·lusió a organitzacions com SOS Racisme i al seu Servei d'Atenció i Denúncia (SAID) -en aquells casos en què les vulneracions tinguin una motivació racista-, Alerta Solidària, el Centre de Defensa dels Drets Humans Irídia Amnistia Internacional, o la Xarxa Malla quan les vulneracions de drets es produeixen en el context de la protesta social.

Tenint en compte que un dels objectius principals del SIRECOVI és afermar la cooperació i articulació entre les organitzacions de drets humans que treballen en l'àmbit de prevenció i denúncia de la tortura i altres formes de violència institucional per maximitzar el seu potencial, des de l'Equip decidim que l'estratègia principal respecte d'aquesta àrea per als inicis en el desplegament del Sistema, anava a ser fomentar les relacions amb aquestes organitzacions i el treball coordinat amb elles.

L'adopció d'aquesta estratègia de treball ha comportat, al seu torn, que una gran proporció dels casos registrats pel SIRECOVI en l'àmbit de violència policial ens hagin estat comunicats per altres organitzacions de la xarxa. Si no tenim en compte l'1 d'Octubre, el total de 35 situacions, 26 van ser comunicades per organitzacions (gairebé un 75%), mentre 9 van ser comunicades per altres vies (víctimes directes, testimonis, familiars...). La repressió policial de l'1 d'octubre va produir, per contra, que moltes persones es dirigissin també directament al SIRECOVI. Dels casos particulars coneguts per nosaltres (68), trenta-un, una mica menys de la meitat, van ser comunicats per les pròpies víctimes, testimonis o familiars.

Malgrat això, sabem que encara ens queda molt treball per poder registrar la totalitat de situacions que arriben a la resta d'entitats de la xarxa. Les raons són vàries, com les dificultats derivades de les polítiques de gestió de dades a les quals obliga la normativa de protecció de dades de caràcter personal i que requereix que les organitzacions facin signar a les persones afectades el

consentiment de registre i comunicació específic del SIRECOVI. Un altre dels motius es deriva del cúmul de treball que tenen les organitzacions de defensa de drets humans i de les seves pròpies condicions que els obliguen a prioritzar tasques més urgents.

Tenint en compte, tal com s'ha explicat, que el SIRECOVI ha assumit amb la Coordinadora per a la Prevenció i Denúncia de la tortura (CPDT) el compromís d'enregistrar la totalitat de casos de violència institucional coneguts en Catalunya, i de comunicar-los per a ser inclosos a l'informe anual que la Coordinadora publica, es seguiran treballant en coordinació amb aquestes entitats per a facilitar l'assimilació dels protocols i assegurar la comunicació i enregistrament de tots els casos.

Respecte de la gestió dels casos realitzada pel SIRECOVI després del seu registre, és important tenir en compte que, com s'ha assenyalat anteriorment, en aquest tipus de casos s'adopten estratègies diferents a aquells en els quals les víctimes es troben privades de llibertat en centres penitenciaris. Un dels factors que marquen la principal diferència entre tots dos tipus de casos és la possibilitat d'oferir un acompanyament a la víctima a nivell jurídic i psicosocial. El fet que les víctimes generalment es trobin en llibertat al moment dels fets o poc temps després dels mateixos, ofereix la possibilitat d'un contacte més fluït amb l'afectat, possibilitant al seu torn el contacte amb terapeutes i advocats/es que integren algunes entitats de la Xarxa. Per contra, com es tractarà detalladament a l'apartat relatiu a la indefensió jurídica a la presó (capítol 5), quan les persones es troben privades de llibertat, no es pot oferir assessorament psicosocial i es dificulta el procés d'assessorament jurídic.

Tal com s'ha assenyalat, un altre dels trets diferencials entre tots dos tipus de casos, és el fet que una gran part dels casos per violència policial ja es troben judicialitzats quan són comunicats al SIRECOVI. En aquests supòsits resulta imprescindible la coordinació amb els advocats i advocades per gestionar el cas, havent, en alguns d'ells, limitar-nos a registrar-ho i a publicar-ho en el mapa quan la víctima hagi donat la seva autorització.

Quan la persona afectada acudeix directament al SIRECOVI o el cas ha estat derivat per alguna organització que no disposa d'un servei d'assessorament jurídic o

ha decidit no assumir el cas, a l'Equip comptem amb una major autonomia a l'hora de prendre decisions sobre l'estratègia més adequada per a gestionar-lo.

Per exemplificar la gestió que es realitza en aquest tipus de situacions destaquem el cas d'un jove, la família del qual va entrar en contacte amb el SIRECOVI al novembre de 2017, al·legant que el jove havia estat agredit en la via pública per diversos membres de la *Unitat Tango* de la Guàrdia Urbana de Cornellà del Llobregat, en el marc d'una diligència d'identificació. Després de rebre el cas a través d'una petició en el nostre sistema es va concretar una entrevista personal a la qual van acudir el jove i la seva mare. En aquesta entrevista, ens van relatar que tres dies abans dels fets el jove havia tingut una discussió amb uns agents de la Guàrdia Urbana, als qui va amenaçar amb posar una queixa davant el departament d'assumptes interns. Relata que tres dies després estava al carrer amb uns amics quan van aparèixer 4 agents de la *Unitat Tango* de la Guàrdia Urbana de Cornellà (entre els quals es trobava l'agent amb el qual havia discutit uns dies abans). Segons refereix el jove, els agents els van treure els telèfons als tres i es van abalçar sobre ell i van començar a pegar-li per tot el cos, trepitjant-li el cap contra el terra, mentre li cridaven *crida ara a assumptes interns*. Refereix que una vegada emmanillat el van introduir en una furgoneta on li van seguir pegant i insultant. Afirmar que el Cap li va agafar del coll estrenyent-li perquè no pogués respirar mentre li deia *on està ara assumptes interns?*

El jove va ser traslladat a un centre mèdic on es van produir més irregularitats, ja que els agents es van negar al fet que la revisió mèdica fos sense la seva presència, tal com obliga la normativa internacional. Posteriorment va ser portat a comissaria, on va passar la nit. Com a conseqüència d'aquests fets, el jove pateix despreniment gegant de retina de l'ull esquerre pel qual va ser intervingut quirúrgicament perdent de forma irreversible aproximadament el 97% de la visió. També se li va generar un trastorn d'estrès posttraumàtic que fins al moment li impedeix pràcticament sortir de casa, havent perdut el seu treball. Des del SIRECOVI comuniquem el cas a la Síndica de Greuges de Cornellà i al representant polític de la Guàrdia Urbana de Cornellà (atès que aquesta Unitat no disposa de departament d'assumptes interns) sol·licitant que s'iniciés una recerca dels fets a fi d'esclarir el succeït, a Amnistia Internacional (donada la seva expe-

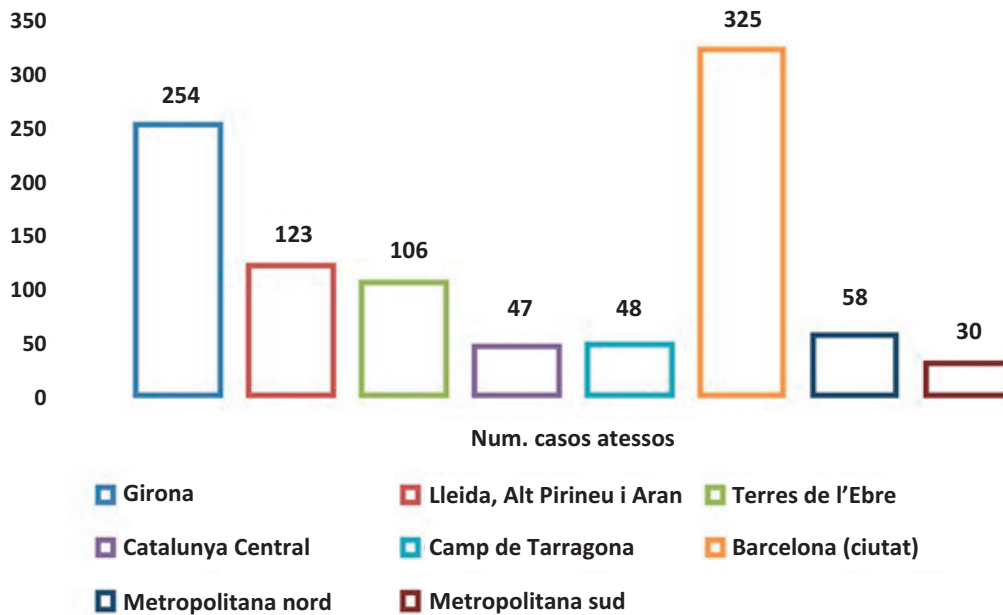
riència denunciant la violència policial), i a Iridia a fi que valoressin la possibilitat d'oferir suport psicològic i assessorament jurídic a la família. Aquesta entitat, després d'estudiar el cas, va assumir la representació legal del mateix i va oferir acompanyament psicosocial a la família i suport directe al jove, a fi de fer front al Trastorn d'Estrès Posttraumàtic. En aquest context s'aconsegueix que el jove pugui ser valorat per un especialista i li sigui aplicat el Protocol d'Istanbul, perquè serveixi com a prova en el judici. Els pares del jove han seguit en contacte amb el SIRECOVI, participant en jornades i trobades organitzades, com la primera trobada de familiars i afectats per la violència institucional.

L'EXCEPCIONALITAT DELS FETS OCORREGUTS L'1 D'OCTUBRE DEL 2017.

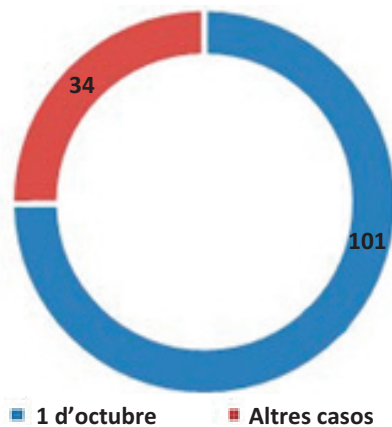
Com a conseqüència de la repressió policial exercida l'1 d'octubre del 2017 en el marc del Referèndum sobre la independència de Catalunya, el SIRECOVI va rebre nombroses comunicacions per part de testimonis i víctimes directes d'actuacions per part d'agents del Cos Nacional de Policia (CNP) i de la Guàrdia Civil (GC).

Com a conseqüència d'aquestes intervencions policials, segons dades del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya, 991 persones van requerir assistència sanitària per part dels professionals del Servei d'Emergències Mèdiques (SEM) durant la jornada electoral i els dies posteriors. Com es pot observar en el gràfic 12, el major nombre de persones afectades es va comptabilitzar a la regió sanitària de Barcelona, seguit de la regió de Girona.

Per a aquest Equip, l'arribada de desenes de peticions va desbordar la nostra capacitat de reacció i durant un lapse de temps vam haver de dedicar gran part dels esforços a la gestió dels casos: la seva recopilació, el seu processament i la seva comunicació. En l'actualitat, entre casos individuals i col·lectius, es troben registrats en el SIRECOVI un total de 101 casos de presumptes vulneracions comeses per integrants dels CFS durant la jornada de l'1 d'octubre (6 casos van ser descartats i altres 2 van entrar duplicats). L'1 d'octubre mostra una violència policial tan àmplia que desborda la comparació amb els fets d'aquest mateix tipus de violència ocorreguts durant dos anys, tal com mostra el gràfic 13.

GRÀFIC 12. Nombre d'afectats/des segons regió sanitària¹⁴.

GRÀFIC 13. Casos 1-O / altres casos.

Font: Elaboració pròpia

El gran nombre de peticions rebudes, juntament amb el fet que la gran majoria havia arribat per correu electrònic (i no a través del formulari dissenyat a aquest efecte), va comportar la necessitat d'establir un protocol d'actuació *ad hoc* que ens permetés donar una resposta ràpida i eficaç a totes les peticions rebudes. A grans trets, la metodologia emprada per sistematitzar i gestionar tota la informació va presentar les següents característiques:

a) A causa que havien arribat al correu electrònic del SIRECOVI més d'un centenar de comunicacions, es va fer necessari contactar amb cadascuna de les persones que informaven amb la finalitat d'explicar-los el protocol de protecció de dades i consentiment informat, sol·licitant-los, que remetessin el mateix per correu electrònic o bé que introduís el seu cas a través del formulari electrònic del SIRECOVI. El resultat d'aquest primer contacte va ser que no totes les persones que inicialment havien comunicat amb el SIRECOVI emplenessin el formulari web o retornessin els consentiments informats, la qual cosa ens va impossibilitar registrar la totalitat de casos rebuts en el Sistema.

b) D'altra banda, a través del formulari web es van rebre denúncies de persones que durant aquestes càrregues policials van ser víctimes directes de la violència institucional, els qui van aportar el seu consentiment exprés per a que el seu cas particular fos enregistrat al fitxer SIRECOVI i publicat de manera anònima en el mapa de cartografia de la violència institucional.

14. Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Salut, Generalitat de Catalunya-Departament de Salut, Generalitat de Catalunya. *Informe sobre els incidents dels dies 1 al 4 d'octubre de 2017* http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2017/10/20/11/15/232799c8-755f-4810-ba56-0a5bbb78609c.pdf

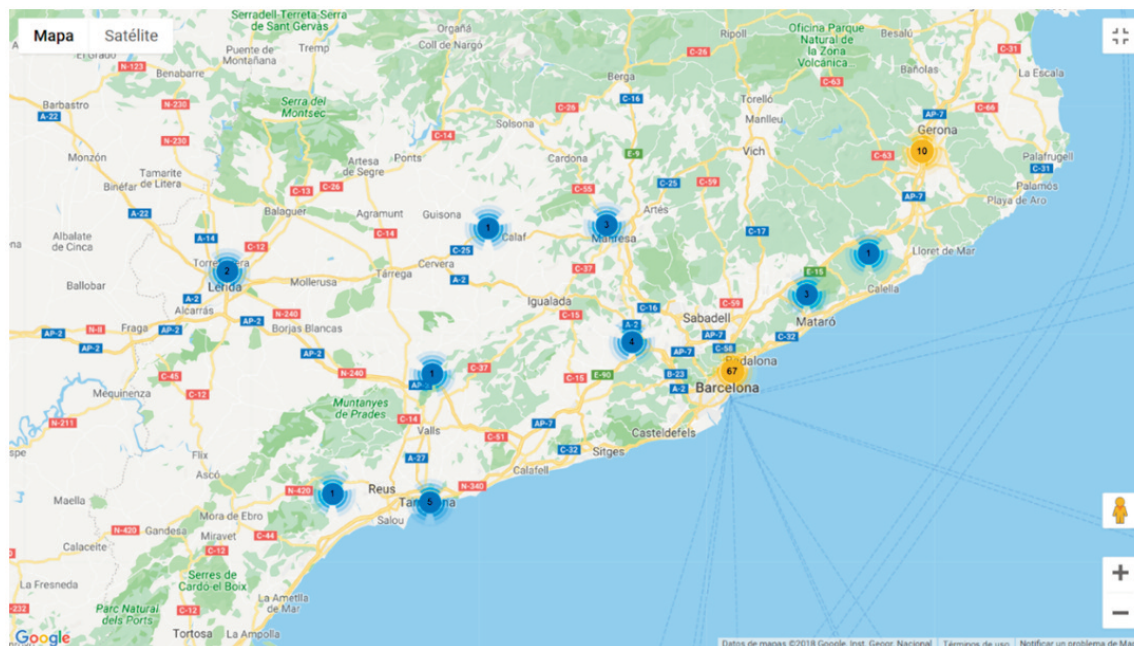
- c) En altres ocasions, les informacions rebudes no comunicaven situacions particulars de víctimes directes, sinó relats de múltiples testimonis de les intervencions policials. Aquesta situació nova va comportar la necessitat d'adaptar el SIRECOVI per al registre de les mateixes. Així, es va decidir construir relats a través de la integració dels testimonis de les persones que es trobaven en la mateixa intervenció policial, registrant-los com a episodis amb víctimes múltiples. D'aquesta manera es van construir globus en el mapa que reflecteixen intervencions policials amb múltiples víctimes per Col·legi de votació.
- d) L'arribada massiva de les comunicacions va impedir que es poguessin realitzar entrevistes de caràcter personal amb cadascuna de les persones comunicants. La informació inicial va ser completada per contactes via correu electrònic o contacte telefònic. L'elevat nombre de proves mèdiques, gràfiques i audiovisuals aportades, i les dades oficials que corroboraven l'elevat índex de persones afectades, va ser útil per portar endavant la tasca de validació dels casos.
- e) D'altra banda, gran part de les comunicacions remeses al SIRECOVI incorporaven material audio-

visual. Si ben al principi això podia suposar un punt molt positiu, doncs difícilment aquest tipus de violència sol quedar registrada de forma tan palmària i pública, això va suposar, de nou, la necessitat d'una adaptació estructural del nostre sistema informàtic per permetre que el mapa de casos pogués incorporar enllaços a vídeos.

Tot això assenyalat, com pot observar-se en el mapa de casos de la web del SIRECOVI¹⁵, va derivar en la cartografia general de situacions que, inclou tant casos particulars com descripcions de càrregues policials, incloent alguns dels relats i material audiovisual.

Després de dur a terme tot el procés d'enregistrament, des del SIRECOVI vàrem elaborar un primer informe¹⁶ que incloïa informació sobre totes les situacions rebudes fins aquell moment, el qual fou remès el 19 d'octubre del 2017 a la majoria d'organitzacions que integren la xarxa del SIRECOVI, tant a nivell nacional com internacional, amb la finalitat que cadascuna d'elles adoptés les mesures que considerés oportunes.

Davant l'elevat nombre de casos registrats i la presència d'altres organitzacions de defensa de drets humans que ja es trobava treballant exclusivament en

15. Per a més informació pot consultar-se el mapa en https://sirecovi.ub.edu/mapa_es.html#mapa

16. http://www.ub.edu/ospdh/sites/default/files/documents/noticies/informe_sirecovi_1-o_cast.pdf

aquest àmbit¹⁷, des de l'equip SIRECOVI decidim no realitzar un treball més exhaustiu en l'acompanyament directe de les presumptes víctimes d'aquestes situacions, limitant-se, com ja s'ha assenyalat, al seu registre, publicació i comunicació de forma genèrica en format d'informe.

Més endavant, pel compromís adoptat amb la CPDT, es va remetre a aquesta organització una base de dades que incloïa, a més de tots aquells casos continguts en l'anterior informe, informació relativa a un gran nombre de casos que no havien estat registrats en el fitxer SIRECOVI mancants el consentiment exprés dels afectats. Aquestes dades van ser completades per integrants de la CPDT amb dades d'altres fonts, com querelles o informes d'altres entitats com Som Defensores, donant lloc a un registre respecte a un total de 60 situacions en tot el territori català amb un total de 538 persones afectades (194 homes i 122 dones). Per a informació més detallada sobre aquest tema pot consultar-se l'Informe Anual de l'any 2017 de la CPDT¹⁸.

CARACTERÍSTIQUES DE LA VIOLÈNCIA POLICIAL REGISTRADA PEL SIRECOVI.

Com ja s'ha assenyalat, les característiques excepcionals que van tenir els fets ocorreguts l'1 d'octubre de 2017 a Catalunya comporten una sobrerrepresentació en el fitxer SIRECOVI d'aquests casos pel que fa a la totalitat de casos de violència policial. Atès que aquests fets posseeixen trets diferencials, s'ha decidit tractar-los en aquest Informe de forma separada dels casos generals de violència policial registrats pel SIRECOVI.

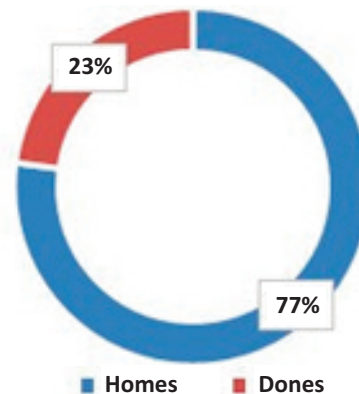
Casos de violència policial registrats

Actualment, es troben registrades en el SIRECOVI 34 situacions de violència policial alienes a l'1 d'octubre,

les quals, com ja s'ha assenyalat, en la seva majoria van ser comunicades per altres entitats de la xarxa. A nivell merament descriptiu, caldria destacar certs aspectes respecte a les característiques d'aquests fets i de les persones afectades.

En primer lloc, en quant al sexe de la víctima, com es pot observar en el gràfic 14, s'enregistra un major nombre de d'homes afectats que de dones.

GRÀFIC 14. Distribució per sexe (violència policial).

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a la nacionalitat de les persones afectades, és important assenyalat que, les persones estrangeres suposen un 30% del total quan, com es va assenyalat en el Capítol 2, la població estrangera a Catalunya representa menys del 14%. Aquesta sobrerrepresentació de les persones estrangeres víctimes de violència institucional es veu significativament augmentada si sumem les persones afectades pels fets ocorreguts en el CIE de Zona Franca a la fi de 2016 (gràfic 15).

En quant a la **tipologia de violència institucional**, les persones afectades descriuen en major mesura (31 situacions) agressions. Igual que en analitzar la tipologia en el Capítol 2, la suma de les situacions és major

17. Un clar exemple d'això va suposar el moviment *SomDefensores*. Aquesta Xarxa d'Observadors de Vulneracions en el context de Protesta està formada per 70 persones. La Xarxa es va crear a Barcelona a la fi del mes de setembre de 2017 per monitoritzar a peu de carrer les vulneracions de drets humans que es poguessin produir durant les mobilitzacions relacionades amb la celebració del referèndum de l'1 d'octubre, ja fossin concentracions, manifestacions o accions populars de desobediència civil. Aquesta xarxa de professionals va treballar de forma coordinada amb l'Oficina per a la No Discriminació de la Regidoria de Drets de la Ciutadania i la Diversitat de l'Ajuntament de Barcelona.

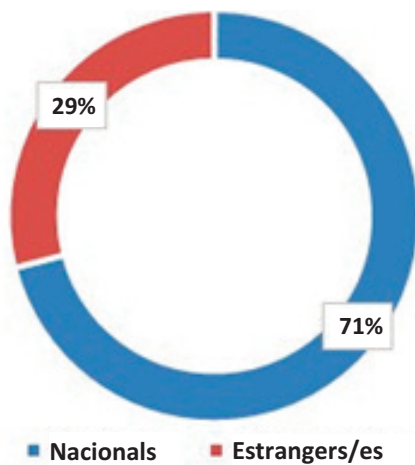
18. <http://www.prevenciontortura.org/wp-content/uploads/2018/06/INFORME-CPDT-2017.pdf>

als casos doncs en un mateix cas poden donar-se diverses situacions de violència. És el que va ocórrer per exemple en el cas descrit més amunt on un jove va ser coaccionat i agredit per la Guàrdia Urbana de Cornellà. És també la situació d'un home que a l'abril de 2018 va ser copejat i després reduït de manera violenta pels agents de seguretat privada de l'estació de FGC de Provença, al mateix temps que era amenaçat (gràfic 16).

En quant als llocs on s'han produït les referides vulneracions, en la seva majoria aquestes s'han produït a la via pública (20, un 59%). Altres situacions han tingut lloc en comissaries, domicilis particulars o estacions de metro o tren. El gràfic 17 il·lustra aquesta distribució:

El següent gràfic mostra una classificació de les situacions segons la força de seguretat a la qual pertanyen els presumptes responsables dels fets. Com es pot veure, més de la meitat (18) pertanyen al Cos dels Mossos d'Esquadra. En la categoria d'altres es troben agents d'altres Cossos com la Policia Portuària de Barcelona.

GRÀFIC 15. Nacionals i estrangers/es (violència policial).

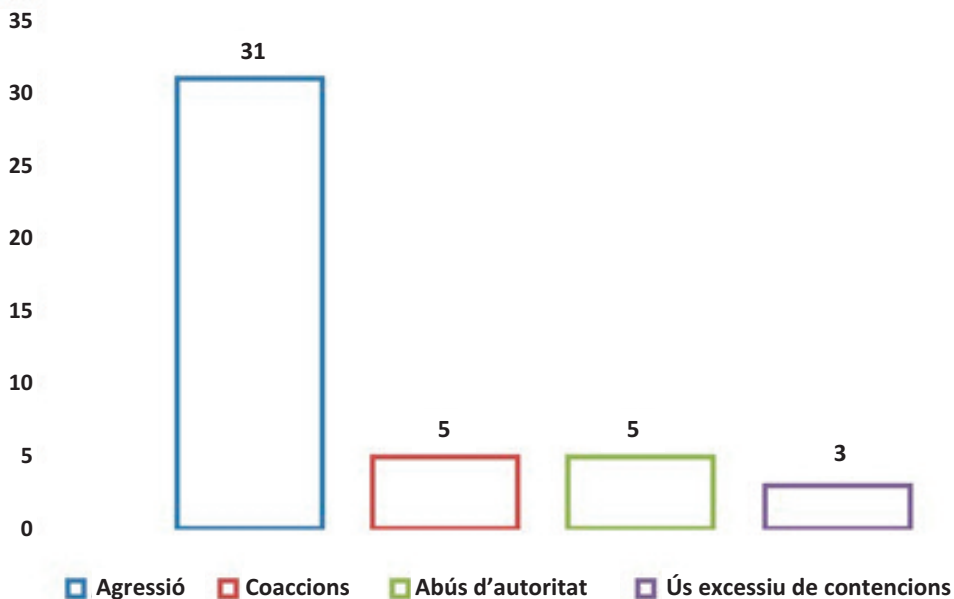

Font: Elaboració pròpia

Anàlisi qualitativa dels casos registrats de violència policial

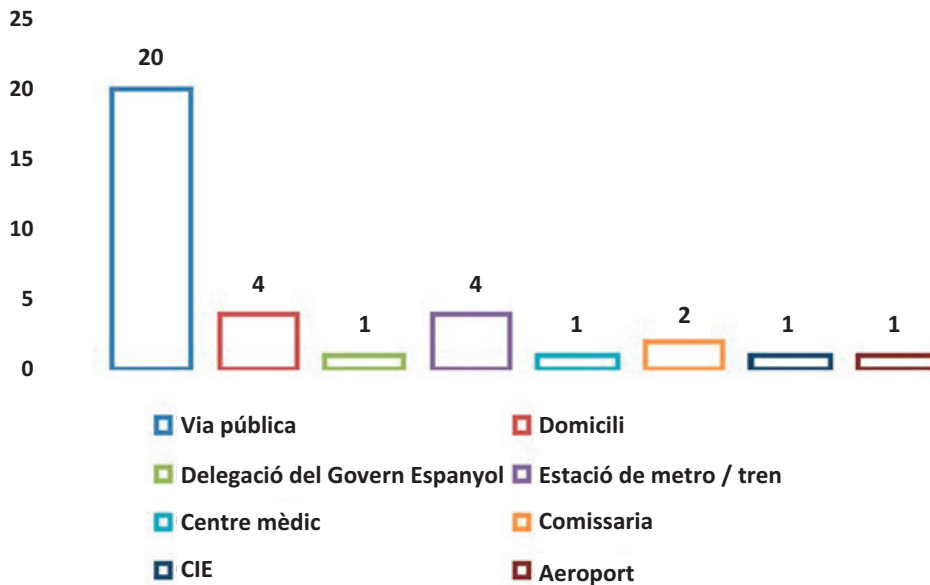
Una anàlisi més detallada del contingut dels testimonis ens permetria identificar certs patrons o pautes de comportament per part dels agents, en aquelles situacions en les quals les persones afectades al·leguen haver sofert algun tipus d'abús o vulneració. Així, ens trobem amb que en molts casos els suposats abusos policials es produeixen en el marc de diligències policials quotidianes, com a identificacions en la via pública o controls d'alcoholèmia. S'identifica un ús desproporcionat de la força davant actituds de desobediència per part de la víctima.

GRÀFIC 16. Tipologia de violència institucional (violència policial)

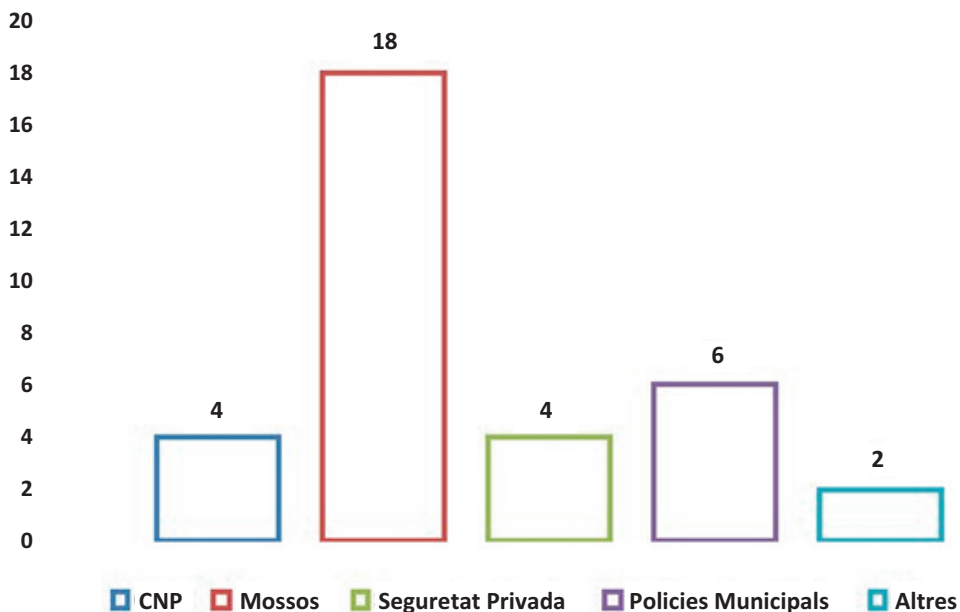
Font: Elaboració pròpia

GRÁFIC 17. Distribució per lloc dels fets (violència policial).

Font: Elaboració pròpia

GRÁFIC 18. Força de seguretat presumptament responsable.

Font: Elaboració pròpia

Per exemple, una dona relata que després d'un control d'alcoholèmia a mans de la Guàrdia Urbana, els agents li van comunicar que anaven a immobilitzar el seu cotxe amb un cep i cridar a la grua. La dona explica que va sol·licitar als agents que fossin ells qui moguessin el cotxe, atès que hi havia places d'aparcament disponibles allí mateix i

així evitar-se les despeses de la grua, l'aparcament i el dipòsit. Els agents es van negar i segons refereix la dona, davant la negativa, ella es va pujar al cotxe i els agents la van treure per força tirant-li dels braços. Relata que la van emmanillar, la van tirar sobre el capó del cotxe i li van donar dos cops: un al cap i un a l'esquena. Després del succeït, la

van portar a un centre mèdic i, segons refereix la dona, abans d'entrar li van estrènyer les esposes fent-li mal, ja que per traslladar-la l'agafaven dels braços lligats en l'esquena. La dona relata que una vegada en la clínica, la doctora que l'estava atenent va sol·licitar que li treguessin les esposes, però els agents no ho van fer, ni tan sols per fer-li les radiografies.

Un altre exemple és el d'un home qui relata que un dia caminava cap a casa seva amb uns amics quan es van detenir al seu costat dues unitats mòbils de Mossos d'Esquadra, de la qual van baixar quatre agents. De forma violenta i sense donar cap explicació, els van posar contra la paret. Seguidament, i amb el mateix mal tracte, els van registrar. L'home refereix que al no comprendre a què es devia tot allò, els va preguntar el per què del registre i que un dels agents va respondre que algú havia denunciat a unes persones que estaven generant disturbis en la via pública. En tractar de respondre que ells no havien estat i que, simplement, es dirigien tranquil·lament cap a casa, estant l'home encara contra la paret totalment indefens, un dels agents el va agafar violentament pel coll de la jaqueta i li va propinar dues fortes puntades en els turmells obligant-lo a obrir les cames. Després del registre, li van retornar les seves pertinences i els agents es van retirar. L'endemà, dos dels agents van interposar una denúncia en contra seva per presumpta negativa a identificar-se o al·legació de dades falses o inexactes, sobre la base de la L.O. 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana.

Com han denunciat en diverses ocasions organitzacions que formen part de la xarxa del SIRECOVI, com Amnistia Internacional¹⁹ i *Rights International Spain*²⁰, la Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana, coneguda com a *Llei mordassa*, empara les vulneracions de drets humans comeses pels integrants dels CFS, a més de *emmordassar l'exercici dels drets de reunió pacífica, expressió i informació*. Aquesta llei empara la discrecionalitat per part dels agents per interposar multes, atorgant plena presumpció de veracitat als agents per sobre dels ciutadans i ciutadanes.

De la mateixa manera que en aquest darrer cas descrit, un gran nombre de persones al·leguen haver patit maltractaments per part d'integrants dels CFS, refereixen a la vegada haver estat denunciats i/o sancionats administrativament pels agents, sancions o denúncies les quals segons els afectats es basen en acusacions falses.

Resulta preocupant, al seu torn, el fet que la majoria de les persones afectades que després de la intervenció policial van ser traslladades a hospitals o centres mèdics, refereixen que els agents van estar presents durant l'exploració mèdica. En alguns casos, fins i tot manifesten que els agents no els permetien respondre a les preguntes formulades pels metges.

És el cas, per exemple, de dos homes que refereixen haver estat agredits per agents dels Mossos d'Esquadra en el marc d'un desallotjament il·legal a l'Hospitalet de Llobregat. Tots dos relaten com a la sala de visites del metge els agents dels Mossos d'Esquadra no els deixaven parlar. Un d'ells manifesta que, mentre el metge l'examinava, hi havia presents 4 agents. Relata que només li van deixar dir que li feia mal el cap i que els agents van començar a respondre a les preguntes del metge manifestant que les lesions que el jove presentava eren conseqüència de l'ús de la força mínima necessària per detenir-ho, malgrat que segons va manifestar l'afectat, aquest no va oposar resistència a cap moment. L'altre afectat, el qual, a causa de les lesions reportades pel seu relat, va sofrir trencament del globus ocular amb desestructuració de la càmera anterior i pèrdua de contingut vitri, amb la conseqüent pèrdua de visió, relata que el metge que el va atendre va haver de retirar als agents, perquè no es creia la versió d'aquests. Explica que quan sense la presència dels agents va poder explicar al metge l'ocorregut, el metge va cridar a una ambulància perquè fos traslladat urgentment a l'hospital de Bellvitge per ser operat d'urgència. Després de l'operació, va ser portat a comissaria on va romandre 48 hores amb la roba bruta i tacada de sang, a pesar que els metges li indiquessin que necessitava repòs i màxima higiene.

19. <http://rightsinternationalspain.org/es/campanias/1/sinjusticia/4/ley-de-seguridad-ciudadana>

20. http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4935/Informe%20MCPT%202017_cast.pdf

Aquest tipus de pràctiques també han estat descrites per institucions com el Síndic de Gregues, que en el seu darrer informe manifesta²¹ *es constata que els reconeixements mèdics a les persones detingudes es realitzen en presència d'agents policials, en contra del que recomana el MNPT i del que estableixen les directrius internacionals, en el sentit que han de fer-se en privat, sense personal de custòdia present a l'àrea mèdica ni a les zones d'abast visual i auditiu* (2017: 42)

Igual que en el primer cas relatat, en el qual un jove refereix haver estat agredit per agents de la Guàrdia Urbana de Cornellà, en la majoria de casos registrats en els quals les víctimes eren joves, en alguns casos fins i tot menors d'edat, ens trobem amb que, generalment, l'ocupació de la força per part dels agents ha anat precedit d'actituds de desobediència davant requeriments policials no considerats legítims, derivats d'una percepció per part dels joves d'una situació prèvia de discriminació cap a ells.

Per exemple, en un dels casos registrats, al febrer de 2017, un jove relata que es trobava parlant amb la seva cosina en el Jardí dels Voltes d'en Cirés quan van arribar dos agents de la Guàrdia Urbana i el van acusar d'haver orinat en la via pública. Per procedir a multar-lo, van sol·licitar que s'identifiqués. El jove va indicar que no portava el DNI i un dels agents el va obligar a treure tot el que portava en les butxaques i disposar-ho en una taula de ping-pong que es trobava allí mateix. En considerar que li estaven multant per actes que ell no havia comès, va decidir donar unes dades falses. En comprovar que les dades no eren correctes, el mateix agent que l'havia amenaçat, li va propiciar una bufetada, el va agafar del coll, i el va sacsejar.

En un altre cas, un altre jovent explica que en juny de 2016, després d'una discussió amb un agent de la Guàrdia Urbana davant una comissaria del mateix cos policial, va entrar a l'edifici per interposar una denúncia contra l'agent. El jove refereix que mentre es

trobava a la sala d'espera de la comissaria, l'agent el va agredir físicament propinant reiterats cops al cap i a la cara mentre li cridava expressions com *pagaràs per això, sóc policia i t'enteraràs i et rebento*.

Alguns dels episodis més greus suposadament comesos per integrants dels CFS són relatats per persones estrangeres, els qui en alguns casos es troben en situació d'irregularitat administrativa. Les mesures legislatives adoptades en els últims anys en relació al control dels fluxos migratoris han derivat en la construcció d'una *ciudadania* exclosa, on la situació administrativa irregular de les persones migrades les fa més vulnerables al no tenir en la pràctica les mateixes garanties per fer que es respectin els seus drets fonamentals. Com constaten des de fa anys diverses organitzacions que formen part de la xarxa del SIRECOVI, com Amnistia Internacional²² o SOS Racisme²³, els agents encarregats de fer complir la llei violen reiteradament els drets de membres de minories ètniques i de persones estrangeres. Aquestes violacions de drets humans sovint semblen derivar-se directament de l'aplicació deliberada de criteris racials per part dels agents de la llei per dur a terme identificacions en la via pública. Quan això ocorre, els individus en situació d'irregularitat administrativa, després d'haver estat insultats, maltractats o humiliats, difícilment es plantegen presentar una denúncia o aconseguir que aquesta prosperi.

Un exemple d'això és lo succeït a un home de nacionalitat marroquina amb residència espanyola, qui al febrer de 2017, un dia les 5 del matí quan tornava de treballar, va ser increpat per uns agents de la BRIMO dels *Mossos d'Esquadra*, la furgoneta dels quals es trobava al seu costat estacionada. El jove refereix que els agents li van xisclar perquè s'identifiqués i seguidament el van retenir per darrere i li van fer un violent registre. L'home relata que, alhora que intentava moure l'esquena, ja que li estaven fent mal, va sol·licitar als agents que el deixessin anar, al·legant que treballava de nou al matí següent. Segons manifesta, els agents li van respondre dient-li *Morito, eres un listillo*. Explica

21. http://www.sindic.cat/site/unitFiles/4935/Informe%20MCPT%202017_cast.pdf

22. Amnistia Internacional (2002) *España, crisis de identidad: torturas y malos tratos de índole racista a manos de agentes del Estado*. Madrid: Editorial Amnistia Internacional

23. Campaña contra la identificación de personas por perfil étnico <http://www.sosracisme.org/campanyes/identificacions-per-perfil-etnic>

que l'agent que el retenia el va increpar fent-lo callar i el va empènyer tirant-lo a terra. L'home refereix que li van donar diversos cops i puntades per tot el cos mentre estava en el sòl fins que una puntada forta en el cap el va deixar sense coneixement. Va acudir al lloc una ambulància i l'home va ser traslladat a un hospital. A conseqüència de la pallissa va sofrir poli-contusions cranials, fractura dels ossos nasals, fissura en el maxil·lar superior, la pèrdua de dos incisius i el trencament d'altres dos. Així mateix, va sofrir fortes seqüeles psicològiques tals com angoixa, por, inseguretat, pànic i ansietat. A més, a causa de les lesions i la deformitat que li van causar va perdre la feina de cambrer que tenia, sofrint a més episodis depressius.

Un altre jove senegalès refereix que, al setembre de 2017, en la seva fugida pel port de Barcelona -per ser venedor ambulat i veure arribar membres de seguretat-, un agent de la policia portuària li va interceptar amb la moto i el va parar. Manifesta que en aquest moment un altre agent portuari li va agredir en la cama, li va pegar un cop de puny en la boca provocant un impacte en les dents incisives i va ser emmanillat i introduït en el cotxe patrulla i traslladat als calabossos de la policia portuària en el mateix port. Informa que en comissaria li van llevar la roba i nu el van tombar al terra del calabós. Relata que allí va ser maltractat pels agents fins que li va començar a sortir sang del nas, moment en què els agents van cridar als seus superiors. Va ser portat a l'Hospital Clínic amb diagnòstic de policontusions a la nina, tòrax i esquena.

És important ressaltar la conseqüència que té l'actuació dels agents dels CFS en la regulació dels fluxos migratoris. Més enllà de les identificacions constants al carrer, les persones estrangeres es troben en situació de vulnerabilitat en poder ser enviats als Centres d'Internament d'Estrangers (CIE) i la possibilitat de tramitació d'expedients d'expulsió. El CIE, com a lloc de privació de llibertat també presenta unes dinàmiques de violència on, a més a més, la policia que està destinada a custodiar-los no té la preparació específica per treballar amb aquest col·lectiu.

Un exemple d'això és lo succeït en el CIE de Barcelona al novembre de 2016 quan, segons informen víctimes directes, van entrar al centre agents antiavalots juntament amb els agents destinats en el CIE quan

un grup de 70 persones aixecaven les mans en senyal que havia acabat la protesta iniciat poc temps abans. Manifesten que van ser escorcollats al pati i posteriorment conduïts a les seves cel·les. Segons van manifestar, es van produir un nombre important d'agressions a les persones mentre eren traslladades des del pati a les seves cel·les en les escales que donen accés al primer pis del centre. Aquestes agressions es van produir per agents de la Policia Nacional, amb porres, sense que intervingués justificació alguna. Així mateix, algun dels informants va referir haver estat agredits en arribar al seu dormitori. Membres d'altres organitzacions de la Xarxa que es van entrevistar directament amb els afectats van identificar que les persones que no entenien l'idioma eren més agredides que la resta perquè no entenien ràpidament les ordres.

Casos de violència policial durant l'1 de octubre

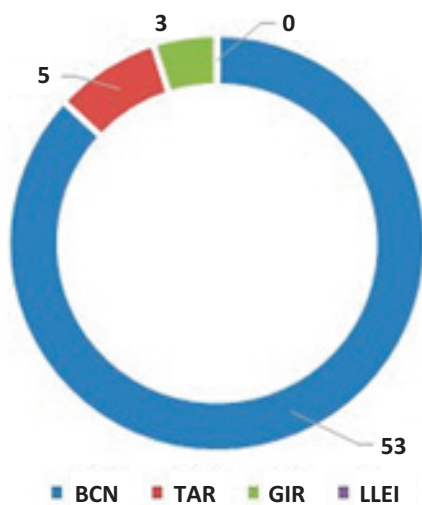
En relació amb aquells casos enregistrats en el SI-RECOVI que fan referència a vulneracions de drets al·legades en el marc de les intervencions policials que van ocórrer l'1 d'octubre de 2017, podríem, d'alguna manera merament descriptiva, identificar una sèrie de variables distintives.

En primer lloc, caldria assenyalar que **en tots els casos les agressions es van produir quan la persona afectada es trobava en situació de llibertat**, és a dir, no trobant-se la víctima sota custòdia de cap cos policial o institució. Malgrat això, caldria destacar que gran part de les persones afectades refereixen *retenció de facto* en trobar-se atrapades en els col·legis electorals en els quals van tenir lloc els fets relatats.

A l'anàlisi de les dades obtingudes, si ens fixem en la tipologia de la violència patida, s'observa que **en tots els casos es van denunciar agressions per part dels agents**. En 6 d'aquestes situacions, a més a més, les víctimes o informadores refereixen l'existència **d'abús d'autoritat**.

Respecte a la distribució territorial de les situacions particulars registrades, com pot observar-se en el gràfic següent, s'identifica una sobrerrepresentació dels casos enregistrats a Barcelona per sobre de la resta del territori de Catalunya (gràfic 19).

GRÀFIC 19. Distribució geogràfica dels casos de l'1-O.

Font: Elaboració pròpia

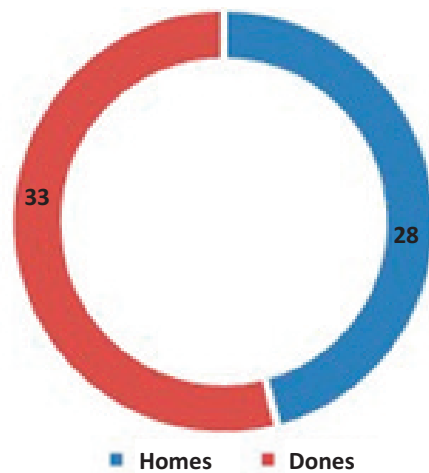
A l'hora d'analitzar aquestes dades és important tenir en compte diversos factors. En primer lloc, com es desprèn de les dades del Departament de Salut, el major nombre d'afectats es va donar a la regió sanitària de Barcelona. D'altra banda, el SIRECOVI té la seva seu a la ciutat de Barcelona, província en la qual s'ha donat a conèixer en major mesura. Finalment, és en aquesta província on té la seva seu la majoria de les entitats que conformen el teixit associatiu del SIRECOVI. Totes aquestes variables poden portar-nos a explicar per què el nombre de casos registrats a la província de Barcelona representen, tal com pot observar-se en l'anterior gràfic, al voltant del 86% dels casos registrats, malgrat que segons dades oficials suposin poc més del 42% del total de vulneracions de drets relatives.

A diferència d'allò analitzat al capítol 2 i en aquest capítol respecte els casos de violència policial aliens a l'1-O, en els casos relatats el dia del Referèndum, més de la meitat de les persones afectades van ser dones (gràfic 20):

En quant a la força de seguretat a la que pertanyien els presumptes agressors, com es pot observar al següent gràfic, destaquen -amb un percentatge molt elevat-, membres del CNP (gràfic 21).

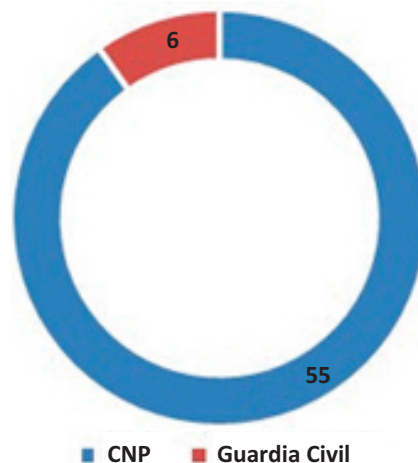
La gran diferència entre cossos policials podria explicar-se pel fet que totes les intervencions policials que es van produir a la Província de Barcelona van ser diri-

GRÀFIC 20. Distribució per sexe 1-O.

Font: Elaboració pròpia

GRÀFIC 21. Casos per presumpte cos policial agressor

Font: Elaboració pròpia

gides pel CNP, mentre que els agents de la GC van ser desplegats, majoritàriament, per les províncies de Girona i Lleida i, com s'acaba d'explicar, un 80% dels casos comunicats al SIRECOVI es van produir a la província de Barcelona.

Anàlisi qualitativa dels casos registrats de l'1-O

Una anàlisi més detallada ens permet identificar certs trets comuns que es van donar en la majoria de les intervencions policials ocorregudes aquell dia, independentment del cos policial que dirigia cada operatiu. En la totalitat de casos rebuts, els testimonis coincideixen a afirmar que als centres habilitats aquell dia com a

col·legis electorals hi havia un gran nombre de persones de totes les edats reunides de forma pacífica quan els integrants de l'operatiu policial van arribar als mateixos. En la majoria dels casos, els testimonis afirmen que els agents a cap moment van intentar dialogar amb les persones que allí es trobaven, mostrant des de la seva arribada una actitud intimidatòria.

Per exemple, un home refereix que estava sobre les 12h assegut en l'entrada de l'Escola La Roureda, quan van arribar uns 45 agents antiavalots i, sense intentar dialogar, van començar a agredir a les persones que allà es trobaven amb les defenses, els escuts i donant-los puntades.

L'home, igual que altres persones presents, van haver de rebre atenció mèdica. Un altre senyor, de 52 anys, relata que aquell dia es trobava en la porta de l'Ajuntament d'Aiguaviva quan van arribar 14 furgonetes, de les quals van baixar uns 70 agents antiavalots. El senyor relata que a pesar que la gent estava reunida pacíficament i amb les mans a dalt, els agents, sense intentar dialogar, van començar a carregar, copejant-los amb les defenses i llançant-los gas pebre. Un altre home, de 55 anys, refereix que es trobava en l'exterior de la Escola Verda de Girona esperant per votar, al costat d'altres persones, entre ells nens i ancians, quan van arribar uns 80 agents antiavalots que amb actitud agressiva van començar a empènyer a la gent amb els escuts, a estirar d'ells i a copejar-los amb les defenses. L'home manifesta haver rebut cops al cap i a les cames.

La gran majoria dels afectats aquell dia i els testimonis dels fets coincideixen a afirmar que les càrregues policials no es van precedir de cap tipus d'avertiment respecte a l'ús de la força, la qual cosa va comportar que en la majoria de les càrregues hi hagués presents menors d'edat, i persones d'edat avançada que en molts casos van requerir ser assistits per terceres persones, després de ser agredits i quedar ferits, espantats i desorientats.

Per exemple, una senyora de 68 anys refereix que es trobava al voltant de les 10h en l'entrada de l'Escola Els Horts juntament amb unes 50 o 60 persones més, quan els agents antiavalots van començar a empènyer amb els escuts a la gent que allí havia

concentrada. La senyora relata que els agents la van empènyer, la van tirar al sòl i van començar a copejar-la amb la defensa en diverses parts del cos, causant-li un esquinç intercostal i erosions i hematomes en les nines i l'avantbraç. Explica que finalment la gent de la seva al voltant li va ajudar a aixecar-se i així va poder sortir del lloc. Una altra dona relata que la seva mare de 73 anys es trobava sobre les 8:50h esperant per votar en la porta de l'IES Jaume Balmes, quan un agent la va agafar pel braç i la va llançar damunt d'un home també present en el lloc, causant-li diverses lesions en el braç esquerre, entre elles, una lesió en el tendó. Un home relata que cap a les 10h a l'interior del Centre de Formació de Persones Adultes Freire, una senyora de 70 anys va ser empesa escales avall per agents antiavalots de la Policia Nacional, deixant el sòl tacat de sang a causa d'una bretxa en el cap.

Testimonis i afectats coincideixen que la majoria d'intervencions policials es van caracteritzar per un ús excessiu de la força, arribant fins i tot a descriure cops en zones sensibles com el cap. En la majoria dels col·legis es van viure situacions de pànic, va haver-hi diversos ferits greus que van haver de romandre ingressats i diverses persones van ser ateses durant aquell dia i els posteriors amb atacs d'ansietat.

Per exemple, una dona refereix que es trobava a les 9:00h en l'entrada de l'Escola Mediterrània al costat de la seva mare, esperant per votar, quan un agent antiavalots li va estirar del pèl tirant-la al sòl violentament. Estant en el sòl diversos agents li van donar puntades i la van copejar amb la defensa. Explica que en aixecar-se es va girar buscant a la seva mare, i la va trobar en el sòl també rebent cops de porra i amb cara de pànic. Segons refereix la dona, abans que pogués fer res, un altre agent la va copejar amb la defensa en el cap, quedant-se com a conseqüència del cop uns segons sense visió i caient al sòl. Un home de 54 anys refereix que es trobava en el vestíbul del Departament d'Ensenyament de la Generalitat, quan 2 o 3 agents antiavalots van començar a donar-li cops de puny i puntades, provocant-li un traumatisme crani-encefàlic, un traumatisme abdominal tancat i una crisi d'hipertensió. Segons explica, va haver d'ésser ingressat a l'hospital fins al matí següent.

Cal destacar, també, l'ús de pràctiques degradants per part dels agents antiavalots, com a insults, estirades de pèl o orella i/o empentes, arribant fins i tot algunes dones a referir abusos de tipus sexual.

Per exemple, una dona de 27 anys refereix que es trobava sobre les 9:00h en l'entrada de l'Escola L'Estel per votar en el referèndum quan agents antiavalots la van començar a empènyer fins a arraconar-la i allí l'agent que tenia davant li va continuar donant-li puntades i posant-li les mans com a punys als seus pits. Una altra dona de 33 anys relata que es trobava sobre les 13.30 hores al pati de l'IES Tarragona asseguda en el sòl quan un agent antiavalots la va aixecar estirant-la del pèl. Refereix que una vegada dempeus, un altre agent que hi havia darrere (de paisà amb la cara tapada) no la va deixar anar-se del lloc, la va tirar al sòl i la va arrossegar d'un peu cap a un costat pel terra de ciment. Explica que quan es va intentar aixecar, la va agafar i la va tirar més lluny.

En alguns casos, els afectats refereixen inclús haver estat agredits per agents antiavalots mentre intentaven abandonar el lloc.

Per exemple, una dona de 39 anys relata que es trobava a l'Escola Mediterrània quan sobre les 9h van arribar al lloc agents antiavalots i van començar a copejar amb les defenses a les persones que es trobaven allà. La dona explica que, espantada, va decidir abandonar el lloc sense oposar resistència, i que quan ja estava fora de l'edifici dos agents van córrer darrere d'ella, donant-li un d'ells un cop de porra al cap.

D'altra banda, s'han comunicat també agressions a periodistes que es trobaven cobrint els fets aquell dia.

Un periodista que portava la seva acreditació de premsa del Parlament de Catalunya refereix que es trobava efectuant la seva labor durant els disturbis entorn dels punts de votació de l'1-O, quan en el xamfrà del carrer Sardenya amb Consell de Cent un agent de la Policia Nacional li va agredir per l'esquena donant-li un fort cop en el cap amb una defensa policial, i que quan ja estava a terra, va rebre un parell de puntades i el van arrossegar fins a la façana de l'edifici.

5

LA PRIVACIÓ DE LLIBERTAT A L'ÀMBIT PENITENCIARI

INTRODUCCIÓ

Després de gairebé quaranta anys de l'aprovació de la Llei Orgànica General Penitenciària 1/1979 de 26 de setembre (LOGP), considerem rellevant poder fer una anàlisi que diagnòstiqui l'estat de la qüestió carcerària, en aquest cas, pel que fa a Catalunya. Com és àmpliament conegut, Catalunya és a més a més la única Comunitat Autònoma de tot l'Estat espanyol que ha assumit les competències en matèria penitenciària, observant-se d'aquesta manera en l'execució d'una legislació d'àmbit estatal uns trets específics derivats de la pròpia organització dels seus serveis penitenciaris.

Com s'ha anat veient al llarg del present document, el monitoreig de la situació penitenciària de Catalunya ha sigut un dels principals àmbits d'activitat del SIRECOVI des de la seva posada en funcionament, i d'això s'encarrega aquest llarg capítol 5. A pesar de presentar-se unitàriament, el capítol es subdivideix en tres grans àrees o esferes d'anàlisi respecte a les que s'han detectat les principals problemàtiques i/o deficiències, de diversa índole i responsabilitat, però que totes elles repercuteixen en vulneracions de drets fonamentals de les persones privades de llibertat.

Les tres grans temàtiques que recull aquest capítol són: 1) l'aïllament penitenciari; 2) l'atenció sanitària; i 3) la indefensió jurídica en el procés d'execució de penes privatives de llibertat. Per a l'anàlisi de cadascun dels àmbits estudiats s'intentarà contextualitzar de manera diferenciada el marc normatiu en el que se sostenen i, després

de detallar les problemàtiques detectades, s'aportaran conclusions al respecte i s'intentaran suggerir certes recomanacions i/o possibles mesures per revertir-les.

En primer lloc, s'aborda la temàtica de l'aïllament penitenciari i dels Departament Especials destinats a aquest efecte (els DERT), un tema central de preocupació de l'equip SIRECOVI, donat l'elevat nombre de peticions de visita i queixes que rebem d'interns i internes en aquests departaments.

En aquest subapartat s'analitzaran les diferents modalitats d'aïllament que podem trobar al sistema penitenciari català (bé sigui per l'aplicació de l'art. 10 de la LOGP; classificació en primer grau; sanció disciplinària o per mesura d'aïllament de caràcter disciplinari o cautelar); detallant així mateix la normativa interna i internacional que ho regula i les recomanacions al respecte dels organismes nacionals i internacionals especialitzats en la matèria.

S'examinaran així mateix els diversos casos relatius a interns i internes en aquests departaments que han arribat a coneixement del SIRECOVI, analitzant així els principals drets vulnerats en el context de l'aïllament penitenciari. Es tractarà amb especial atenció el tema de les contencions mecàniques i l'elevat nombre de suïcidis que es registren als DERT.

Nombroses denúncies per maltractaments o altres tipus d'abusos que es denuncien al context de l'aïllament, juntament amb el creixent nombre de suïcidis en aquests

departaments, va motivar al 2017 a la Coordinadora Catalana per a la Prevenció i Denúncia de la Tortura a impulsar la creació d'un Grup de Treball al si del Parlament de Catalunya per debatre sobre l'aïllament i els DERT. S'ha dedicat un epígraf d'aquest subapartat a explicar el procés de constitució del citat Grup i el seu desenvolupament, juntament amb la situació concreta del DERT del Centre Penitenciari de Brians 1, donat l'elevat nombre d'al·legacions de maltractaments per part d'interns i internes e aquest departament que van arribar al SIRECOVI, que van acabar motivant la compareixença extraordinària del Director d'aquest centre penitenciari al marc del Grup de Treball.

La segona part d'aquest capítol està abocada a l'examen d'un altre tema de gravetat, que és el de l'atenció sanitària als centres penitenciaris catalans. Aquesta problemàtica s'analitza en diversos fronts: uns relatius a l'examen normatiu i altres a la realitat carcerària. En el primer ordre, s'estudien les competències en matèria de sanitat penitenciària a Catalunya, així com la seva independència orgànica i funcional. En segon lloc, s'especifiquen els drets dels interns i internes a la informació i a decidir en matèria de sanitat penitenciària, aspectes que hem trobat poc desenvolupats en les publicacions relatives a aquesta problemàtica.

Abans d'entrar en els aspectes crítics que aquest informe ha de treure a la llum, volem fer notar el notable esforç realitzat tant per part de l'Administració penitenciària com sanitària, pel que fa a les inversions pressupostàries per a la dotació de recursos materials i personals per complir amb la funció de garants del dret a la salut que els competeix. Vagi per davant aquest reconeixement, el qual no obstant, el propi marc penitenciari, com es veurà, sembla estructuralment impossibilitat per al degut compliment i exercici d'un dret tan fonamental com és el de la vida i la integritat física i moral.

Examinat el marc normatiu i descendint al llindar de la realitat carcerària, es realitza tot un examen de les queixes relatives a aspectes de salut penitenciària, a través dels casos que el SIRECOVI ha atès al llarg del període de temps a que s'aboca aquest Informe, alguns directament coneguts per petició de les persones privades de llibertat, altres a través dels seus familiars, greument preocupats per la situació dels seus éssers estimats.

Aquí podran veure's de forma rellevant, entre altres qüestions, algunes de les següents: 1) les diferents dificultats per sol·licitar o assistir a cites mèdiques; 2) la falta de seguiment en malalties greus o cròniques; 3) els Informes mèdics en ocasions inexistent, en ocasions incomplets davant al·legacions de maltractaments (que vulnerarien l'obligació de documentar i investigar amb exhaustivitat les denúncies, segons l'art. 3 del Conveni Europeu de Drets Humans); 4) les dificultats a l'accés als informes mèdics per part dels interns; 5) o la imposició de tractaments mèdics rebutjats pels interns.

Abans de finalitzar, dos temes d'especial transcendència són tractats també en aquest apartat. El primer, és l'especial atenció que mereix aquí l'anàlisi de la problemàtica de la malaltia mental i l'abandonament que senten presos/es i familiars per part dels especialistes en salut mental. El segon, es refereix a l'anàlisi en aquest epígraf de la greu situació representada per la limitació respecte de la excarceració de les persones privades de llibertat per motius humanitaris.

La tercera i última part del Capítol 5 es dedica a la problemàtica de la indefensió jurídica en el procés d'execució de penes privatives de llibertat. Després d'indicar una sèrie d'antecedents que posen en relleu la poca atenció d'un tema tan rellevant que concerneix al dret de defensa de les persones privades de llibertat (després de quatre dècades d'estar sol·licitant davant diferents Administracions i Governos una atenció deguda al mateix), es realitzen una sèrie de recomanacions. Aquestes, com es veurà, impliquen direccions i responsabilitats diverses però tenen en comú aspectes de (poca) dotació de recursos de diversa índole que acaben, integralment parlant, repercutint sobre la devaluació d'aquest dret tan fonamental per a la població privada de llibertat.

Així, s'assenyalen algunes recomanacions, 1) respecte al Servei d'Orientació Jurídica Penitenciari existent a Catalunya; 2) respecte a les corporacions professionals, col·lectius i associacions de juristes; 3) respecte a l'anomenat *degut procés* en l'execució penal penitenciària, en relació amb el rol de la jurisdicció de vigilància penitenciària; 4) respecte a les visites a les persones preses per part dels Jutges de Vigilància Penitenciària; 5) respecte a la intervenció del Ministeri Fiscal a la fase exe-

cutiva del procés penal; i 6) respecte a les iniciatives legislatives necessàries per pal·liar les deficiències abans assenyalades.

Com es veu, es tracta d'un ampli Capítol que intenta diagnosticar l'estat de la qüestió carcerària però que també conclou assenyalant nombroses vies per a una millor atenció de tot el que ha arribat al SIRECOVI. Aquest capítol pretén en conseqüència, alhora que realitzar un exercici de rendició de comptes de la nostra feina, cartografiar la situació a partir de la pròpia exposició de les problemàtiques tractades que provenen directament dels casos atesos, és a dir, de les pròpies persones afectades per aquestes situacions.

L'ÀILLAMENT PENITENCIARI A CATALUNYA

Introducció

La clara convicció de que l'aïllament pot constituir una forma de tortura o com a mínim un tracte inhumà i degradant, i la seva configuració com un espai d'impunitat per la tortura i els maltractaments, ha constituït sempre una preocupació per als organismes tant nacionals com internacionals de defensa de drets humans que treballen de cara a l'erradicació de la tortura.

A nivell internacional, l'aïllament penitenciari es defineix com *l'aïllament dels reclusos durant un mínim de 22 hores sense contacte apreciable*, mentre per l'aïllament perllongat s'entendrà *aquell que s'estengui durant un període superior als 15 dies consecutius*²⁴.

Des de la posada en funcionament del SIRECOVI, hem pogut constatar com l'aïllament és un dels assumptes més crítics en el marc del compliment de la pena privativa de la llibertat en el territori català. Han sigut moltes les queixes que ens han comunicats alguns/es interns/es, que han referit ser víctimes d'episodis de maltractament en un context d'aïllament.

Tanmateix, l'aïllament carcerari, sobretot si és perllongat, pot arribar a considerar-se un tracte inhumà i de-

gradant en sí mateix, com a conjunt d'una sèrie de circumstàncies, com l'aïllament social, els escorcolls integrals, els recomptes freqüents, i les immobilitzacions, que per separat no suposarien tortura.

A continuació, s'explicarà com es configura l'aïllament al sistema penitenciari català, procedint a analitzar la normativa nacional i internacional corresponent, assenyalant les recomanacions d'institucions nacionals i internacionals en la matèria, i, especialment, presentant les queixes que les persones privades de llibertat han traslladat al SIRECOVI en relació a aquest assumpte.

Al sistema penitenciari català d'aïllament penitenciari pot estar motivat per diferents raons:

- (a) Com a sanció disciplinària conseqüent a la comissió d'una infracció greu o molt greu de les normes disciplinàries;
- (b) Com a mitjà coercitiu (aïllament provisional) en el cas en què la persona privada de llibertat en un estat d'alteració tal com per poder causar-se dany a sí mateixa, a la resta de presos o als funcionaris;
- (c) Com a mesura cautelar fins la resolució del procediment sancionador (art. 243 RP);
- (d) Com a règim de vida (règim tancat) conseqüent a la classificació en primer grau de tractament²⁵.

Tanmateix, cal assenyalar que des d'un punt de vista estrictament normatiu i de la legalitat formal, l'aïllament es configuraria únicament com a sanció disciplinària. Així i tot, hem pogut constatar en aquests anys de feina que els altres supòsits que s'acaben de mencionar impliquen condicions de vida que, a la *praxis* penitenciària, són essencialment idèntiques a aquelles conseqüents en la imposició d'una sanció d'aïllament en cel·la.

A més a més, totes les tipologies d'aïllament es compleixen al mateix departament denominat Departament Especial de Règim Tancat o DERT, per les seves sigles.

Tot i que la LOGP preveu que la classificació en primer grau és un recurs del que pot disposar l'Administra-

24. Regla n. 44 de les Regles Mandela o Regles Mímines de Nacions Unides per al Tractament dels Reclusos.

25. També cal recordar l'existència del règim FIES (Fichero de Internos de Especial Seguimiento), tot i que a Catalunya aquest règim de vida no hagi sigut implementat.

ció Penitenciària per a casos molt excepcionals i que pot ser utilitzat només com a mesura d'*ultima ratio*, analitzant les dades publicades per la Direcció General de Serveis Penitenciaris de la Generalitat de Catalunya, es pot deduir que la classificació en primer grau de tractament no s'ha limitat a casos puntuals. De fet, durant l'any 2017 ha passat pels DERT el 4,3% de la població penitenciària catalana, mentre que l'any 2016 va ser el 4,7%. A finals de desembre de 2017 el percentatge d'interns en DERT era de l'1,6%, mentre que l'any anterior era del 2,1%²⁶.

La sanció d'aïllament en cel·la

Pel que respecta a la sanció d'aïllament en cel·la, la seva duració és d'un màxim de 14 dies, malgrat això, en el cas de concurs real d'infraccions, es pot estendre fins els 42 dies, sota l'aprovació del Jutjat de Vigilància Penitenciària.

Qualsevol tipus d'aïllament que excedeixi els 15 dies consecutius contravé el previst per la normativa internacional. Les regles número 43 i 45 de les Regles Mandela, afirmen, respectivament, la prohibició de l'aïllament perllongat i que *l'aïllament només s'aplicarà en casos excepcionals, com últim recurs, durant el menor temps possible i amb subjecció a una revisió independent, i únicament amb el permís d'una autoritat competent. [...] La imposició de sancions d'aïllament estarà prohibida quan el reclus tingui una discapacitat física o mental que pugui agreujar-se sota aquest règim.*

Pel que concerneix a les condicions materials de vida, l'intern sancionat tindrà que romandre 22 hores al dia en cel·la, disposant només de 2 hores de sortida al pati. Les comunicacions es veuran limitades i no podrà rebre parquets des de l'exterior.

Els articles 108 i 109 recollits en el Reglament Penitenciari (RP) de 1981 enumeren les infraccions greus i molt greus que poden donar lloc a una sanció disciplinària d'aïllament. Entre d'altres: la participació en revoltes, l'agressió directa cap a un altre intern o un funcionari, insultar a un funcionari, o no complir una ordre d'un funcionari.

A mode d'exemple, es considera el relat proporcionat als membres de l'Equip SIRECOVI per un intern sancionat.

Un intern del CP Ponent refereix que el dia 1 de Març de 2018 es va negar a que li realitzessin un escorcoll integral en presència d'una funcionària (incompliment d'ordre d'un funcionari). L'intern explica que llavors un altre funcionari el va empènyer contra la paret i va començar a cridar-li i insultar-li amb expressions com *jo sóc el cap del mòdul i has d'obeir-me, negre tonto* i va ordenar que el portessin al DERT. Quan va entrar en el Departament Especial un funcionari li va donar un cop a la cara. L'intern refereix que els altres funcionaris el volien agredir, però al veure que ell no reaccionava, es van aturar. Arrel d'aquest episodi li van imposar una sanció d'aïllament en cel·la durant 14 dies i també d'aïllament en cap de setmana.

La classificació en el primer grau de tractament

Des de la nostra experiència visitant els DERT de les presons catalanes i entrevistant-nos amb els reclusos que sol·liciten la nostra visita, considerem que l'assumpte possiblement més problemàtic en el marc del macro-tema de l'aïllament penitenciari és la classificació en primer grau. Segons l'article 103.3 LOGP: *El règim d'aquests centre es caracteritza per una limitació de les activitats en comú dels interns i per un major control i vigilància sobre els mateixos en la forma que reglamentàriament es determini. La permanència dels interns destinats en aquests centres serà del temps necessari fins quan desapareguin o disminueixin les raons o circumstàncies que van determinar el seu ingrés.*

Les causes que legitimen la classificació en primer grau de tractament, i conseqüentment el règim de vida tancat, són la perillositat extrema i la inadaptació al règim ordinari. Es tracta de dos conceptes jurídics indeterminats, la definició dels quals ha estat delegada al Reglament Penitenciari (art. 91, 93, 94 i 102.5 RP) i a circulars administratives, i que, per tant, es presta a una interpretació molt flexible per part de l'administració penitenciària, donant lloc a possibles arbitriats.

Segons la Circular 5/2001 de la DGSP sobre el DERT, la revisió de grau es realitzava cada 3 mesos,

26. http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/11_pob.html

deixant d'aquesta manera el reclus aïllat per molt més que 15 dies, límit màxim previst a la normativa internacional.

Mentre els interns *extremadament perillosos*, segons la antiga Circular 5/2001, es beneficiaven d'un mínim de 3 hores fora de la cel·la, xifra que es pot ampliar fins 3 hores més i podien sortir de la cel·la com a molt en grup de dos interns, els presos avaluats com inadaptats per la Junta de Tractament (art. 94 RP) podien gaudir d'un mínim de 4 hores fora de la cel·la.

Costa comprendre com un règim de vida que preveu la total solitud, amb escasses o nul·les activitats o relacions, i que presenta tantes semblances amb una sanció disciplinària, es pot considerar un model tractamental, en grau de complir amb la previsió constitucional de reeducació i de reinserció social de l'intern (art 25 CE).

Les persones privades de llibertat amb qui ens hem entrevistat gairebé sempre ens han confirmat la inexistència d'activitats tractamentals en els departaments de règim tancat, la qual cosa, a més amés a l'abisme de solitud causat per aquest règim, genera profundes seqüeles a nivell psicològic:

Per exemple, un intern del CP Ponent que va ser classificat en art. 93 RP al voltant de 10 mesos, i que presenta diferents tipus de trastorns previs a l'entrada en DERT, manifesta sortir de la cel·la només durant tres hores al dia per anar al pati en companyia d'un altre intern, i haver rebutjat la visita de les educadores en quant les activitats proposades consistien en *fer roses de paper i jugar a jocs de taula*.

Aquest és un clar exemple de la insuficiència d'oferta tractamental en els departaments d'aïllament i de com sovint tendeixen cap a la infantilització dels reclusos, sobretot cap els qui manifesten problemes psicològics.

Segons la nostra experiència visitant els DERT des de les presons catalanes podem afirmar que no tots els interns ni totes les internes que acabin essent classificats en primer grau presenten prèviament a l'ingrés al DER problemes de salut mental, però pràcticament tots/es durant i després de la classificació en primer grau han anat presentant, d'alguna manera, algun tipus d'afectació a nivell psicològic.

Resulta evident com la finalitat de l'aïllament, i d'aquest departament especials, no és una altra que la inculcació, la neutralització i el càstig del reclus, vulnerant d'aquesta manera els principis constitucionals també de legalitat, proporcionalitat i d'utilitat. Aquests departaments representen la materialització de la primacia de les exigències regimentals d'ordre i seguretat respecte a la finalitat orientativa de tota la fase d'execució penal, és a dir, la reeducació i la reinserció social. En els mateixos s'ha pogut constatar a la vegada, un complet abandonament del tractament a favor de les exigències disciplinàries.

Com s'exposarà més detingudament al llarg del text, durant l'experiència del SIRECOVI s'ha observat com la gran majoria d'interns que acaben en DERT són reclusos amb un perfil molt complex i problemàtic, els quals per tal raó deuria rebre un seguiment més especialitzat per part de professionals de tractament del centre penitenciari, enlloc d'estar abandonats en l'interior d'una cel·la com ocorre a la realitat.

Es tracta d'interns que en molts casos són de difícil gestió però que presenten un perfil de *marginalització* que els dificulta l'adaptació al medi carcerari i al model rehabilitador imposat. Per exemple, són aquells interns amb famílies desestructurades o estrangers amb pocs recursos, però sobretot interns drogrodepenents i amb trastorns mentals.

El forat negre del DERT del C.P. Brians 1 i la constitució del Grup de Treball en el Parlament de Catalunya

La preocupació de l'equip SIRECOVI cap els mòduls d'aïllament va anar aguditzant-se durant els darrers mesos del 2016 i els primers del 2017, al rebre nombroses denúncies per part d'interns del DERT del CP Brians 1.

Del relat proporcionat pels interns i les internes en el DERT d'aquest centre penitenciari es desprèn que les condicions (tant a nivell estructural, com de pràctiques institucionals) del mòdul d'aïllament, no s'ajusten de cap manera a les establertes pels estàndards internacionals, entenent que podrien arribar a constituir per si mateixes tortura o tractaments inhumans o degradants.

En aquest departament, els interns passaven 21 hores tancats a les seves cel·les i disposaven de 3 hores de pati. En algunes ocasions sortien amb 1, 2 o 3 interns, però en altres sortien en solitari, estant de tal manera les 24 hores del dia sols. Els interns refereixen que el pati en el qual passaven de mitjana 3 hores al dia no tenien banys, i que si sol·licitaven als funcionaris anar al bany no els deixaven, arribant alguns interns a relatar que han estat agredits per funcionaris per sol·licitar que els hi obrin per anar al bany. Explicaren que, a causa d'això, alguns interns feien les seves necessitats en el mateix pati i que l'olor del mateix era desagradable. Alguns interns també tenien entre 1 i 3 hores d'activitats. No obstant això, segons ens van explicar, la sala d'activitats disposava únicament d'una taula amb tres cadires i un joc de taula fabricat per un dels interns. Tots els testimonis coincidien en la inexistència d'una oferta de programes o activitats destinades al tractament, malgrat a establir-se el tractament penitenciari com l'eina imprescindible per a la seva progressió al règim ordinari. D'altra banda, diversos interns coincidien en que alguns funcionaris mostaven una actitud agressiva i prepotent, insultant i faltant el respecte als interns. Són varis els interns que van manifestar que, per la nit, després del tancament de cel·les, van patir registres nocturns i agressions, confirmant altres interns com escoltaven als funcionaris pegar altres presos per les nits.

Un dels casos més mediàtics, i que també van procedir a registrar al nostre sistema, va ser el de Raquel E.F., una jove que es va treure la vida en el DERT de la presó de Brians 1 a l'abril del 2015, després d'haver passat prop de 9 mesos en règim tancat. Raquel havia denunciat en repetides ocasions la situació d'aïllament continuat a la que estava sotmesa juntament amb diversos episodis de maltractaments que havia patit, donant mostres evidents de la situació de desesperació que estava vivint.

El Departament de Justícia va iniciar una investigació interna pels fets que van envoltar la mort de Raquel, con-

cloent després de més d'un any d'investigació que no s'havia produït cap negligència ni dèficit en l'actuació dels funcionaris de Brians 1, sense reconèixer cap tipus de responsabilitat per part de l'Administració Penitenciària²⁷. Aquesta no va ser l'única mort esdevinguda en els DERT, ni l'única en el de Brians 1, com es veurà amb més deteniment a continuació.

La falta de resposta institucional davant un cas tan greu com el de Raquel, juntament a la preocupació pel creixent nombre de suïcidis i denúncies per maltractaments en aquests departaments va portar a la CCPDT, a la qual també pertany l'OSPDH, a iniciar una campanya cap a l'eradicació dels DERT. Amb aquest objectiu es va començar a treballar en un estudi que pogués servir de base per fomentar un debat social més ampli en relació amb aquests departaments²⁸.

La CCPDT va sol·licitar la constitució d'un Grup de Treball en el Parlament de Catalunya per a impulsar l'obertura d'un debat polític sobre la legitimitat, l'eficàcia i la necessitat d'aquest règim penitenciari. Finalment, la Comissió de Justícia del Parlament de Catalunya va aprovar la constitució d'un Grup de Treball sobre el Departaments Especials de Règim Tancat. En paral·lel al Grup de Treball, la CCPDT va portar endavant una campanya mediàtica per a informar al públic general sobre l'aïllament penitenciari, la campanya 21 hores²⁹.

En les sessions, que van començar a principis de 2017, van participar experts sobre el tema (Entre ells: professors, metges, una ex-jutgessa de vigilància penitenciària, advocats, etc.), representants sindicals dels funcionaris de presons, el Síndic de Greuges i especialistes internacionals com Mauro Palma i Juan Méndez.

Per a la cinquena sessió estava prevista la compareixença de tres interns del DERT de Brians 1, el lloc on més notícies de maltractaments i suïcidis arribaven a les organitzacions de defensa dels drets humans. Encara que el Grup Parlamentari havia aprovat la seva

27. Des d'Irdia (organització que perteneix a la CCPDT) es va interposar una reclamació patrimonial davant la Generalitat de Catalunya en representació dels familiars de Raquel E.F., la qual fou desestimada. S'ha presentat posteriorment una demanda en el Jutjat de lo Contenciós-Administratiu que es troba pendent de resolució judicial.

28. CCPDT, *El aislamiento penitenciario en Catalunya desde una mirada de defensa de los derechos humanos*, 20 d'abril de 2016, www.prevenciontortura.org/general/informe-sobre-el-aislamiento-penitenciario-en-catalunya/.

29. *21 hores en una cel·la? Manifest en contra de l'aïllament penitenciari* <http://21hores.cat/>.

compareixença en seu parlamentària, la DGSP es va oposar, al·legant qüestions de seguretat. La DGSP va proposar que la compareixença dels presos es fes a través d'unes entrevistes que els propis funcionaris passarien als interns i que es registrarien per àudio. La CCPDT va denunciar la situació de vulnerar el principi de proximitat i la restricció del dret de llibertat d'expressió i va sol·licitar que, al menys, fossin els i les diputades qui es traslladessin a la presó, amb presència de membres de la Coordinadora, per a entrevistar-se amb els presos. Un cop més la DGSP va rebutjar la petició i va autoritzar únicament a que les diputades es traslladessin a presó per ésser presents en la declaració gravada dels interns. El testimoni dels tres ex-interns del DERT de Brians 1 va resultar tan impactant per els diputats i diputades, que així ho van manifestar, que van accedir a la petició de la CCPDR de celebrar una sessió extraordinària del Grup de Treball amb l'objectiu de poder escoltar al Director del CP Brians 1 i tractar el problema específic del DERT de Brians 1, o *el forat negre de Brians 1*, com així va ser denominat per algunes de les Diputades.

A la darrera de les sessions, dedicada a tractar exclusivament la situació del DERT de Brians 1, va acudir únicament el seu Director, el Sr. Joan Carles Navarro, qui va negar tots els casos denunciats de maltractament i va explicar que els mateixos es devien a patologies dels presos els quals tenen percepcions cognitives modificades o qui, degut a la seva personalitat límit, manipulen i menteixen. Al mateix temps es va acusar a les organitzacions de drets humans de manipular als presos i pressionar-los per a que fessin denúncies de maltractaments a canvi d'assistència jurídica, assenyalant públicament a l'OSPDH, i al seu Director, Iñaki Rivera Beiras. Aquestes afirmacions van ser titllades de greus i van mostrar la preocupació per part dels Diputats i Diputades. L'OSPDH, la CCPDT i la Coordinadora estatal van denunciar les acusacions posant en evidència la falta de cultura democràtica i recordant que precisament l'Estat espanyol ha estat condemnat fins 8 ocasions pel TEDH per no investigar suficientment la tortura³⁰. Un cop

concloues les sessions, la CCPDT va presentar les seves pròpies conclusions i recomanacions, amb la finalitat de facilitar i compartir amb els Grups Parlamentaris els principals arguments que han servit per fonamentar el posicionament en contra de l'aïllament penitenciari, per ésser incompatible amb la dignitat de les persones i dels drets humans i fer inviable la reinserció social³¹.

L'emanació de la Circular 2/2017 i la seva aplicació a les presons catalanes

Per part seva, la DGSP, contant també amb les conclusions elaborades en el marc del *Grup de Treball*, va emetre, a mitjans de 2017, una nova Circular (2/2017) mitjançant la qual es substituïa la Circular 5/2001 i es proposava reformar els DERT. Els canvis introduïts més significatius han estat:

- (a) Reduir els terminis de la revisió de grau als 45 dies;
- (b) Augmentar les hores d'activitats per als interns en art. 93 RP, que gaudiran d'un mínim de 6 hores diàries fora de la cel·la;
- (c) Prestar especial atenció als interns que presenten problemes de salut mental i que es troben en DERT.

Efectivament, hem pogut constatar com en alguns DERT s'estan paulatinament implementant les millores previstes a la Circular 2/2017. Cal assenyalar no obstant això que, basant-nos en el que ens van comunicar alguns interns -que per suposat no representen la totalitat dels interns en DERT-, en altres Departaments Especials la situació no es pot considerar tan positiva.

Com a exemple, podem reportar el testimoni d'un intern del CP Ponent que porta varis mesos classificat en art. 93 RP, qui prefereix gaudir exclusivament de dues hores de sortida al pati i rebre la visita per part d'una educadora solament durant mitja hora a la setmana. A més a més, el jove presenta greus malalties

30. Per a una anàlisi més detallada sobre la constitució i les sessions del *Grup de Treball*, es pot veure el document CCPDT, *El camino en la lucha por la erradicación de los Departamentos Especiales de Régimen Cerrado en Catalunya*, en CPDT, *Informe 2016. La tortura en el estado español*, <http://www.prevenciontortura.org/wp-content/uploads/2017/06/Informe-CPDT-2016-final.pdf>.

31. Es remet al document integral, CCPDT, *Conclusiones en vers del grup de treball sobre els departaments especials de règim tan-cat (DERT)*, <http://iridia.cat/wp-content/uploads/Conclusiones-Grup-Treball-DERT-CPDT.pdf>.

mentals diagnosticades i varis antecedents d'autòlisi (en varies ocasions l'intern ha ingerit material estrany com piles i fulles d'afaitar) i sembla no rebre l'assessorament psicològic que necessitaria.

Un altre intern del CP Quatre Camins refereix que porta 11 mesos seguits en DERT. Segueix estant classificat en art. 93 RP, surt dos hores al pato amb un altre company, veu a la professora un cop a la setmana, al psicòleg cada 2 o 3 mesos i a la educadora un cop al mes.

Malgrat que hem de valorar positivament els canvis recollits a la Circular 2/2017, en particular el nombre de les hores fora de la cel·la pels interns classificats en art. 93 RP, hem pogut veure com, en alguns casos, l'intern o interna està obligada a romandre igualment entre 20 i 22 hores a la cel·la en conseqüència a l'aplicació del art. 75 RP, rubricat *Limitacions regimentals i mesures de protecció personal*. La norma preveu que el Director del centre penitenciari pugi restringir el règim de vida de l'intern, prèvia autorització del Jutjat de Vigilància Penitenciària. Per tant, quan s'acaba de descriure, sembla ser una manera d'esquivar allò previst per la nova Circular.

Las afectacions als drets humans produïdes per l'aïllament

Gairebé la totalitat d'interns que durant les seves trajectòries penitenciàries han experimentat el règim de vida tancat i que han contactat amb el SIRECOVI han confirmat l'afectació d'alguns dels seus drets fonamentals durant la permanència en primer grau.

L'afectació al dret a la salut

In primis, cal destacar la seriosa afectació al dret a la salut. L'absència de contacte social i d'activitats, i el diàleg permanent amb la pròpia consciència en un context de total solitud durant més de 15 dies pot donar lloc als següents símptomes: palpitations, dispnea, sensació de falta d'aire, sudoració excessiva, deteriorament visual, pèrdua d'apetit, pèrdua de pes, molèsties

gastrointestinals (nàusees, vòmits, diarrea, estrenyiment...), debilitat i fatiga profunda, dolors osteomusculars generalitzats, cefalees, etc. A nivell psicològic, els professionals mèdics descriuen símptomes que es poden mantenir després de l'aïllament, entre d'ells: l'ansietat, la claustrofòbia, l'agressivitat, la irritabilitat permanent i la impotència, depressions diverses, símptomes al·lucinatoris, psicosi, trastorns cognitius i deixadesa en hàbits d'auto-cura, entre d'altres³².

En relació amb els símptomes d'agressivitat e irritabilitat permanent, podem confirmar que varis interns amb qui ens pogut entrevistar reconeixen presentar aquests símptomes. Molts cops, els interns que passen llargs períodes en DERT desenvolupen una actitud violenta -i sobretot desesperada- el que ha motivat en molts casos l'obertura de múltiples expedients disciplinaris. Això suposa una espècie de *bucle*, en quan l'absència d'un expedient és la principal condició que permet la progressió a segon grau.

Cal assenyalar que, en la majoria de casos, les Juntes de Tractament per a realitzar la classificació en greus, empenen una eina de caràcter actuarial anomenada *Ris-Canvi*. Aquesta eina s'empra per a mesurar el grau de reincidència violenta del reclus a través de l'anàlisi de les respostes a una sèrie d'ítems. Generalment la seva aplicació en els casos d'interns classificats en primer grau té com efecte fomentar el manteniment de l'intern en situació de règim tancat, la qual cosa es justifica per la presumpta perillositat de l'intern, deduïda per una sèrie molt llarga d'indicadors (entre d'altres, per exemple, la imposició de noves sancions) sense valorar les condicions globals del cas i sobretot els efectes nocius causats per l'aïllament.

D'aquesta manera, l'accés al segon grau es converteix, en alguns casos, en quelcom molt difícil d'aconseguir. El ja anomenat com *bucle* que així va generant implica una ulterior conseqüència: l'augment de la reincidència per aquests perfils d'interns i internes. De fet, segons dades oficials elaborades per la DGSP, els interns i les internes que acaben de complir la pena estant classificats en primer grau presenten una taxa de rein-

32. Es remet a la compareixença de la metgessa Olga Casado en el marc d'una sessió del *Grup de Treball* i a dos estudis doctrinals: Ríos Martín, Cabrera Cabrera, *Mirando el abismo: el régimen cerrado*, Madrid, 2002 y SHALEV, *A sourcebook on solitary confinement*, London, 2008.

dència d'almenys del doble d'aquella presentada pels interns que surten de presó en règim ordinari³³.

També el Síndic de Greuges en diferents informes s'ha manifestat d'una manera molt crítica sobre l'aïllament penitenciari i el règim tancat;

... el règim de primer grau [...] és incompatible amb els principis bàsics establerts a la Declaració Universal dels Drets Humans, així com l'orientació de reinserció social i reeducació que imposen la CE i la LOGP. L'absència d'un límit temporal en l'aplicació d'un règim tan restrictiu incideix tan en la salut física com psíquica de l'intern i, sovint, es generen més mals dels que presumptament es volen alleujar, tota vegada que s'incrementa la potencialitat criminal i la violència intra-institucional³⁴.

A continuació, adjuntem el testimoni d'un intern que exemplifica com la permanència en DERT afecta al dret a la Salut i altres drets fonamentals, que mai deuen veure's afectats en el marc del compliment d'una pena privativa de llibertat sense perjudicar els altres drets. Per tot això es considera que el primer grau pot arribar a constituir un tractament cruel inhumà i degradant prohibit pels articles 1 i 16 del Conveni contra la Tortura de Nacions Unides i per l'article 3 del Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals.

Jove del CP Quatre Camins aïllat en DERT refereix haver romàs 3 mesos passant fred en una cel·la durant 24 h sense sortir al pati pel fred, perquè no deixaven a la seva família entregar-li roba. En el DERT li van subministrar una medicació que gairebé li impedia parlar i que, segons la família del jove, li va causar afectacions cognitives, com problemes de memòria. En repetides ocasions, l'intern va manifestar que se sentia perseguit pels funcionaris, qui inter-

ceptaven les seves comunicacions i el vigilaven permanentment.

La contenció mecànica com tracte cruel, inhumà i degradant

Cal assenyalar que un altre tema estrictament relacionat amb el de l'afectació al dret a la salut i el DERT, és el de la contenció mecànica com mitjà coercitiu. En el supòsit en el qual un intern o interna -o que bé ja es troba en DERT per estar classificat en primer grau, o bé estant en règim ordinari- es trobi en un estat d'alteració que pugui posar en perill la seva vida o aquelles de qui l'envolten, es procedirà a portar-lo a la cel·la de contenció mecànica. Malgrat que l'article 72.1 RP afirmi que *el seu ús proporcional a la finalitat pretesa, mai suposarà una sanció encoberta, i només s'aplicarà quan no existeixi altra manera menys agreujant per aconseguir la finalitat perseguida i pel temps estrictament necessari*, en nombroses ocasions els interns ens han referit haver romàs lligats durant hores -a vegades inclús dies- de manera continuada i haver patit tractaments humiliants i vexatoris. Vegin-se els testimonis a continuació.

Intern del CP Mas d'Enric, refereix que després d'una discussió amb els funcionaris li van pegar i el portaren al DERT. Refereix que entre 8 funcionaris van intentar reduir-lo en la cel·la d'escorcoll, però al no aconseguir-ho, el van portar a la cel·la de contenció mecànica, on el van lligar en posició *Superman*³⁵. L'intern refereix que va demanar als funcionaris anar al lavabo i li va contestar *pixa't a sobre*. Refereix que el va visitar un metge i que li va posar una injecció que el va deixar totalment sedat. Refereix que tampoc li van treure les contencions a l'hora de prendre la seva medicació habitual, així que es va vessar tot i va haver de llepar la llitera. Manifesta haver estat 36 hores seguides en posició *Superman*³⁶.

33. Només el 30% dels interns que surten estant en segon grau tornen a delinquir, mentre que per als que surten en llibertat directament des del DERT el percentatge augmenta al 60%. Carles Soler Iglesias, *Subdirector de Programes de Rehabilitació i Sanitat de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, Les normes no escrites en l'aprovació de permisos penitenciaris*, ICAB, 25 de abril 2018.

34. MCPT, *Informe anual del Mecanisme Català per a la prevenció de la tortura*, 2015.

35. La immobilització en posició *Superman* consisteix a lligar a la persona de cap per avall, amb un braç lligat a la llitera a l'altura del cap i deixant l'altre posat al llit al llarg del cos, però igualment lligat, com cadascuna de les cames.

36. L'estat psicològic de l'intern, fruit de patologies mentals prèvies aguditzades després de llargs períodes en aïllament, impossibilita conèixer la data concreta en la qual van tenir lloc els citats fets.

Intern del CP Mas d'Enric refereix que el dia de març fou sotmès a un escorcoll integral injustificat i després d'un altercat amb uns funcionaris el van portar a la cel·la de contenció mecànica, on el va lligar boca de cap per avall, de braços i cames amb les cintes terapèutiques. L'intern refereix que durant la immobilització un dels funcionaris el va intentar torçar el genoll, i un altre li va posar el dit a l'ull per fer-li mal. L'intern refereix haver estat immobilitzat des de les 8h fins les 18h. Va estar 10 hores lligat a una llitera despullat, ja que els funcionaris només li van posar una manta en mig cos.

Intern del CP Quatre Camins explica que, al febrer del 2018, estant classificat en art. 94 RP va trencar un vidre i va amenaçar amb autolesionar-se. Entraren els funcionaris amb els escuts i allà el van mantenir lligat de cap per avall durant 12h. Refereix que cada dues hores l'anaven a veure el metge, el cap de serveis i dos funcionaris. Manifesta que no el deslligaren en cap moment durant les 12h, i no li van donar ni menjar ni aigua. Explica que ell ni tan sols va demanar anar al bany perquè li haurien proporcionat un got on fer les seves necessitats.

Intern del CP Lledoners relata que el dia 26 de setembre de 2017, després d'una baralla amb un funcionari va cremar la seva cel·la. Quan el van treure de la cel·la refereix que varis funcionaris li van pegar al passadís. Després fou traslladat a una cel·la de contenció on el van lligar cap per avall durant més de 10h, sense menjar ni beure i tenint que fer-se les seves necessitats a sobre. Després de ser deslligat, va continuar a la cel·la de contenció 4 dies més sense possibilitat de canviar-se de roba ni de sortir en cap moment.

La pràctica de la contenció mecànica ha estat criticada molt durament per part del CPT. Assenyalant que en particular, la immobilització en posició de Superman constitueix un tractament cruel, inhumà i degradant, i en els casos més greus inclús tortura. El CPT proporciona els criteris per a una correcta aplicació d'aquest mitjà coercitiu: la seva utilització deu configurar-se sempre com *última ratio*, mai pot substituir una sanció i sempre ha de realitzar-se en un entorn mèdic³⁷.

Aquestes recomanacions han estat recollides també a la *Guía de Buenas Prácticas en Contenciones Mecánicas* del Defensor del Poble, malgrat això, segons es després dels relats proposats, la contenció mecànica segueix essent una pràctica normalitzada i de caràcter molt aflictiu.

L'afectació al dret a la integritat física i moral

Com queda patent pels relats adjuntats, un altre dret del reclus que molt sovint es veu afectat en el DERT, és el dret a la integritat física i moral i el dret a no patir tractaments o penes cruels, inhumanes o degradants (art. 15 CE). El risc de patir maltractaments en aquests departaments és molt més alt que en un mòdul de règim ordinari, en quant l'aïllament genera opacitat, invisibilitat i, conseqüentment, arbitrariedad.

Malgrat que en tots els DERT deuriem haver-hi instal·lades càmeres de vídeo-vigilància permanentment en funcionament, davant la presència d'algunes de maltractaments ens trobem amb espais en els que no hi ha càmeres o amb casos en els que davant la petició del seu contingut des de l'administració del centre es dificulta l'accés a les gravacions. Segons manifesten varis interns, en el cas de verificar-se un episodi de maltractament, freqüentment l'administració al·lega que les càmeres no estaven en funcionament o que les gravacions ja s'havien esborrat. Tot això impedeix provar el succeït, tenint en compte que, al tractar-se d'un departament d'aïllament, generalment no hi ha altres interns o internes que puguin actuar de testimonis, i que com es tractarà més endavant a la majoria dels casos els informes mèdics són incomplets i parcials.

No obstant això, cal assenyalar que els episodis de violència i maltractaments ocorren també en mòduls ordinaris, malgrat això, generalment, l'intern acaba gairebé sempre en el DERT: en aïllament provisional i seguidament en una cel·la d'aïllament (inclús abans que s'emani l'acord sancionador definitiu), o directament se li torna a primer grau. Vegi's el següent cas:

Intern del CP Brians 2 manifesta que el dia 12 de juny de 2016 mentre es trobava a la cel·la d'un mòdul de segon grau, el van cridar per l'intèrfon per a baixar a

37. CPT/Inf. (2007), 28.

signar uns documents. L'intern refereix que en aquell moment estava patint una hipoglucèmia que li impedia moure's i així li va manifestar al funcionari. Poc després van pujar a la seva cel·la varis funcionaris i segons refereix l'intern un d'ells li dona una bufetada i li ordena que es posi contra la paret, i així ho va fer. Refereix que un altre funcionari el va començar a asfixiar posant-li les mans en el coll. Després, segons relata, els 3 funcionaris van començar a donar-li cops de puny i colpejar-lo amb els *walkis* en els genolls. Explica que després de l'agressió, el van portar al DERT i allà li van dir que si denunciava sortiria de la presó en un taüt. Finalment, el van regressar a primer grau i va passar gairebé 3 mesos en DERT.

Per últim, cal destacar que en els primers quatre mesos del 2018, tres interns contactaren amb l'equip SI-RECOVI per a denunciar episodis de maltractaments i agressions ocorreguts en el DERT del CP Mas d'Enric (Tarragona).

Un intern relata que, el dia 14 d'abril de 2018 arrel d'una discussió amb un altre reclus, els funcionaris el van portar a una cel·la d'aïllament provisional, on, després de varies hores, va colpejar la finestra per a sol·licitar el seu sopar i la seva medicació. De seguida van arribar varis funcionaris, els qui, segons manifesta l'intern, el van reduir molt violentament i li van pegar una forta pallissa. Explica que d'allà el portaren a la cel·la de contencions, on va romandre lligat al voltant de 8h sense ser deslligar en cap moment i on van seguir pegant-li. Arrel d'aquest episodi l'intern fou regressat a primer grau.

Un altre intern refereix haver patit un episodi de maltractaments en el marc d'una contenció mecànica en el DERT del CP Mas d'Enric el 4 de març de 2018. Refereix haver rebut cops quan es trobava immobilitzat i que va romandre lligat a la llitera de la cel·la de contenció durant 4h.

Un reclus de 60 anys refereix que alguns funcionaris li peguen sense cap motiu en llocs on no hi ha càmeres (per exemple, dintre de la cel·la) i que per protestar en contra de les agressions patides -ocorregudes no només en el CP Mas d'Enric- entre març i abril de 2018 es va posar en vaga de fam durant 24 dies, arribant a perdre gairebé 15 quilos.

Totes aquestes situacions han estat comunicades (a més a més d'instàncies internacionals en algun cas) al Síndic de Greuges, al Defensor del Poble i a la DGSP, que, segons protocol, deuria obrir investigacions internes al respecte. Desitgem que siguin investigacions efectives i que els inspectors responsables designats considerin també les versions proporcionades pels interns i no es justifiqui la inexistència de mala praxis al·legant la insuficiència de proves, que com ja es va explicar es pràcticament estructural en els DERT, per la seva pròpia opacitat congènita.

Suïcidis i altres morts

Al setembre del present any rebem la trista notícia d'un suïcidí per part de la família d'una interna del CP Brians 1 -Gina Katherine Hernández Gómez- qui el passat 5 d'agost es va penjar a la seva cel·la del DERT. Segons relaten els seus familiars la Sra. Hernández va començar a manifestar simptomatologia psiquiàtrica des del seu ingrés a presó. El seu primer aïllament es va produir al mes de ser internada i des de llavors va estar entrant i sortint del DERT per diversos motius.

Tot això va portar a que el seu estat de salut mental s'anés deteriorant, i així ho manifestà a la seva mare en diverses ocasions, expressant que la estaven sometent a altes dosis de tranquil·litzants i a maniobres de contenció mecànica fins 24 hores seguides. La Sra. Hernández va intentar treure's la vida en varies ocasions, la primera vegada tallant-se els canells. Al mes d'abril va sofrir de nou una forta crisi nerviosa per la qual va haver de ser hospitalitzada. Segons relaten els seus familiars, quan va ser traslladada de nou al Centre Penitenciari, la Sra. Hernández va sol·licitar al Centre una ordre d'acompanyament, perquè li feia por que quan es quedés sola tornessin els pensaments suïcides. Aquesta sol·licitud va ser negada pel Centre Penitenciari de Ponent, essent traslladada al Centre Penitenciari de Brians 1 i classificada en primer grau, on va a aparèixer morta en la seva cel·la d'aïllament.

Des del Centre Penitenciari Brians 1, afirmen que no coneixien l'història psiquiàtrica de la interna i que ella mai va donar indicis de voler treure's la vida, pel que mai li van aplicar un Protocol de prevenció de suïcidis. A causa de tots aquests antecedents i les circumstàncies que envolten al cas, els familiars denunciaven que no hi ha sufi-

cient informació sobre el cas i que la seva mort genera dubtes. La pròpia recerca judicial ha denegat sistemàticament la proposta de diferents proves -que haguessin pogut donar llum sobre el cas i tranquil·litat als seus familiars- generant encara més dubtes, opacitat i desesperació en els seus familiars.

Cal assenyalar que aquest no ha estat l'únic suïcidi ocorregut recentment en el DERT del CP Brians1; el 30 de novembre de 2017, un altre intern, Lewys Alfaro Orraca, es va penjar a la seva cel·la del Departament Especial, la n° 208, després de tan sols 5 dies d'aïllament³⁸. La seva família també denuncia que apareixen moltes irregularitats sobre els fets, sobre la documentació presentada pel centre i sobre la informació relativa a la seva mediació.

Aquestes morts remarquen novament els impactes psicològics de l'aïllament penitenciari i la necessitat de qüestionar amb força aquest règim carcerari. Tal i com les pròpies famílies denuncien, són morts que ocorren sota custòdia dels poders públics i haurien d'assegurar recerques més contundents i, sobretot, donar més informació i transparència.

Conclusions i recomanacions

En primer lloc, es fa necessari assenyalar que serà objectiu del SIRECOVI romandre vigilant pel que fa al compliment de la legalitat a l'àmbit penitenciari i, molt particularment, als contextos d'aïllament (especialment respecte a l'efectiva aplicació de la Circular 2/2017).

Des de l'equip SIRECOVI considerem que qualsevol forma d'aïllament en si mateixa -excepte en els casos en els que sigui a petició del propi intern o interna- representa una violació dels drets fonamentals de les persones privades de llibertat i pot, per tant, considerar-se com un tracte cruel, inhumà i degradant.

Tenint en compte l'anteriorment assenyalat, creiem imprescindible fer èmfasi en el fet que cap de les recomanacions que s'han proposat al llarg del present text, o que es presentin a continuació, ha de ser entesa en el sentit d'humanitzar l'aïllament i, en conseqüència, el tracte cruel, inhumà i degradant.

A partir de lo constatat durant les nombroses visites realitzades per part dels membres de l'equip SIRECOVI i de les entrevistes mantingudes amb les persones preses, podríem arribar a considerar els Departaments Especials com *entorns torturants*, entenent amb aquesta expressió un espai en el qual influeixen múltiples factors que sumats i aplicats al reclus o a la reclusa podrien arribar a constituir un tracte cruel, inhumà i degradant.

Segurament, el principal d'aquests factors a tenir en compte és el nombre d'hores de tancament a la cel·la. Com s'ha vist, en els últims mesos hem pogut constatar com en alguns centres penitenciaris s'estan fent esforços considerables per deixar enrere l'aïllament a la cel·la durant 21 o 22 hores, tal i com preveu la Circular 2/2017. Tanmateix, aquesta millora es pot observar únicament en alguns dels centres penitenciaris catalans, i només aplicada als interns i internes classificats en art. 94 RP, mentre que els interns/es *extremadament perillosos*, és a dir, aquells classificats en art. 93 RP, romanen tancats durant 21 hores a la cel·la, com si estiguessin complint una sanció d'aïllament, i no una modalitat de tractament, tal i com es defineix la classificació en primer grau.

Cal remarcar que, més enllà del nombre d'hores fora de la cel·la, és fonamental que les activitats tractamentals ofertes no serveixin només per ocupar el temps de l'intern (com per exemple sortir al pati, mirar la televisió o jugar a jocs de taula), havent de tenir algun tipus de *valor positiu* per al reclus.

Així, s'espera un compliment efectiu de la nova Circular en tots els centres penitenciaris catalans, en particular en relació a les hores fora de la cel·la i a l'excepcionalitat de la classificació en primer grau.

Davant la comissió d'infraccions per part dels interns o internes es considera preferent aplicar una sanció d'aïllament, en lloc de procedir directament a la regressió de grau. Tot i que considerem que la sanció d'aïllament s'hauria d'aplicar únicament en casos molt excepcionals i, tal i com preveu l'art. 254.4 RP, el reclus hauria de poder complir-la en la seva pròpia cel·la, sense ser traslladat al DERT.

S'espera també el total abandonament de sancions d'aïllament, la duració de les quals superi els 14 dies, tal

38. La defensa legal en els dos casos ha estat assumida per la organització Iridia.

i com preveu la normativa internacional i com ha sigut reiteradament recomanat per part del Relator de Nacions Unides, el CAT i el CPT.

Tal i com hem vist, els testimonis dels interns que han experimentat el règim de vida tancat durant llargs períodes semblen evidenciar que aquest règim de vida provoca, en al majoria dels casos, greus afectacions a nivell psicològic. Afectacions que, moltes vegades, es sumen o agreugen problemàtiques psicològiques prèvies a la classificació en aïllament, i en algun cas inclús a l'ingrés a presó, contribuint a crear per tant situacions molt difícils de gestionar i estabilitzar.

Des del SIRECOVI considerem intolerable que els interns amb problemes psiquiàtrics siguin classificats en primer grau, en la mesura que el règim d'aïllament pot empitjorar encara més el seu ja precari estat de salut mental, portant a episodis d'autòlisi i en casos extrems, inclús al suïcidi, com en els casos de Raquel, Lewys i Gina.

De la mateixa manera, considerem prioritari intensificar el suport psicològic per a tots els interns classificats en primer grau, donat que l'aïllament perllongat genera seqüeles psicològiques que poden afectar a la persona presa de diferents maneres, depenent del propi subjecte.

Un dels factors que fan de l'aïllament un *entorn torturant* segurament sigui l'ús de la contenció mecànica. Des del SIRECOVI considerem que la immobilització per raons regimentals, encara que es realitzi utilitzant les cintes terapèutiques, constitueix un tracte cruel, inhumà i degradant. Els interns amb els que ens hem pogut entrevistar relaten aquesta experiència com a summament traumàtica i vexatòria, al sotmetre al reclus a una situació d'extrema vulnerabilitat i humiliació.

Per això, es considera que no s'hauria d'aplicar en cap circumstància, excepte en els casos en què s'apliqui per raons sanitàries, i es realitzi exclusivament per personal mèdic al mòdul d'infermeria.

Com ha sigut àmpliament assenyalat al llarg del present apartat, al DERT, per la seva opacitat congènita, hi ha més probabilitat de que es produeixin maltractaments que als mòduls de regim de vida normal. Provar aquests fets en un context d'aïllament es fa encara més difícil, ja

que l'intern transcorre la major part del temps en solitud. Per tant, davant qualsevol al·legació de maltractament s'hauria de facilitar l'accés a les gravacions de les càmeres de videovigilància a l'intern i al seu lletrat, al ser aquestes gravacions (juntament amb els informes mèdics) les úniques fonts de prova possibles en un departament d'aïllament.

Així mateix, a pesar de que per garantir el dret a la intimitat i a la privacitat de les persones preses, no pugui haver-hi càmeres de videovigilància a totes les cel·les, es recomana que es puguin habilitar sistemes d'àudio gravació a les cel·les d'aïllament provisional i a les cel·les on es duen a terme els escorcolls integrals, al poder constituir un mitjà de prova molt útil tant per a les investigacions internes de les DGSP com per a les investigacions judicials.

En aquest sentit, s'espera també més implicació per part del Jutges de Vigilància Penitenciària, qui a pesar de no poder instruir autònomament un procés penal per lesions o per delictes contra la integritat moral (han d'avisar al Jutjat de Guàrdia competent), estan obligats a vetllar pels drets de les persones que es troben a presó, a vigilar la manera en què es compleix la condemna imposada, i a corregir, si fos necessari, la feina de l'Administració Penitenciària. Fins aquest moment hem pogut constatar una falta absoluta de confiança per part dels interns cap a aquesta institució, perquè pràcticament en la totalitat de casos estudiats, els Jutges de Vigilància Penitenciària es limiten a aprovar tot el que ha estat decidit per part de l'Administració.

L'ATENCIÓ SANITÀRIA EN ELS CENTRES PENITENCIARIS CATALANS

Introducció

La legislació vigent reconeix que la privació de llibertat no pot suposar mai una restricció de la resta de drets fonamentals, disposant, per tant, les persones privades de llibertat del mateix dret a la protecció de la salut que qualsevol altre ciutadà lliure. Per tant, és competència dels poders públics organitzar i tutelar la salut pública a través de mesures preventives i de les prestacions i serveis necessaris.

A més a més, com assenyala CPT un nivell inadequat d'assistència sanitària pot conduir ràpidament a situacions que caiguin dins l'àmbit del terme *tracte Cruel inhumà i degradant* (CPT, 1993)³⁹.

Les queixes i/o peticions sobre aspectes relatius a la salut i a la falta d'atenció mèdica a les persones privades de llibertat en centres penitenciaris, són una de les temàtiques recurrents en relació amb les quals contacten amb el SIRECOVI aquestes persones i/o els seus familiars.

L'absència o el retràs en l'atenció per part d'un professional mèdic, l'inexistent o deficient seguiment que es porta a terme d'alguns interns/es que pateixen certes patologies cròniques o malalties greus, l'absència per part dels professionals mèdics que donin comptes de les lesions denunciades o la negativa per part dels professionals mèdics del centre a entregar als interns i internes còpies dels informes o de les seves històries clíniques completes, són exemples dels continguts d'aquestes queixes.

Però, més enllà del contingut concret de les peticions rebudes, s'observa entre una gran part dels interns i internes que han contactat amb el SIRECOVI, una sensació general de desatenció i, en alguns casos, de desconfiança cap a gran part del personal sanitari que treballa en els centres penitenciaris catalans. Molts interns/es manifesten sentir-se sols, preocupats, desorientats o espantats davant la presència de malaltia o la incertesa en relació al seu curs.

Quant als casos atesos per l'Equip fins al moment de dones privades de llibertat, caldria destacar que les queixes relatives a aspectes de la salut de les mateixes no impliquen generalment a professionals sanitaris, referint-se en la majoria de casos a aspectes de tipus estructural -com la inexistència de les instal·lacions adequades- o institucionals- com la negativa de les juntes de recolzar excarceracions per motius de salut.

En el present epígraf es portarà a terme una anàlisi de tot allò registrat pel SIRECOVI relatiu a l'atenció sanitària en els centres penitenciaris catalans. En primer lloc,

realitzarem una breu introducció a la normativa en la que s'emmarca el tema de la sanitat penitenciària en el sistema català. Posteriorment, s'analitzarà el contingut de totes aquelles queixes d'interns i d'internes en centres penitenciaris catalans que fan referència a aspectes sanitaris a fi de realitzar una primera aproximació soci-jurídica a aquesta problemàtica que ens permeti identificar possibles factors a nivell estructural que puguin estar dificultant l'accés efectiu a aquest dret fonamental per part de les persones privades de llibertat.

Marc normatiu

Competències en matèria de sanitat penitenciària en Catalunya: dependència orgànica i funcional

La Llei 16/2003 de 28 de maig, de Cohesió i Qualitat del Sistema Nacional de Salut va establir que els serveis sanitaris dependents d'institucions penitenciaris havien de ser transferits a les comunitats autònomes per a la seva plena integració en els corresponents serveis autonòmics de salut en un termini de 18 mesos.

Mitjançant el Decret 399/2006, de 24 d'octubre, es van assignar al Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya les funcions en matèria de salut i sanitàries de les persones privades de llibertat en centres penitenciaris i en centres de justícia juvenil, i es van integrar en el sistema sanitari públic els serveis sanitaris d'aquests establiments. Aquest Decret (art.1.1.) preveu que el Departament de Salut, mitjançant el Servei Català de la Salut (*CatSalut*), ha de garantir, per mitjà dels professionals, els centres, els serveis i els establiments que integren el sistema sanitari públic, el dret de les persones privades de llibertat a l'assistència sanitària integral -comprensiva tant de la promoció de la salut i de la prevenció de la malaltia com de les accions de cura i de rehabilitació necessàries- amb el mateix nivell d'atenció mèdica i sanitària que el dispensat al conjunt de la població, garantint, així mateix, la continuïtat de l'assistència en el mitjà comunitari.

Així, com s'assenyala en el seu art 1.2 els serveis sanitaris s'integren a l'estructura organitzativa de l'Institut Català de la Salut (ICS), que assumeix la gestió, sense

39. Serveis d'assistència sanitària a presons, extracte de l'Informe General, publicat en 1993, - CPT/Inf (93)12-part. Comité Europeo per a la Prevenció de la Tortura y De les Penes o Tractes, Cruels Inhumans O Degradants (CPT).

perjudici de les facultats del Departament de Justícia de dirigir i supervisar el funcionament dels centres penitenciaris.

Així, s'adscriuen funcionals al ICS el personal sanitari del Departament de Justícia adscrit als serveis sanitaris penitenciaris i el personal administratiu de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, però no el personal administratiu sanitari dels centre penitenciaris, els quals mantenen la seva vinculació orgànica amb el Departament de Justícia, encara que funcionalment depenguin de l'ICS.

Aquestes disposicions s'articulen al seu torn en el Reglament Penitenciari establert en el seu art. 72 que *els professionals dels serveis sanitaris dels centres penitenciaris dependran orgànicament de l'entitat pública gestora de la sanitat penitenciària, i funcionalment d'aquesta i de l'adreça del centre penitenciari al que estiguin adscrits a cada moment.*

Atenent a les peculiaritats de l'atenció sanitària en les especials característiques dels centre penitenciaris el Decret 399/2006 preveu que el Departament de Salut i el Departament de Justícia hagin d'actuar coordinadament.

A aquest efecte es constitueix la *Comissió interdepartamental de coordinació de programes i actuacions en l'àmbit dels serveis sanitaris penitenciaris i de justícia juvenil*⁴⁰, entre les funcions de la qual es troben les d'aprovar els criteris generals de coordinació, protocols, plans i procediments per conciliar l'atenció sanitària amb les exigències de seguretat que requereix l'entorn peni-

tenciari o les ordres, circulars i instruccions d'àmbit organitzatiu que puguin afectar el funcionament dels serveis sanitaris penitenciaris i de justícia juvenil.

Drets dels interns i internes a la informació i a decidir en matèria de sanitat penitenciària.

El Reglament d'Organització i Funcionaments dels Serveis d'Execució Penal a Catalunya al seu Títol IV, Capítol I, detalla tota la normativa relativa a l'assistència sanitària de les persones privades de llibertat.

En el seu art. 85 aquest Reglament estableix que tots els interns hauran de tenir oberta una història clínica, que s'obrirà al moment del seu ingrés en un centre penitenciari i que acompanyarà a la persona interna si s'efectua un trasllat cap a un altre establiment; detallant, al seu torn, que els interns tindran dret a ser informats i a conèixer tota la informació relativa a la seva salut, la qual haurà de ser verídica i haurà de transmetre's en els termes adequats i comprensibles en funció de les circumstàncies que presentin.

Més endavant, en el mateix article, en consonància amb la Llei General de Sanitat i la Llei Bàsica Reguladora de l'Autonomia del Pacient⁴¹, es determina que qualsevol intervenció a l'àmbit de la salut requeria que l'interna o l'intern hagin atorgat el seu consentiment específic -el qual pot ésser revocat en qualsevol moment- i que hagi estat informat/ada en els termes establerts a l'apartat anterior i amb els requisits previstos a la normativa vigent⁴².

40. (1): Aquesta comissió està compostat per: a) El/la secretari/a general del Departament de Justícia o persona en qui es delegui, amb rang de director/a general. b) El/la secretari/a general del Departament de Salut o persona en qui es delegui, amb rang de director/a general. c) El/la secretari/a de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil en qui es delegui, amb rang de director/a general. d) El/la director/a gerent de l'Institut Català de la Salut o persona en qui es delegui. e) El/la director/a de el Servei Català de la Salut o persona en qui es delegui. f) Un/a membre en representació de cadascun dels dos departaments, designat pels respectius secretaris o secretàries generals, amb rang mínim de sotsdirector/a general.

41. L'art. 10 de la Llei General de Sanitat estableix que el pacient té dret a la lliure elecció entre les opcions que li presenti el responsable mèdic del seu cas, sent precís el previ consentiment escrit de l'usuari per a la realització de qualsevol intervenció, excepte quan la no intervenció suposi un risc per a la salut pública, quan no estigui capacitada per prendre decisions, -en aquest cas, el dret correspondrà als seus familiars o persones reunides a ell -, per raons d'urgència si la demora pot ocasionar lesions irreversibles o existeix perill de defunció. L'article 2 de la Llei Bàsica Reguladora de l'Autonomia del Pacient estableix que tot pacient o usuari té dret a negar-se al tractament, excepte en els casos determinats en la llei.

42. El Reglament Penitenciari reconeix el dret a l'assistència sanitària, la necessitat del consentiment informat previ de l'intern per al tractament mèdic-sanitari, però introdueix una diferència important respecte a la Llei General de Sanitat, en relació a la negativa a rebre un tractament, en el sentit que l'intern no podrà negar-se al tractament quan corri perill la seva vida, mentre que a la persona lliure li és permès rebutjar un tractament encara que existeixi greu risc per a la seva vida, o quan es generi un risc a tercers.

Quant al dret a la informació dels familiars, estableix el mateix reglament en el seu art. 85 el dret de l'intern al fet que es faciliti als seus familiars, representants legals o persones vinculades, la informació assistencial, i l'obligació dels serveis sanitaris de promoure la participació de familiars i persones properes en el procés curatiu de la persona interna.

Queixes relatives a aspectes de salut penitenciària

En aquest apartat es detallaran tots aquells aspectes dels testimonis d'interns i internes en centres penitenciaris catalans que han contactat amb el SIRECOVI, que feien referència a aspectes relacionats amb l'atenció mèdica rebuda durant el seu pas per presó.

S'ha sistematitzat la informació en 7 apartats que en el seu conjunt recullen la totalitat de peticions rebudes relatives a aspectes mèdics o sanitaris.

Dificultats per a sol·licitar o acudir a cites mèdiques

El CPT en les seves visites a presons de l'Estat espanyol i concretament de Catalunya, ha pogut constatar que malgrat que els serveis d'atenció sanitària tenen, en termes generals, un nivell acceptable, en tots els centres visitats la delegació va rebre queixes que les peticions dels interns i internes per veure a un metge eren ateses amb un retard constant. Segons el CPT (2017:66) això es devia al fet que les peticions verbals i escrites eren tramitades per funcionaris de vigilància.

Molts interns i internes han contactat amb el SIRECOVI amb queixes sobre les dificultats amb les quals es troben en algunes ocasions per poder ser atesos per un metge. En alguns casos, manifesten portar temps esperant per poder acudir a la consulta mèdica, per exemple, un intern del CP Lledoners refereix portar 3 mesos esperant per ser atès.

Ens trobem amb altres casos en els quals els interns manifesten que certs funcionaris els amenacen, els coaccionen o fins i tot els agredeixen davant les seves sol·licituds per rebre atenció mèdica.

Per exemple, un intern de nacionalitat marroquina del CP Mas d'Enric explica que un dia que anava al metge a principis d'aquest any, un funcionari el va

pregunta pel motiu. L'intern manifesta que el va respondre dient-li que anava a per una pastilla només, però que finalment li va explicar més coses al metge. Refereix que al sortir de la consulta el funcionari li va dir en to amenaçant *te la vaig a cobrar, m'has mentit*.

Aquest tipus de pràctiques són descrites majoritàriament per interns estrangers, els qui en molts casos no tenen familiars ni ningú que els visiti.

Un intern del CP Mas d'Enric de nacionalitat marroquina ens relata en visitar realitzada en març del 2018 que el metge del centre insulta als interns estrangers, explica que a la seva darrera visita el metge li va dir *que collons vols, tornar al teu país* i diu que només el va receptar ibuprofèn.

Interns de diferents centres penitenciaris denuncien haver estat colpejats pels funcionaris després d'haver sol·licitat per l'interfon atenció mèdica per trobar-se malament durant la nit.

Un intern del CP de Ponent de nacionalitat gambiana relata que la nit del 30 de Juliol del 2015 li feia mal intensament l'estómac i així ho va comunicar al funcionari que estava aquella nit de guàrdia, sol·licitant repetides vegades ésser atès per un metge. Segons refereix, el funcionari no va atendre les seves peticions i li va dir que deixés de molestar. Relata que a les 8 del matí acudiren a la cel·la dos funcionaris que el van colpejar amb una porra al cap, li van donar cops de puny a la boca que li van fracturar dues dents davanteres i el van amenaçar dient-li que la propera vegada que es queixés el matarien. L'intern refereix que no va rebre atenció mèdica, ni pel mal d'estómac, ni per les lesions presumptament causades pels funcionaris.

Dels testimonis dels interns s'infereix que aquest tipus de pràctiques o actituds per part dels funcionaris són molt més habituals quan la sol·licitud d'atenció mèdica es produeix després d'incidents que van donar lloc a l'ús de la força per part dels funcionaris, identificant-se al mateix temps certes actituds per part d'alguns professionals sanitaris, que podrien suposar una complicitat davant aquest tipus de pràctiques per part d'aquests professionals.

Un intern del CP Mas d'Enric relata que l'11 d'agost del 2018 va sofrir una agressió per part dos funcionaris a la sala de paqueteria que li va causar lesions en el braç i en el coll. Refereix que l'incident li va generar molta ansietat i que després de sortir de la sala es va asseure al terra per tranquil·litzar-se, però a l'estona va perdre el coneixement i va començar a tenir convulsions. Refereix que quan es va despertar va ser traslladat a infermeria, on va explicar al metge el succeït, malgrat la qual cosa el metge va fer constar en l'informe que les lesions que l'intern presentava havien estat causades pel propi intern en desmaiar-se i que el mateix en estat d'agitació havia amenaçat als funcionaris. A l'intern se li va imposar un expedient per haver simulat un desmai.

Manca de seguiment en malalties greus o cròniques

Són també varis els interns i internes que pateixen malalties cròniques i/o greus que requereixen d'un seguiment perllongat en el temps, i que han contactat amb el SIRECOVI manifestant que des del centre penitenciarí no s'està duent a terme un correcte seguiment de la seva malaltia, o no s'està garantint el seguiment pautat per professionals mèdics externs al centre.

Són reiteratives les queixes d'interns que relaten que tenien programada amb mesos d'anterioritat una cita mèdica amb un especialista o una prova mèdica (proves que requereixen el trasllat de l'intern a un hospital o un centre mèdic de l'exterior) i que des del Centre no se'ls va traslladar, ni se'ls va informar del motiu del no trasllat.

En altres casos, els interns refereixen patir malalties greus per les quals no reben tractament o en relació a les quals no se'ls duen a terme proves diagnòstiques.

Per exemple, un intern del CP Puig de les Basses de 66 anys ens relata que la coordinadora sanitària li va dir en febrer del 2017 que tenia un embalum prop del cor, però, segons manifesta, a finals d'any encara no li havien fet cap prova. En visita el 12 de febrer del 2018 ens relata que feia uns anys, a causa d'una artrosi, van haver d'operar-li el braç esquerre, i que ara té un cargol clavat al canell que li causa molt dolor. També té la tensió molt alta i una apnea de la son i refereix porta 1 any i mig esperant a rebre tractament.

Un altre intern del CP de Brians 2 ens relata a l'octubre del 2017 que pateix greus dolors a causa d'un quist en el fetge i un glaucoma a l'ull, pels quals no està rebent el tractament mèdic oportú. Explica que, especialment, aquest glaucoma li produeix uns dolors terribles de cap pels quals pren una forta medicació des de 1991.

Quan es tracta de dones privades de llibertat, el reduït nombre de les mateixes, en comparació del nombre d'homes, genera que els centres penitenciaris es concebin i es construeixin a nivell estructural des d'una visió androcèntrica. Dissenyats sobre la base de les necessitats masculines, aquests espais es mostren incapaços, en molts casos, de donar resposta a les necessitats de les dones, trobant-nos, per exemple, amb que no existeixen en la majoria de centres penitenciaris catalans departaments d'infermeria ni de psiquiatria per a dones.

A Catalunya, els únics centres penitenciaris que compten amb un departament d'infermeria per a dones són el Centre Penitenciarí de dones de Wad-Ras i el Centre Penitenciarí de Brians 1, tots dos situats a la província de Barcelona, no existint en cap dels centres penitenciaris un departament de psiquiatria per a dones.

La inexistència d'infraestructura per a atendre les necessitats d'aquestes dones, pot comportar en alguns casos vulneracions de drets.

A manera d'exemple, una interna en el CP de Ponent refereix que al juliol del 2017, tres dies després d'una operació de càncer mamari (trobat-se encara amb els drenatges), va ser traslladada de l'hospital al mòdul de dones del centre penitenciarí. La interna va romandre durant un mes sola en la cel·la, havent de ser ajudada per les companyes a dutxar-se i a netejar la cel·la. Explica que l'havien d'acompanyar a la dutxa entre 4 internes perquè no disposen d'una cadira de rodes en el mòdul.

Uns mesos després de la seva operació en setembre del mateix any, aquesta interna va ser agredida per una altra interna, causant-li com a conseqüència de l'agressió el trencament d'una de les pròtesis i el desplaçament de l'altra, requerint el sotmetre's a una nova operació.

En alguns casos ens trobem amb interns que refereixen que, a causa de la manca de seguiment de certes malalties greus, presenten greus seqüeles a l'actualitat o han patit noves patologies derivades de les mateixes.

Per exemple, un intern refereix haver sofert un ictus el dia 14 de desembre del 2015, durant el seu pas pel CP de la Model, i no haver estat traslladat a un hospital fins al cap de 13 hores. Després de ser atès a l'hospital va ser traslladat de nou al centre penitenciari, on, segons explica, no ha rebut cap tipus de seguiment mèdic (ni en aquest centre ni en el CP de Brians 2, on va ser traslladat amb posterioritat), havent perdut en l'actualitat la mobilitat de la mà i de la cama, requerint d'una cadira de rodes per desplaçar-se.

Informes mèdics inexistents o incomplets enfront al·legacions de maltractament

Una altra de les problemàtiques amb les que ens trobem habitualment és la inexistència d'informes mèdics que donin comptes de les lesions patides pels interns que al·leguen haver estat agredits pels funcionaris.

Durant una de les recents visites del CPT a Catalunya, en la qual va visitar diversos centres penitenciaris, el personal sanitari va informar a la delegació que els metges no redactaven cap tipus d'avaluació sobre les lesions que presentaven els interns (CPT, 2017:71), pràctica que la delegació va poder constatar examinant els arxius mèdics de diversos centres penitenciaris. El CPT va reiterar, a més, la necessitat que qualsevol signe de violència detectat quan un intern o interna és examinat ha de quedar registrat perfectament juntament amb qualsevol declaració rellevant realitzada per la persona presa i l'avaluació efectuada pel metge.

Malgrat haver realitzat durant els darrers anys des del Síndic de Greuges un programa de formació en el Protocol d'Istanbul i en la correcta avaluació de persones que al·leguen haver patit tortures i/o maltractaments -dirigida, en primer lloc, a tot el personal sanitari que treballa en el context penitenciari i, posteriorment, juntament al Departament de Salut, a tots els metges que no són de l'àmbit penitenciari- l'evidència sembla demostrar que aquests protocols d'actuació no s'han incorporat a la pràctica diària dels professionals mèdics que treballen en el context penitenciari.

Són varies les persones preses de tota Catalunya que han contactat amb el SIRECOVI i han relatat episodis de maltractaments suposadament patits per part dels funcionaris i la manca d'interès mostrada pels professionals mèdics davant les al·legacions dels interns.

Molts refereixen que després d'haver al·legat maltractaments a un professional mèdic del centre, aquest no va dur a terme ni tan sols una exploració per constatar la possible presència de lesions. En altres casos els interns refereixen que malgrat constatar la presència de lesions els metges no les fan constar en els informes.

Per exemple, un intern del CP Brians 2 malalt de diabetis refereix que el dia 12 de juny de 2016 va patir una pallissa per part d'uns funcionaris que van causar-li blaus per tot el cos, un ull inflat i una lesió de genoll. Manifesta que després de l'agressió va anar a visitar-lo el metge a qui va explicar el succeït, podent veure ell mateix totes les marques que l'intern presentava. Malgrat això, l'intern manifesta que el metge va fer un informe parcial en el qual indicava només les marques visibles que tenia a la cara. Dos anys després dels fets, l'intern presenta encara ara una lesió de genoll suposadament derivada d'aquells fets per la qual haurà de ser operat.

En cap dels casos que hem gestionat fins al moment ens hem trobat amb cap intern o interna que després d'haver al·legat ser víctima de tortures o maltractaments, refereixi que se li hagi dut a terme per part de cap professional sanitari del centre, una entrevista detallada en relació als supòsits fets de maltractaments, com la qual requereix l'aplicació del Protocol d'Istanbul. Per contra, ens trobem amb persones que manifesten haver comunicat al metge durant la visita que havia sofert maltractaments per part d'algun funcionari i que aquest no ho va fer constar en l'informe mèdic.

En alguns casos en que els interns han estat traslladats a hospitals o altres centres mèdics després dels suposats episodis de maltractaments, aquestes queixes es fan extensives a professionals que treballen fora del context penitenciari.

Per exemple, un intern del DERT del CP de Brians 1 ens relata durant una visita al març del 2017 que en una ocasió en la qual va ser traslladat a l'hospital per

un problema en l'oïda, va sol·licitar al doctor durant la visita mèdica que li examinés l'altra oïda perquè li dolia molt. L'intern relata que quan el doctor li va examinar va dir-li que tenia una lesió, explicant-li l'intern que havia estat causada per una pallissa dels funcionaris. L'intern refereix que el metge no va fer constar en l'informe mèdic ni la lesió ni la seva referència a l'agressió soferta.

Un altre intern del DERT del CP Mas d'Enric denuncia haver estat torturat per dos Mossos d'Esquadra el 16 de gener de 2015, mentre es trobava ingressat a l'hospital, tombat i emmanillat amb ambdues mans a la llitera. Malgrat que l'intern refereix que els cops li van produir nombrosos blaus en el tòrax, rostre, braços i cara, l'intern no va ser atès per cap metge, no existint cap informe mèdic a la seva sortida de l'hospital que fos aportat a la recerca judicial. L'intern, per indicació dels agents, va ser traslladat directament en ambulància al centre penitenciari, essent portat directament a la cel·la d'aïllament on segons denúncia va romandre 65 dies en el DERT sense ser visitat per un metge ni pel seu advocat.

La LOGP en el seu art. 43.1 estableix que la sanció d'aïllament es complirà amb informe del metge de l'establiment, qui vigilarà diàriament a l'intern mentre romangui en aquesta situació, informant al Director sobre el seu estat de salut física i mental i, si escau, sobre la necessitat de suspendre o modificar la sanció imposada. Malgrat això, ens trobem amb interns que ens expliquen que no es porten a terme aquestes visites o que estant en aïllament reben la visita diària del metge, però que aquest ni tan sols entra a la cel·la, visitant-los i, fins i tot, com relata algun intern, injectant-los medicació a través de la reixa.

Les queixes relatives a la complicitat del personal mèdic són habituals entre els interns i les internes que contacten amb el SIRECOVI que han estat sotmesos a mesures coercitives de contenció mecànica.

L'aplicació de mesures de contenció com a mètode de càstig, la tendència amb la qual aquestes mesures solen anar acompanyades de maltractaments físics que s'infringeixen a les persones recluses quan estan sent

contingudes i la supervisió inadequada de la seva aplicació, han estat aspectes denunciats pel CPT després de les últimes visites a l'Estat i a les presons catalanes, sent reiteratives les recomanacions a les autoritats catalanes perquè amb caràcter urgent revisin les pràctiques relatives al recurs de la immobilització a la presó (CPT,2012).

D'acord amb les recomanacions internacionals, la *Guía de Buenas Prácticas en Contenciones Mecánicas* del Defensor del Pueblo (2017), estableix que el paper dels professionals mèdics durant l'aplicació de mesures de contenció mecànica resulta fonamental, havent-se de pronunciar de manera prèvia i per escrit respecte a l'existència de contraindicacions a la contenció mecànica i documentar un gran nombre d'aspectes relatius a l'aplicació de la mesura com l'estat emocional de l'intern o el seu estat físic i, especialment, la presència de possibles ferides o lesions resultants del procés d'immobilització. En aquest cas, haurà de fer constar el relat de la persona, les lesions observades i el judici de compatibilitat o coherència del relat i les lesions, d'acord amb les directrius del Protocol d'Istanbul i l'estudi del Defensor del Pueblo.

L'evidència sembla demostrar que malgrat els esforços realitzats en aquest àmbit pels diversos mecanismes de control, les mesures d'immobilització es segueixen aplicant de forma habitual i poc controlada pel personal sanitari i, menys encara, pels Jutges de Vigilància Penitenciària.

Incloem aquí alguns relats d'interns als quals se'ls varen aplicar aquestes mesures:

Intern en el DERT del CP de Brians 1, refereix haver estat agredit durant l'aplicació d'una mesura de contenció mecànica, després d'això va venir la infermera a visitar-lo i li va explicar que l'havien pegat els funcionaris, malgrat això, segons refereix l'intern, la professional no va omplir cap informe que donés constància del relatat⁴³.

Intern en el DERT del CP de Brians 1 q refereix que després de rebre una forta pallissa per part de 4 funcionaris va ser portat a la sala de contencions i

43. L'intern refereix que els fets van ocórrer una nit entre gener i febrer de 2015.

lligat en postura Superman (amb els braços en diagonal) ⁴⁴. Refereix que estant lligat va venir a veure'l el metge, manifestant-li l'intern *que li anava a esclatar el cap de dolor i que el tenia tot abonyegat*. L'intern refereix que el metge no va dir ni va fer res⁴⁵.

Recordem que pràctiques com no permetre als presos i a les preses fer les seves necessitats mentre se'ls aplica la subjecció mecànica, han estat considerades pel CPT (2017:58) com a possibles tractes degradants.

Dificultats en l'accés als informes mèdics per part dels interns

Nombrosos interns e internes de centres penitenciaris catalans que han contactat amb el SIRECOVI, han referit dificultats amb les que s'han trobat al sol·licitar al centre una còpia del seu historial clínic complet o un informe mèdic d'una data concreta.

La sol·licitud de l'intern havia estat en alguns casos per iniciativa pròpia, dels seus advocats o advocades, o després de la recomanació de l'equip SIRECOVI, per considerar que aquest document podria constituir una prova del manifestat per l'intern i, per tant, ser d'utilitat per la gestió del cas.

Molts interns refereixen respostes evasives, preguntes inquisitives *per a què* o l'entrega d'informes incomplets que donin comptes únicament d'informació parcial, o antiga.

S'inclouen alguns exemples dels relats proporcionats pels interns i les internes al respecte:

Intern en el CP de Puig dels Basses de nacionalitat xilena manifesta haver estat agredit per un altre intern el dia 30 d'octubre de 2017, sent traslladat posteriorment al DERT durant dues hores, on li visita el metge. Manifesta que arran de l'agressió ara té un problema a la mà, però que els metges del centre no li volen donar l'informe mèdic de les lesions reportades per la pallissa. Segons refereix l'intern, la doc-

tora li va dir que li lliurarà la documentació solament si la hi demana algú important.

Intern el CP Puig de les Basses manifesta en novembre del 2017 que va sol·licitar als metges del centre els seu expedient mèdic, però li van donar una fitxa mèdica incompleta, que no reflexa el seu actual estat de salut.

Intern en el CP Ponent refereix que durant l'any 2017 li van realitzar diversos exàmens mèdics per una malaltia no diagnosticada que té en l'estómac, però que sol·licita els resultats al centre penitenciar i no li volen lliurar. Segons ens informa en setembre del 2017, va rebre una carta del Departament de Salut en la qual li indicaven que havia de fer-se altres proves i aquesta carta li va ser sostreta per un funcionari del centre.

Intern en el CP de Brians 1 ens relata en març del 2017 que ha sol·licitat al CP els informes mèdics posteriors a una agressió que va patir per part dels funcionaris, però segons refereix se li lliuren informes de dates anteriors.

Han contactat amb el SIRECOVI a la vegada familiars de persones privades de llibertat que relaten les dificultats amb les que s'han trobat per obtenir informació sobre l'estat de salut d'un familiar o sobre la medicació que els hi puguin estar subministrant.

Per exemple l'esposa d'un intern en el CP La Model relata que preocupada pel deteriorament de salut que veia en el seu marit, va sol·licitar reiteradament una entrevista amb el sotsdirector mèdic del centre, arribant a emplenar fins a 30 instàncies sense ser atesa. Segons refereix la senyora, després de mesos d'insistència es va reunir amb el sotsdirector mèdic, qui es va negar a donar-li informació sobre la medicació que li estaven donant al seu marit.

En una altra ocasió, la mateixa senyora ens explica que el 14 de desembre de 2015, quan el seu marit la va trucar per telèfon des del CP, es va adonar que

44. Aquesta posició va quedar prohibida a Catalunya des de la Circular 2/2007 de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil reguladora del procediment d'immobilització mecànica.

45. L'intern refereix que els fets van ocórrer una nit entre juny i juliol del 2016.

tenia problemes en la parla, ja que no l'entenia. Manifesta que es va dirigir al centre penitenciari per preguntar sobre l'estat de salut del seu marit, però que no li van donar cap tipus d'informació. Segons manifesta va estar durant 8 hores esperant a la porta del centre penitenciari fins que diversos agents dels Mossos d'Esquadra que allí es trobaven la van obligar a marxar. Segons relata la senyora es va negar a abandonar el centre penitenciari fins que li donessin alguna informació sobre l'estat de salut del seu marit, davant això, segons refereix, els agents la van treure a empentes del recinte, a pesar que la dona a causa d'una malaltia degenerativa es desplaça amb ajuda de crosses.

Imposició de tractaments mèdics rebutjats pels interns

Són varis els interns de centres penitenciaris catalans qui ens han relatat que personal mèdic del centre penitenciari els hi ha subministrat o injectat algun tipus de medicació sense que ells atorguessin el seu consentiment, referint en alguns casos inclús coaccions per part d'algun professional sanitari.

Per exemple, en setembre del 2017 un intern del CP de Ponent, sense cap tipus de patologia mental diagnosticada, refereix que el psiquiatre del centre li obliga a prendre pastilles per dormir, malgrat que ell no volia prendre-les perquè, segons explica, pateix gastritis i els fàrmacs li causen mal de panxa. Segons manifesta, el psiquiatre l'amenaçava dient-li que si no les prenia el portarien al mòdul de psiquiatria.

A la majoria de casos, els interns manifesten haver rebut aquesta medicació durant el transcurs d'episodis d'elevada agitació emocional, generalment mentre se'ls estaven aplicant maniobres de contenció mecànica o immobilització psiquiàtrica.

Per exemple, un intern en el DERT del CP de Lledoners relata que el 26 de setembre del 2017 va romandre lligat de peus i mans de cap per avall en una cel·la de contenció des de les 10.30h fins les 21h, essent visitat en una ocasió pel metge qui li va punxar dos cops contra la seva voluntat i sense informar-lo del contingut de la injecció.

L'ús d'aquestes pràctiques en context d'immobilització va ser constatat al seu torn pel CPT durant la seva última visita a Catalunya, recordant a les autoritats catalanes que en tots els casos els interns i les internes hauran de ser informats de la finalitat i dels efectes de la medicació, aplicant-se únicament en casos excepcionals en els quals la salut de l'intern o la interna es trobi en greu perill.

En altres casos, les persones preses (la majoria en Departaments de Règim Tancat- DERT) relaten que se'ls va subministrar certa medicació de forma periòdica, generalment en horari nocturn.

En alguns casos els interns manifesten inclús haver-se resistit activament a que se'ls subministrés certa medicació.

Per exemple, un intern en el CP de Ponent refereix que li van estar injectant un fàrmac el dia 21 de cada mes durant dos anys. Explica que aquesta medicació el deixava molt feble, no podent pràcticament caminar. Segons refereix, sol·licitava que no l'hi injectessin però no van atendre mai a les seves negatives. Explica que un dia va calar foc al matalàs de la seva cel·la perquè no li punxessin, patint com a conseqüència del fet cremades en el 70% del seu cos, que li van obligar a romandre 2 mesos ingressat a l'hospital.

Un intern en el CP de Brians 1 refereix que el 16 de setembre de 2016 es va autolesionar amb una fulla d'afaitar, causant-se un profund tall en la panxa, i va ser portat directament a la sala de contencions. Refereix que la doctora que el va visitar no li va cosir la ferida, però li va injectar algun fàrmac en l'espatlla, sense explicar-li què era, malgrat la seva negativa.

Especial menció a la malaltia mental: abandonament per part d'especialistes en salut mental

La prevalença de malaltia mental en el context penitenciari és molt més elevada que en la població general, observant-se al seu torn una major prevalença de patologia dual, de trastorns de personalitat, trastorns d'ansietat i trastorns psicòtics. Els estudis demostren, al seu torn, com el propi internament pot provocar efectes negatius sobre la persona, més encara si es produeixen

maltractaments o es vulneren drets fonamentals, sent freqüents l'aparició de trastorns d'ansietat i de l'estat d'ànim en individus sense patologia mental prèvia.

Una bona part dels interns o internes que contacten amb el SIRECOVI presenten patologia dual, coexistint un trastorn per abús de substàncies, en molts casos perllongats en el temps, i un altre o altres trastorns psiquiàtrics associats.

En el marc de les visites realitzades ens trobem amb interns, en la seva majoria en DERT, els qui en molts casos presenten un elevat grau de deterioració psíquica, que ens refereixen que els professionals en salut mental, generalment de psiquiatria, no els han visitat en mesos. El CPT (2017) també ha constatat en les seves últimes visites a l'Estat que l'accés dels interns a l'atenció psiquiàtrica és inadequada, identificant-se una ràtio molt petita de professionals per a l'elevat índex de persones diagnosticades de patologia mental que trobem als centres penitenciaris.

Aquest abandó tendeix a generar en aquests interns e internes una sensació de desesperació, que en moltes ocasions acaba derivant en situacions de crisi, que tendeixen a ser abordades des del centre amb mesures coercitives de contenció mecànica, seguides de sancions d'aïllament o regressions de grau.

Per exemple, una interna del CP de Brians 1 refereix haver realitzat múltiples peticions durant mesos sol·licitant ser visitada pel psiquiatre amb l'objectiu de reduir l'elevat nombre de psicofàrmacs que pren, sense que hagi pogut aconseguir que el professional vagi a veure-la. Segons refereix la interna, això li va generar un atac d'ansietat el dia 13 de febrer de 2018 en el marc del com va tenir una disputa amb els funcionaris, per la qual se li va aplicar la contenció mecànica, sent posteriorment sancionada amb 14 dies d'aïllament.

Un altre intern del CP Quatre Camins, amb antecedents de toxicomania i que presenta diversos tras-

torns psicopatològics, refereix haver estat traslladat a un mòdul en el qual hi havia un elevat tràfic de drogues, veient-se obligat a sol·licitar l'aplicació d'un art. 75.2 RP (*mesures de protecció personal*) per poder desintoxicar-se. Manifesta que va ser tancat en una cel·la durant 22h al dia durant tot l'estiu del 2017, sense rebre cap tipus de tractament.

Les persones que pateixen algun tipus de patologia psiquiàtrica presenten, en termes generals, majors dificultats d'adaptació conductual al context penitenciar, caracteritzat per unes estrictes normes que regeixen totes les facetes de la vida dels interns i les internes, i per l'aïllament de l'individu del seu entorn social i familiar, la qual cosa acaba derivant que en molts casos passin llargs períodes en aïllament, ja sigui per la seva classificació en primer grau o per compliment de sancions.

Si a tot això vàrem sumar els danys psicològics que puguin derivar de la pròpia situació d'aïllament, ens trobem amb que en alguns casos es produeixen danys profunds en l'esfera psíquica de l'individu, que poden arribar a ser irreversibles⁴⁶. Tot això afecta a la integritat psíquica de la persona derivant en alguns casos en conductes autolítiques i autolítiques, que en molts casos acaben abortant-se al seu torn amb mesures disciplinàries, com les contencions mecàniques o la immobilització psiquiàtrica, en el marc de les quals els interns i internes en molts casos al·leguen haver estat objecte de maltractaments o un altre tipus de conductes vexatòries.

Hem rebut múltiples peticions d'interns e internes en Departaments de Règim Tancat, que presenten greus afectacions psíquiques (a la majoria de casos derivats de patologies psiquiàtriques prèvies agreujades després de passar llargs períodes d'aïllament), que refereixen un total abandonament per part dels professionals en salut mental, en alguns casos inclús després de presentar diversos episodis d'autòlisi com ingerir fulles d'afaitar o vidres, o prendre foc a la seva cel·la.

Per exemple, un intern en el DERT del CP Ponent amb greus patologies psiquiàtriques diagnosticades,

46. Com es detalla en l'informe Provisional del Relator Especial sobre la Tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants (2011), el Sr. Juan I. Méndez, en els casos d'aïllament perllongat, els impactes són majors podent ser irreversibles en els períodes de més de 10 dies segons alguns estudis i 15 dies, sent aquest el límit proposat pel Relator Especial de les Nacions Unitats per a la Tortura, donats els efectes en la psique de l'individu.

refereix no haver estat visitat pel psiquiatre durant mesos, malgrat haver entrat en vigor ja la nova Circular 2/2017.

Un altre intern en el DERT del CP Quatre Camins amb antecedents psiquiàtrics refereix que la nit de l'1 de desembre de 2013 va trencar els vidres de la cel·la i els va ingerir. Relata que l'endemà li van realitzar plaques al propi centre penitenciarí sent posteriorment traslladat de nou al DERT. L'endemà passat dels fets va ser traslladat a l'hospital, on li van fer de nou plaques detectant llavors la presència de cristalls en el seu estómac.

A les nostres visites a centres penitenciaris catalans hem pogut constatar que la majoria de centre penitenciaris tenen assignats un únic/a psiquiatra, i en algun d'ells aquest/a professional acudeix certs dies a fer visites.

Això a més a més de les implicacions derivades de l'elevat nombre d'interns i internes que han d'atendre, acaba generant altres problemàtiques.

Per exemple en alguns casos en els quals els interns presenten un elevat nivell de desadaptació derivat de la presència de certes patologies psiquiàtriques, hem corroborat com a causa de l'existència d'una mala relació entre l'intern i el o la professional en salut mental del centre, aquests rebutgen les seves visites; produint-se en aquests casos un abandonament absolut en l'àmbit de l'atenció psíquica dels mateixos.

L'excarceració per motius humanitaris

Des de la posada en funcionament del SIRECOVI, han estat varies les peticions rebudes, enviades ja sigui a través dels propis interns o internes en CP catalans o dels seus advocats o advocades, que refereixen patir malalties greus incurables, que impedeixen o dificulten en gran mesura la seva adaptació a un centre penitenciarí, però que des del mateix i/o Jutjats de Vigilància Penitenciària se'ls denega sistemàticament l'excarceració per motius de salut.

Així, malgrat estableix l'art. 104.4 del RP que *els penats malalts molt greus amb patiments incurables, segons informe mèdic, amb independència de les variables*

intervenents en el procés de classificació, podran ser classificats en tercer grau per raons humanitàries i de dignitat personal, atenent a la dificultat per delinquir o a la seva escassa perillositat. S'identifica així una tendència al fet que les Juntes de Tractament dels centres penitenciaris s'oposin a l'aplicació del mateix, tret que els interns o les internes es trobin propers a la mort.

Per exemple, a una interna del CP Ponent amb greus problemes de salut (havia sofert durant el seu pas per la Institució repetits atacs d'al·lèrgies i xocs anafilàctics, que van requerir la injecció urgent d'adrenalina, estant en diverses ocasions en risc de perdre la vida), se li va denegar al juliol del 2017 la concessió d'un tercer grau per motius de salut. En aquest cas, els informes mèdics del propi centre penitenciarí reconeixien que malgrat la preocupació mostrada pel personal del centre, resultava impossible controlar la situació, havent-li hagut d'injectar més de 10 vegades adrenalina a la interna durant episodis de crisi, amb el consegüent risc per a la seva salut que això implica.

Un altre intern en el CP Brians 2 diagnosticat de múltiples malalties (un càncer de pulmó, síndrome de Adisson, síndrome de Cushing, depressió crònica, hepatitis i múltiples problemàtiques en el sistema digestiu per les quals ha estat sotmès a diverses operacions, com l'extirpació de 17 m d'intestí, l'empelt d'una malla quirúrgica, diverses hèrnies, etc.), manifesta al febrer del 2018 que la Junta de Tractament li denega un tercer grau i a l'abril del mateix any des del Jutjat de Vigilància Penitenciària se li prohibeix l'entrada d'un metge privat perquè dugui a terme una valoració del seu estat de salut.

En cap dels casos gestionats pel SIRECOVI, s'ha proposat d'ofici o recolzat l'aplicació de l'art. 104.4., tampoc en el cas d'un intern en el departament d'infermeria del CP de Brians 2 que pateix diverses malalties greus que li causen ceguesa i el requerir d'una cadira de rodes per desplaçar-se, necessitant d'una tercera persona per realitzar les activitats de la vida diària.

Com algun dels i de les professionals dels centres ens han manifestat en el marc de les nostres entrevistes, les Juntes de Tractament deneguen aquestes peticions tret que els equips mèdics presenten informes que

constatin que el pronòstic de l'intern o interna es *eminentment fatal*.

Cal destacar que en dos dels casos gestionats des del SIRECOVI, davant la negativa de les Juntes de Tractament de facilitar-los l'excarceració per motius de salut, i la creença que això constitueix una pràctica habitual en el sistema penitenciari català, les internes, malgrat disposar d'arrelament a Catalunya (sent una d'elles natural de la província de Lleida), van sol·licitar el seu trasllat a un Centre Penitenciari competent de l'Administració Central.

En un dels casos, a la interna, després d'alguns mesos en un centre Penitenciari de Lleó, li van concedir en maig del 2018 l'aplicació de l'article 104.4 per malaltia greu o incurable.

Conclusions i recomanacions

Els continguts de les queixes dels interns i les internes semblen evidenciar que malgrat establir-se a Catalunya una independència orgànica respecte al Departament de Justícia dels professionals sanitaris que treballen en el context penitenciari, no s'ha observat en la pràctica una millora almenys consubstancial de la qualitat de l'atenció sanitària que reben les persones privades de llibertat en centres penitenciaris catalans.

Del seguiment que s'ha realitzat dels interns i les internes que han estat traslladats fora de territori català, encara que el nombre de casos és reduït, tampoc sembla identificar-se una major qualitat de l'atenció sanitària respecte als centres penitenciaris dependents de l'Administració central, malgrat que en la majoria d'autonomies no s'ha produït un traspàs de competències en matèria de sanitat penitenciària.

Ens trobem amb que, en la pràctica, la dependència funcional dels professionals mèdics de la Direcció del centre, acaba traduint-se en una gestió de situacions o conflictes que lluny de valorar-se sota criteris mèdics basats en la promoció de la salut i la integritat de la persona privada de llibertat, es regeixen per criteris de seguretat i control disciplinari.

S'observen al seu torn com hem vist, que davant la presència d'al·legacions de maltractaments o un altre

tipus d'abusos per part dels interns o internes, alguns professionals mèdics mostren actituds de complicitat davant els funcionaris presumptament responsables, més que un interès real en què es dugui a terme una recerca rigorós de l'ocorregut. Aquest tipus d'actituds semblen evidenciar l'existència d'un corporativisme mal entès que sembla no haver-se esbiaixat amb el traspàs de competències en matèria d'atenció sanitària.

Resulta preocupant que malgrat els esforços realitzats en els últims anys pel Defensor del Poble i el Síndic de Greuges per facilitar la implementació de les recomanacions internacionals, duent-se a terme formacions i dissenyant-se protocols d'actuació detallats i específics, des dels centres penitenciaris catalans no s'estan adoptant les oportunes mesures per assegurar la seva adequada implementació i per tant la seva integració en la pràctica diària d'aquests espais.

Com hem pogut analitzar, un dels factors que pot condicionar l'accés dels interns i les internes a un professional sanitari és la falta de confidencialitat en la qual es produeixen en la majoria de casos les peticions d'atenció mèdica. Així, ens trobem amb que generalment aquestes peticions són gestionades pels professionals de custòdia, almenys sempre en els horaris en què els interns i internes es troben en les seves cel·les. D'aquesta manera, en els casos en què es troben sancionats o classificats en primer grau de tractament (passant la major part del seu temps en les cel·les del DERT) hauran de ser els funcionaris de vigilància els qui els tramitin aquestes peticions.

Així, ens trobem amb que les relacions prèvies existents entre els interns i internes i els professionals de custòdia (en molts casos ja tibants de per si mateix, sobretot en els casos en què els interns presenten un menor índex d'adaptació conductual al context penitenciari), poden condicionar la promptitud d'accés de l'intern a l'atenció sanitària.

Com recomanen els organismes internacionals, els presos i les preses mentre estiguin sota custòdia haurien de tenir accés a un servei mèdic a qualsevol moment, independentment del règim en el qual es trobin. L'eficaç implementació d'aquesta mesura requeriria la creació d'algun tipus de protocol que permeti fer arribar aquestes peticions als serveis mèdics sense passar pel

personal de custòdia, fins i tot en situacions d'urgència, havent d'estar organitzat el servei d'assistència sanitària per permetre que les peticions de consulta a un metge siguin tramitades de forma confidencial i sense retards indeguts.

Al seu torn, es deuria gestionar un sistema, i donar-lo a conèixer a tots els interns i internes, per a que es puguin presentar queixes enfront situacions de discriminació i/o mala praxis per part de qualsevol mèdic, podent tramitar aquesta queixa de manera confidencial i essent resolta amb l'oportuna diligència, assegurant la confidencialitat d'allò manifestat per la persona privada de llibertat.

De la mateixa manera, si l'atenció sanitària que reben les persones privades de llibertat en els centre penitenciaris deu ser equivalent a la rebuda en llibertat, deuria assegurar-se que qualsevol intern pugui sol·licitar un canvi de metge de capçalera, tal i com pot sol·licitar qualsevol persona que no es troba privada de la seva llibertat, evitant així possibles discriminacions derivades d'una mala relació metge-pacient.

Per assegurar una atenció sanitària integral, en aquells casos en els quals els interns i les internes presentin malalties greus de llarga evolució, hauria d'establir-se un professional mèdic de referència que dugués a terme un acompanyament real i proper, assegurant un correcte seguiment del tractament pautat i de l'evolució de la malaltia i el seguiment per part dels diversos especialistes encarregats del cas. Aquest professional hauria de ser el responsable d'establir un vincle mèdic-pacient positiu per al procés de cura i ser al seu torn l'encarregat d'explicar a l'intern o interna l'evolució de la seva malaltia i els tractaments més idonis en un llenguatge comprensible. Aquest professional podria ser l'encarregat, al seu torn, d'explicar qualsevol canvi o modificació en la seva situació com la cancel·lació d'una cita mèdica o el trasllat a una unitat especialitzada, a fi d'evitar la sensació d'abandó i impotència que tendeixen a percebre les persones preses.

Pel que fa a les dificultats manifestades per alguns interns i internes per accedir als seus historials clínics o informes mèdics, com hem vist, l'accés a aquesta documentació constitueix un dret reconegut al RP català, pel qual haurien d'adoptar-se les mesures oportunes per que

aquestes disposicions siguin efectives a la pràctica. Això es podria dur a terme establint-se, per exemple, determinats terminis per a que l'Administració pugui donar resposta a aquesta petició i exigint responsabilitats davant la falta de resposta per part de la mateixa.

Pel que fa a la imposició de tractaments mèdics, sobretot, com hem vist, d'injeccions aplicades en contextos de crisi, hauria d'establir-se mecanismes que permetin garantir que aquestes han sigut aplicades amb el consentiment de l'intern o interna o, almenys, que han sigut informats de la necessitat de la seva aplicació, com una pregunta específica al respecte que el professional mèdic ha de completar en una fitxa prèvia aplicació de la mateixa, o que s'hagi de fer constar el consentiment del propi intern o interna de pròpia mà.

En el context de l'aplicació de les mesures d'immobilització o contenció i en l'avaluació de les possibles al·legacions de maltractaments per part de les persones preses, tenint en compte que, tal com s'ha assenyalat, existeixen protocols específics d'actuació que en teoria haurien de conèixer tots els professionals sanitaris, hauria d'exigir-se responsabilitats a aquests professionals davant l'incompliment dels protocols establerts, interpretant-se la inexistència d'aquestes avaluacions o la parcialitat de les mateixes com una possible mala praxi per part del professional sanitari que pugui i hagi de ser objecte de revisió després de l'oportuna investigació per part de la unitat competent, tal com succeeix en contextos no penitenciaris.

D'aquesta manera, els possibles incompliments dels protocols per part dels professionals sanitaris dels centres penitenciaris (detectats davant queixes de l'intern o interna, o d'un altre professional del centre) haurien de ser sempre objecte d'investigació per part d'organismes aliens al propi centre penitenciar i, en els casos en que es detectin pràctiques que poguessin suposar negligències o ser catalogades com mala praxi, ser objecte aquests professionals de l'oportuna sanció.

Pel que fa a les persones privades de llibertat que presenten malalties greus i incurables, des del SIRECOVI considerem alarmant que des d'un sistema penitenciar com el català, presidit pels principis de *legalitat, exemplaritat i transparència*, no s'iniciïn procediments d'ofici per facilitar l'excarceració d'aquelles persones que

pateixen aquest tipus de malalties i evitar d'aquesta manera un augment del patiment ja de per sí lligat a aquestes malalties. De la mateixa manera, davant els casos més greus, els Jutges de Vigilància Penitenciària haurien de veure's obligats a actuar d'ofici d'acord a l'art. 76 de la LOGP.

Haurien de ser els propis serveis mèdics dels centres penitenciaris, com a garants del dret a la vida i a la salut de les persones privades de llibertat, els qui iniciessin d'ofici l'aplicació del citat article 104.4. Davant la identificació d'una tendència contrària, que podria deure's en part a la consideració de factors de tipus conductual (com el grau d'adaptació de l'intern al règim disciplinari) a l'hora de dur a terme aquestes valoracions, seria recomanable establir mecanismes de garantia per als interns i internes, com la possibilitat de que aquests, davant la presència de certes malalties greus i incurables, puguin sol·licitar una valoració mèdica realitzada per professionals del sistema de sanitat pública, però aliens als serveis mèdics del centre penitenciari.

Pel que fa a la problemàtica específica de la falta de seguiment en el cas d'interns que presenten malalties mentals, des d'aquest Equip desconeixem si aquesta problemàtica va lligada a la baixa ràtio de professionals respecte a l'índex de prevalença d'aquestes malalties, però entenem que haurien de realitzar-se investigacions més específiques al respecte.

El que sí podem constatar és que aquest abandonament es fa més evident en el context dels DERT, estant lligades, en molts casos, les queixes dels interns i internes relatives a la falta d'atenció psicològica i psiquiàtrica a la seva estància als anomenats Departaments Especials.

Ens trobem amb que, de moment, l'evidència al respecte resulta dissonant amb el contingut de la nova Circular 2/2017, de Règim Tancat en els Centres Penitenciaris de Catalunya⁴⁷, document normatiu en què es dedica una especial atenció a la problemàtica de la malal-

tia mental en el context d'aquests departaments, preveint-se una atenció especialitzada sobre aquests interns i internes.

Així, sembla necessari que des de la DGSP es dediquin majors esforços per assegurar la correcta implementació d'aquesta Circular en tots els centres penitenciaris de Catalunya.

LA SITUACIÓ D'INDEFENSIÓ JURÍDICA EN EL PROCÉS D'EXECUCIÓ PENAL

Des de la posada en funcionament del SIRECOVI fins al moment, en les nombroses visites realitzades a presos i preses de centres penitenciaris de Catalunya, des de l'equip SIRECOVI hem pogut constatar una situació recurrent en la gran majoria dels casos de persones privades de llibertat visitades: la situació de profunda indefensió jurídica que pateixen especialment els qui han adquirit la condició de *penats/des*, és a dir, presos i preses ja condemnats per sentència ferma. La pràctica totalitat de les persones que estan en aquesta situació i que hem anat visitant manifesten que manquen advocats i advocades defensors durant l'execució de les penes a les quals han estat condemnades, amb escasses excepcions dels qui diuen comptar amb alguna defensa de caràcter particular.

Així, podem constatar que, com ens ha estat manifestat per la pràctica totalitat de les persones privades de llibertat entrevistades per l'equip de treball del SIRECOVI, l'àmbit del compliment de penes privatives de llibertat, continua (i és alguna cosa que des de fa almenys tres dècades es constata, com es dirà a continuació) sense la presència i el treball professional d'advocats i advocades que defensin la multiplicitat d'incidències que es donen en aquest període executiu penal.

Abans d'endinsar-nos a analitzar la problemàtica es fa pertinent realitzar unes conclusions prèvies concretes per a la seva efectiva contextualització i comprensió.

47. En aquest document normatiu s'estableix que davant la valoració de possibles indicis de problemàtica de salut mental o discapacitat intel·lectual que estiguin influent en la conducta actual. En cas que l'equip valori presència d'aquests indicis, haurà de demanar suport als serveis mèdics o al servei especialitzat corresponent, per verificar la necessitat d'atenció en salut mental o discapacitat, respectivament. Aquest suport consistirà en una avaluació especialitzada i, en cas que es confirmi la problemàtica, la coordinació amb la EMD per a l'elaboració d'un pla d'intervenció integral i coordinat.

Alguns antecedents

Fa vint-i-vuit anys enrere, en l'àmbit de la Comissió de Defensa del Col·legi de l'Advocacia de Barcelona, es va elaborar el Dossier sobre els Serveis d'Orientació Jurídica penitenciària (1990). Allí ja es donaven comptes de com -per suplir la falta d'un desenvolupament legislatiu respecte del dret de defensa en l'àmbit estrictament penitenciari-, s'havien anat establint alguns convenis entre l'Administració penitenciària de l'Estat i els Col·legis d'Advocats en l'Estat espanyol, amb la finalitat d'instaurar els anomenats Serveis d'Orientació Jurídica-Penitenciària. S'explicava ja llavors que existien diverses modalitats en l'Estat (ja que Espanya no explica com altres països amb un servei legal i obligatori de la defensa pública, fins i tot en l'àmbit de l'execució penal), entre els quals es descrivien serveis que provenien de Torns d'Ofici especialitzats en dret penitenciari que havien aconseguit constituir equips d'advocats i advocades que assessoraven gratuïtament a les persones preses sobre, per exemple, com han de presentar-se els escrits, queixes, reclamacions, o recursos contra sancions disciplinàries, denegacions de permisos de sortida, classificació en graus de tractament, etc.

Amb tot aquest material, alguns professionals del dret compromesos amb aquesta problemàtica, van crear el primer torn d'ofici penitenciari a la citada corporació professional de Barcelona. El mateix, i després el creat Servei d'Orientació Jurídica-Penitenciària, ja en l'àmbit del Consell de l'Advocacia Catalana, han tingut fins el present una evolució dispar i han promogut una confiança relativament escassa en les persones preses a l'interior de les presons, tal i com relaten la immensa majoria de presos i preses visitats. Durant aquestes gairebé tres dècades, en tant, les lleis que deuriem regular amb rigor i certesa jurídica aquest pilar d l'Estat de dret encara no s'ha dictat.

Cal recordar, abans de continuar, que l'article 24 de la Constitució espanyola estableix que:

1. *Totes les persones tenen dret a obtenir la tutela efectiva dels jutges i tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sense que, en cap cas, pugui produir-se indefensió.*
2. *Així mateix, tots tenen dret al Jutge ordinari predeterminat per la llei, a la defensa i a l'assistèn-*

cia de lletrat, a ser informats de l'acusació formulada contra ells, a un procés públic sense dilacions indegudes i amb totes les garanties, a utilitzar els mitjans de prova pertinents per a la seva defensa, a no declarar contra si mateixos, a no confessar-se culpables i a la presumpció d'innocència. La llei regularà els casos en què, per raó de parentiu o de secret professional, no s'estarà obligat a declarar sobre fets presumptament delictius.

Serà oportú, per tant, valorar després dels antecedents i les prescripcions constitucionals citades, qual és l'estat real i efectiu del dret a defensa i a l'assistència jurídica lletrada a les persones que compleixen penes privatives de llibertat en Catalunya.

El Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària (SOJP)

En l'àmbit de Catalunya, i a través del Consell de l'Advocacia Catalana es va crear fa anys el Servei d'Orientació Jurídica, d'ara endavant, el SOJP. Integrat per un equip d'advocats i advocades, el SOJP acudeix als Centres Penitenciaris i s'entrevista amb persones privades de llibertat que prèviament han sol·licitat ser atesos pel Servei. Hem de valorar positivament l'existència del mateix, tractant-se de l'únic servei públic i gratuït que existeix a Catalunya en matèria d'orientació jurídica a persones privades de llibertat. Des del SIRECOVI hem detectat, malgrat la seva existència (i hem de destacar abans de res el compromís i bona disposició de la Lletrada que ho coordina), problemes que repercuteixen en la indefensió jurídica aquí tractada. Els problemes són d'índole diversa i poden separar-se en dimensions quantitatives i qualitatives.

Entre les d'ordre quantitatiu, caldria destacar l'escassa dotació d'horaris i de mitjans personals i econòmics en l'equip del SOJP, tenint en compte els aproximadament 8.600 presos i preses als centres penitenciaris de Catalunya. Aquests recursos, fins i tot, s'han vist retallats en els últims temps, la qual cosa repercuteix en una disminució de les hores de dedicació en les visites als centres i entrevistes amb els interns, en detriment del propi Servei.

A la dimensió de caràcter qualitatiu, percebem:

- (a) Una escassa confiança en la percepció que del Servei tenen nombroses persones privades de llibertat;
- (b) Certes confusions que aquestes mateixes persones perceben sobre la independència real del mateix respecte de la institució penitenciària que, en algun cas, s'ha fins i tot vist augmentada pel lliurament d'un imprès -amb capçalera del Centre penitenciari de Ponent- als presos que sol·liciten una atenció del SOJP;
- (c) Una falta de claredat sobre si el mandat del SOJP inclou o no, més enllà de l'assessorament o orientació en matèries penitenciàries, la tramitació processal concreta, tant davant l'Administració penitenciària com davant els Jutjats de Vigilància Penitenciària, d'incidents de l'execució com, per exemple:
- la petició i tramitació judicial d'acumulacions i re-fundicions de condemnes en nombrosos reclusos,
 - la tramitació de trasllats entre centres penitenciaris,
 - o la interposició de recursos en matèria de denegació dels anomenats beneficis penitenciaris, permisos de sortida, classificació en grau, règim disciplinari i uns altres.

Es continua percebent, en conseqüència, una situació d'indefensió processal en l'orientació i especialment en la tramitació concreta dels principals incidents de l'execució penal que produeix una important sensació d'abandó i descoratjament tant en les persones preses que han estat visitades pel SIRECOVI, com així també en els seus familiars, com així ens ho transmeten d'una manera habitual.

També, i amb independència del propi SOJP, hem de fer esment a l'escassa disponibilitat, excepte excepcions, de col·lectius d'advocats i advocades que puguin treballar en l'etapa de l'execució de penes privatives de llibertat. Com es descriu en el capítol del treball en xarxa que el SIRECOVI ha realitzat, resulta summament difícil, excepte molt pocs casos, poder trobar equips i/o grups d'advocats i advocades que atenguin casos que requereixen assistència lletrada. I això malgrat que l'equip de

treball del SIRECOVI hem realitzat, amb ajuda del CICAC, múltiples actes de presentació del Sistema davant Col·legis d'Advocats i Advocades de Catalunya, alguns Ajuntaments, i actes i jornades de difusió del Sistema, trobant un ressò i una resposta molt limitada en l'àmbit professional de l'advocacia de Catalunya.

Recomenacions

Respecte del Servei d'Orientació Jurídica Penitenciària

Com s'ha assenyalat, és necessària i summament important l'existència del SOJP als centres penitenciaris de Catalunya. Però no és suficient, des d'un punt de vista de veritable accés a la justícia, amb la presència -cada tant- de membres del SOJP que es limiten, en general, a visitar a les persones preses, però sense tramitar multitud de necessitats i incidents de l'execució penal com els ja citats. Amb això es dificulta molt als presos i preses l'accés a situacions que millorarien notablement les condicions de compliment de penes privatives de llibertat. Sense defenses jurídiques efectives en l'àmbit de l'execució penal, no poden ser eficaçment atesos molts problemes que es relacionen amb altres drets que, com també constatem en les entrevistes mantingudes tant amb els presos i preses com amb els seus familiars, queden afectats per la privació de llibertat (com, per exemple, els de caràcter personal, o de manca de documents en interns estrangers, en problemes de família, o en problemes d'atenció de la salut, entre d'altres).

En síntesi, des del SIRECOVI constatem que la indefensió jurídica en el terreny de l'execució penal continua essent una assignatura pendent per a l'efectiu i reial accés a la justícia, concebuda des de la seva plena realització, no merament formal, sinó en la materialització que la Constitució espanyola ordena.

En aquest sentit, creiem que seria altament recomanable que, d'una banda, el SOJP sigui dotat de majors mitjans, punts personals com de recursos, amb la finalitat de fer del mateix un servei públic d'abast molt més ampli, constituint un veritable pilar de l'Estat de dret i revaluant-se així el seu paper sostenidor del dret de defensa durant l'execució de penes privatives de llibertat.

Així mateix, podria ser molt important desenvolupar una veritable campanya informativa a l'interior dels Centres Penitenciaris per a les persones privades de llibertat i en l'exterior perquè les seves famílies sàpiguen de la seva existència, es generi un clima de confiança en els seus membres i funcionament, el qual avui veiem molt precari i, en definitiva, es potenciï la utilització del mateix, a la vista que és l'únic servei públic encarregat de la representació lletrada de les persones privades de llibertat.

Respecte de corporacions, col·lectius i associacions de juristes

Seria desitjable poder comptar amb aquells grups de juristes que han anat sorgint en els darrers anys en algunes (insuficients) zones de Catalunya, amb la de poder establir un *mapa* de recursos jurídics, disponible en matèria de defensa durant el període de compliment de penes privatives de llibertat.

Ara bé, en realitat, quan s'està dient, condueix a una altre aspecte decisiu, i d'un calat molt més fons, per a la construcció d'una autèntica jurisdicció en matèria d'execució penitenciària: el relatiu a l'àmbit processal penitenciari, epígraf que es tracta a continuació.

Respecte del degut procés en l'execució penal penitenciària, en relació amb el rol de la jurisdicció de vigilància penitenciària

Ha de ser regulat -després de gairebé quatre dècades de reclam en aquest sentit- amb normes de rang legal un veritable procés en seu executiva presidit, efectivament, pels constitucionals principis de publicitat, celeritat, immediatesa i contradicció⁴⁸.

Afirmava ja fa més de vint-i-cinc anys, el llavors Fiscal de Vigilància Penitenciària de Barcelona, Antoni Gisbert, a propòsit d'analitzar la normativa processal espanyola al moment de l'execució de les penes privatives de llibertat, que aquesta fase executiva té una peculiaritat molt important: que el poder judicial necessita de la col·laboració d'un sector de l'Administració de l'Es-

tat, l'Administració penitenciària, per fer-la efectiva (1992: 166). Per tant, quan es parla de procediment en la fase d'execució de la pena privativa de llibertat, ha de recordar-se que les normes que regulen el procediment administratiu formen part de l'anomenat *Dret Penitenciari* (Gisbert 1992: 168). Aquesta nota constitueix ja una de les *especialitats* de l'àrea que s'ha d'analitzar aquí.

En conseqüència, el denominat *Dret Penitenciari* estaria integrat per:

- normes de dret penal substantiu,
- estipulacions pròpies del dret processal penal, i
- disposicions que pertanyen a l'àmbit del dret administratiu.

Per procedir a una correcta integració de normes tan disperses i per poder parlar, per tant, d'un dret processal penitenciari -que asseguri la presència de la Jurisdicció en l'àmbit de l'execució penal-, es fa necessari comptar amb unes normes d'ordenació del procés.

L'exemple espanyol de falta d'adequació al que s'està indicant és evident. La LOGP, després enumerar en els seus articles 76 i 77 les competències del Jutge de Vigilància Penitenciària, fa referència als aspectes processals. En aquest sentit, l'article 78 disposa que: *Pel que fa a les qüestions orgàniques referents als Jutges de Vigilància Penitenciària i als procediments de la seva actuació, s'estarà al que es disposa en les lleis corresponents.*

Doncs bé, després de gairebé quaranta anys d'haver-se aprovat la Llei Penitenciària, aquestes lleis corresponents encara no s'han dictat, posant-se de manifest amb semblant buit legal el menyspreu per convertir la institució judicial comentada en una jurisdicció rigorosa. El paper dels JVP hauria de ser central en el respecte pels drets fonamentals de les persones preses, incumbint-los a ells l'elevada tasca, no només de *salvaguardar* tals drets sinó la de *corregir els abusos i les desviacions* que puguin cometre's en l'àmbit penitenciari (com textualment assenyala l'article 76 de la Llei Orgànica General Peni-

48. Remeto aquí per a un tractament exhaustiu de la discussió epistemològica sobre la naturalesa de l'execució penal, àmpliament a *La cuestión carcelaria. Historia, epistemología, derecho y política penitenciaria* (2006, 1ª edició), especialment el Capítol XV, pàgs. 301 y ss.

tenciària). També per això, ja fa tres dècades exactament que un Ple de la llavors Audiència Territorial de Barcelona va afirmar, el 20 de maig de 1988, a propòsit de resoldre una qüestió de competència, que

orgànica i processalment el control jurisdiccional de l'administració penitenciària no ha rebut idèntic tractament legislatiu i és d'aquesta penúria d'on arrenca la indecisió d'una norma tan clara com l'art. 76 de la Llei Orgànica General Penitenciària. Penúria orgànica i de mitjans processals, que va portar també a un sector doctrinal a posar en dubte, fins i tot, la seva pròpia naturalesa jurisdiccional.

És evident que, sense un degut procés a la fase d'execució penal, és il·lusòria qualsevol pretensió de seguretat i certesa jurídiques.

Respecte de les visites a les persones preses per part dels JVP

Ha de recordar-se que el principi d'immediatesa respecte de l'activitat dels JVP amb les persones privades de llibertat, va constituir un dels pilars de la reforma penitenciària de 1979 que va culminar amb la creació d'aquests organismes judicials. I, en concret, cal destacar l'establert en l'art. 76.2.h) de la LOGP quan estableix que els JVP té l'obligació de:

Realitzar les visites als establiments penitenciaris que preveu la Llei d'Enjudiciament Criminal, podent el Jutge Central de Vigilància Penitenciària recavar per a l'exercici de dita funció l'auxili judicial dels Jutges de Vigilància Penitenciària del lloc on radiqui l'establiment que ha de ser visitat.

Aquesta disposició, que constitueix per al Jutge de Vigilància Penitenciària una obligació que emana de l'art. 76.2.h) LOGP, va anar també, al costat de la possibilitat d'audiències als interns (que es troba implícita), expressament advertida i recomanada en les Previsions del 8 d'octubre de 1981 de la Presidència del Tribunal Suprem i constitueix el cos normatiu d'una pràctica obligada, que va ser decaient amb el temps, buidant-se de contingut la immediatesa jurisdiccional sobre la qual es va assentar l'anteriorment citada garantia executiva, derivada del principi de legalitat en el compliment de les penes.

Respecte de la intervenció del Ministeri Fiscal en la fase executiva del procés penal

El que s'ha dit a propòsit del JVP pot assenyalar-se, en gran part, i puix que es deriva de l'art. 124 de la Constitució Espanyola, del propi quefer sobre l'obligatòria intervenció del Ministeri Públic, no només per evacuar tràmits processals davant els Jutjats de Vigilància Penitenciària (per la via de l'emissió de mers *informes*), sinó exigint-los també la seva presència obligatòria a l'interior dels Centres Penitenciaris, per vetllar per l'estricta compliment del principi de legalitat (en la seva garantia executiva). Entendre-ho d'una altra manera suposa devaluar el principi d'estricta control de legalitat que els incumbeixen a tots dos, Jutge de Vigilància Penitenciària i Ministeri Públic Fiscal.

Constitueix també un desafiament per a l'equip de treball del SIRECOVI potenciar més el nostre sistema de comunicacions tant amb els Jutges de Vigilància Penitenciària com amb el Ministeri Públic, en nom de l'enfortiment del control jurisdiccional de l'execució penal.

Respecte de les iniciatives legislatives necessàries per pal·liar les deficiències abans assenyalades

En efecte, després d'assenyalar tot l'anteriorment indicat, tornem al punt medul·lar de la situació d'indefensió jurídica en l'execució penal, que també posa en evidència la pràcticament nul·la atenció que la qüestió penitenciària ha merescut per part de la classe política, almenys prenent com a exemple a Espanya, referent al dret de defensa en la fase d'execució de penes privatives de llibertat. Amb la finalitat d'enfortir l'autèntica presència de la jurisdicció en l'àmbit de l'execució penal i acabar de dissenyar un degut procés davant els Jutges de Vigilància Penitenciària amb totes les garanties, s'ha d'establir, de manera obligatòria, el dret de defensa i assistència lletrada, gratuïta, en matèries pròpies del dret penitenciari, durant tota la fase executiva del procés penal.

Resulta summament decebedor haver d'afirmar, encara en l'actualitat (després de quatre dècades de reiteració en aquesta matèria), que segueixen també sense existir normes jurídiques que, amb rang de llei, regulin (imperativament) el dret de defensa i l'assistència jurídica gratuïta dels presos durant la fase executiva

del procés penal. Per això, era necessari recordar l'imperi del principi de legalitat i la seva garantia executiva en el terreny del compliment de penes privatives de llibertat que, com assenyala Ferrajoli a propòsit d'Itàlia (país inspirador de la reforma a Espanya), no és encara avui més que el simulacre d'un degut procés amb totes les seves garanties, simulacre, en paraules de l'autor citat, que no passarà de versemblant estadi sinó es

superen les mancances detectades en l'exercici efectiu d'un accés a la justícia que passa per l'enfortiment i l'establiment obligatori d'un dret de defensa de la població reclusa, i la construcció, per tant, d'un dret processal en matèria d'execució penal i penitenciari amb garanties, normes precises, terminis, regulació de pràctica de proves, i visites obligatòries de Jutges i Fiscals de Vigilància Penitenciària.

CONCLUSIONS FINALS

Després de tot allò que s'ha exposat en el present Informe, es presenten ara unes conclusions de caràcter general, sense entrar per tant a comentar aspectes concrets per entendre que els mateixos han tingut ja suficient tractament a cadascun dels apartats i capítols del document. Per això aquí, només es mencionaran ara tres punts centrals i finals que es vinculen amb tots els temes examinats en aquest Informe i especialment amb els principals actors implicats a la privació de llibertat: les institucions públiques, les organitzacions socials, les persones preses i les seves famílies.

1. En primer lloc, hem de ressaltar l'obligació dels poders públics (nacional i internacionalment adquirida) de procedir a investigar en profunditat les denúncies que les persones presentin per episodis que puguin entrar en la denominació de tortures, maltractaments o violència institucional. L'Estat espanyol acumula ja massa sentències condemnatòries en aquest sentit del Tribunal Europeu de Drets Humans (en relació a l'art. 3 del Conveni Europeu de Drets Humans) per no investigar amb promptitud i rigor les denúncies per violència institucional i tortures, així com d'organismes internacionals de les Nacions Unides (emanats tant del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics com de la Convenció contra la Tortura). En conseqüència, a hores d'ara hauria d'estar molt clara l'obligació que refereix que les recerques relacionades amb semblants denúncies, han de realitzar-se amb promptitud, amb exhaustivitat, i amb una pràctica de proves rigorosa i contrastada, sense poder ser de rebut les constants (excepte excepcions) resolucions que arxiven sistemàticament les alegacions de persones privades de llibertat que manifesten haver estat maltractades (com

s'ha vist, de variades formes) prevalent gairebé sempre la versió de caràcter institucional per sobre les declaracions de les persones denunciants. Com és sabut, si la violència institucional provoca víctimes de maltractaments i vexacions, la seva impunitat re-victimitzar a tals persones i suposa un greu infracció de les obligacions internacionalment adquirides.

En aquest sentit, hem de fer constar que malgrat els avanços que es detecten en aquesta matèria, considerem que totes les Institucions públiques en general podrien intentar un major acostament a les víctimes de tortura i violència institucional, les seves problemàtiques i les seves necessitats, amb la finalitat de que se'ls garanteixin efectivament els seus drets i llibertats, i aquests no s'esgotin després de la burocràcia institucional. Així mateix, reclamem un major acostament i atenció a les seves famílies que tant pateixen els efectes de tals fets, particularment per descomptat en el que concerneix amb greus afectacions a la salut de les persones privades de llibertat i, cada vegada més, lamentablement, davant la constatació de suïcidis i altres morts que han deixat desolades a unes famílies que reclamen atenció, informació, recerques i justícia.

Si bé reconeixem les grans limitacions legals que tenen determinades Institucions a la recerca de la violència institucional, considerem que el seu rol de garant dels drets fonamentals de les persones, especialment d'aquelles que estan privades de llibertat, deu anar més enllà de la sol·licitud d'informes a les Administracions.

En tal sentit, instem a les institucions al fet que realitzin autèntiques recerques, visitin i escoltin a les per-

sones que encara estant privades de la seva llibertat i per tant en condicions molt difícils, indiquen maltractaments o vexacions, i examinin amb exhaustivitat tals situacions, realitzin auditories i adoptin i sol·licitin mesures de protecció urgent, o altres mesures afins, per mitigar aquestes situacions de especialíssima vulnerabilitat, complint així amb els mandats de les resolucions internacionals en la matèria, sobretot quan rebin reiterades comunicacions sobre un mateix assumpte. I al·ludim, especialment, com aquí s'ha tractat, quan es tracti de la falta d'atenció sanitària dels interns, o els maltractaments rebuts en els Departaments Especials de Règim Tancat que, com s'ha vist, constitueixen a Catalunya un problema que fins i tot ha requerit una atenció i visita específica per part del Comitè per a la Prevenció de la Tortura del Consell d'Europa (de com esperem en breu el seu pronunciament).

Hem evidenciat que en nombroses ocasions, les institucions encarregades de vetllar per la integritat física i moral de les persones privades de llibertat, i per tant encarregades no només de la custòdia i seguretat dels i les interns/es, sinó també de garantir els seus drets fonamentals, solen arxivar els casos que els hi comuniquem al no trobar irregularitats en l'actuació dels seus propis funcionaris, per la qual cosa fem una crida per a que -tan a l'àmbit administratiu com en el judicial- es realitzin investigacions rigoroses i imparcials que permetin evidenciar el que veritablement ocorre a la solitud de la privació de llibertat.

2. En un altre ordre, no menys important i poc atès, és necessari estrènyer i enfortir els vincles amb les diferents organitzacions socials perquè es pugui continuar amb els processos d'acompanyament a les víctimes de violència institucional i les seves famílies, sobretot en matèria d'assistència jurídica i psicosocial. És particularment preocupant que, com ja s'ha dit, després de gairebé quaranta anys d'aprovació de la Llei Penitenciària, l'àmbit de l'execució de penes privatives de llibertat reveli la indefensió jurídica relacionada amb multitud d'incidentes i de tramitació de beneficis penitenciaris en els quals les persones privades de llibertat manquen de professionals de l'advocacia que els assessorin en matèries d'aquesta índole.

I si diem que semblant indefensió és particularment preocupant a Catalunya (única Comunitat Autònoma que té transferides les competències organitzatives i de gestió en matèria penitenciària), això obeeix al fet que no es tracta d'un tema del present sinó que ve de molt enrere en el temps. En efecte, hem citat àmpliament els intents i els antecedents de la creació dels serveis i dispositius d'atenció i defensa jurídica que no aconsegueixen una veritable materialització en la tramitació dels incidents de l'execució penal o, dit d'una altra manera, no aconsegueixen un real, veritable i material accés a la justícia. L'àmbit de la defensa continua tenint en aquesta seu una (ja antiga) assignatura pendent.

3. De nou volem fer una consideració especial a les famílies de les persones privades de llibertat, als nuclis sociofamiliars. Com constatem en les reunions periòdiques amb elles mantingudes, en jornades, tallers i acompanyaments realitzats, la situació de desemparament en què moltes es troben és altament notable. Des de la indefensió jurídica que pateixen tant les persones preses com els seus familiars (especialment en l'àmbit de l'execució de penes emanades de sentències fermes de condemna), a la *falta de costum* de viure aquestes situacions, moltes famílies experimenten així una *nova (de)socialització* conseqüent a un aprenentatge forçat que ha d'adaptar-se a la privació de llibertat, no trobant una atenció en els poders públics davant la vulnerabilitat inherent a semblant forma de vida.

Creiem sincerament que es tracta d'un sector social particularment oblidat, desatès i això és especialment greu doncs es tracta precisament de l'àmbit al que acabarà tornant la persona privada de llibertat i, en conseqüència, hauria d'atendre's i preparar-se amb antelació el reforç d'una situació social, familiar, en nombroses ocasions molt fràgil. No pot esperar-se el desenvolupament d'una política pública després de l'alliberament d'una persona de la presó si, prèviament, no s'han reforçat i atès les necessitats que la separació forçada ocasiona. La deterioració i, en no poques ocasions, la ruptura de llaços socials i familiars, l'allunyament temporal dels entorns previs que la persona presa tenia i freqüentava, dels seus nuclis familiars, d'amics i cercles socials en general, la manca de treball i/o d'educació constitueixen una

constant de les experiències post-penitenciàries i operen com a marcadors o indicadors de vulnerabilitat del moment de la posada en llibertat que és un molt delicat i molt poc considerat. I és més, si tot això es posa de manifest amb les persones nacionals, aquests extrems s'aguditzen molt més quan es tracta de persones estrangeres en situació d'exclusió o d'irregularitat administrativa que, com em vist a l'Informe, solen ser en major mesurada objecte d'abusos d'autoritat i d'una preocupant falta de xarxes de suport.

L'estància a la presó constitueix un veritable *temps de suspensió del temps exterior*. S'ha, per tant, de preparar un veritable Programa d'atenció integral a les persones preses i els seus familiars previ al moment en el que la persona sigui alliberada. Aquest pla hauria de preveure la combinació del treball conjunt de les institucions públiques, i les organitzacions de la societat civil, juntament amb les pròpies persones preses i les seves famílies, havent de preveure's amb antelació la preparació d'aquell moment treballant materialment la promoció i accés efectiu a recursos, entre d'altres, d'educació, de salut, d'assistència jurídica, d'habitatge i de treball.

Per a la deguda articulació d'un programa d'atenció integral com s'indica cal el concurs mancomunat de diversos actors, Institucions públiques, organitzacions socials, presos i familiars. Ha d'insistir-se també en un punt que continua essent molt oblidat: la necessària descentralització de serveis socials especialment permetent l'atenció municipal als alliberats de les presons, com a Administració més propera, més petita i a la qual

els seus serveis socials han d'assumir d'una vegada la necessària atenció específica de les persones que retornen a les seves ciutats.

* * * * *

Per acabar només volem afegir que, com es desprèn del que hem tractat, hi ha molt camí per recórrer. Som plenament conscients de l'àmbit d'excepcionalitat política (i per tant, jurídica i institucional) que en l'últim any s'ha viscut (i se segueix vivint) a Catalunya, com a conseqüència del conflicte polític amb l'Estat espanyol. Des del mateix dia 1 d'octubre de 2017 el SIRECOVI va prestar una atenció especial al seguiment i observació de la violència policial desplegada. Seguim des de llavors vigilants, visitem presos i preses polítiques en aquests mesos i denunciem públicament el caràcter polític (i no jurídic) del macro-procés contra les aspiracions democràtiques d'un poble. Creiem que el SIRECOVI no pot, ni ha de, romandre al marge d'aquesta situació d'excepcionalitat i ha de, per tant, ser més que mai un instrument de qüestionament rigorós d'una desviació com l'assenyalada.

Esperem poder continuar la feina realitzada i que la nostra documentació de la violència institucional no sigui presa com un afront contra cap poder polític ni corporacions professionals sinó com una democràtica interpel·lació a tots els sectors amb els que ostentem una responsabilitat amb la problemàtica tractada. Aquesta és la pedagogia que creiem hem d'extreure de la cultura de l'excepció que travessem i en aquesta senda esperem seguir.